

**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**Εργαστήριο Πολιτικής Οικονομίας και Ευρωπαϊκής
Ολοκλήρωσης**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & (Διαχείριση του Αγροτικού
Χώρου)»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΕ ΜΙΑ
ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ
ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ»**

Ανδρέας Δ. Τόγιας

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ:

**Πάυλος Καρανικόλας , Επίκουρος Καθηγητής
Τμ. Αγροτικής Οικονομίας & Ανάπτυξης
Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών**

Αθήνα 2013

**ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη & (Διαχείριση του Αγροτικού
Χώρου)»**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΕ ΜΙΑ
ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΧΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ
ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ»**

Ανδρέας Δ. Τόγιας

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Πάυλος Καρανικόλας, Επ. Καθηγητής (Επιβλέπων)

Σταύρος Ζωγραφάκης, Επ. Καθηγητής

Πάυλος Σπαθής, Καθηγητής

Αθήνα 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	2
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ – ΠΙΝΑΚΩΝ - ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	5
ΕΙΚΟΝΕΣ.....	5
ΠΙΝΑΚΕΣ	5
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	6
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	8
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	9
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	10
ΑΒSTRACT	12
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	14
<i>ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ</i>	16
1. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο	17
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ.....	17
1.1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ-ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.....	17
1.2. ΠΟΙΑ ΚΡΙΣΗ;.....	18
1.3. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ.....	22
1.4. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΚΡΙΣΗ.....	32
1.5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ	35
1.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΑ.....	41
2. ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο	43
Ο ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	43
2.1. ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ	43
2.2. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ.....	44
2.2.1. Εδαφική σύνθεση.....	45
2.2.2. Ο Δήμος Επιδαύρου.....	46
2.3. ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	48
2.4. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	48
2.4.1. Γεωργία	48

2.4.2.	Κτηνοτροφία.....	52
2.4.3.	Τα κυριότερα προβλήματα της περιοχής.....	53
2.4.4.	Τα πλεονεκτήματα της περιοχής.....	54
2.5.	ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	57
2.5.1.	Πρωτογενής τομέας	57
2.5.2.	Δευτερογενής τομέας	59
2.5.3.	Τριτογενής τομέας	59
	<i>ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ</i>	62
3.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο	63
	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	
	ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	63
3.1.	ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ.....	63
3.1.1.	Πληθυσμός	63
3.2.	ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	71
3.2.1.	Γεωργία	71
3.2.2.	Κτηνοτροφία.....	83
3.2.3.	Ανθρώπινο Δυναμικό.....	88
3.2.4.	Γεωργία-Κτηνοτροφία-Αλιεία	92
4.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο	100
	ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	
	ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	100
4.1.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ	100
4.2.	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	101
4.3.	ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	103
4.4.	ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ	
	ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ.....	104
4.4.1.	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I: «Οικονομικά Βιώσιμες Εκμεταλλεύσεις»	106
4.4.2.	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II: «Εν δυνάμει Οικονομικά Βιώσιμες Εκμεταλλεύσεις».....	107
4.4.3.	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ III: «Φθίνουσες εκμεταλλεύσεις με ενδείξεις οικονομικής	
	ανάκαμψης».....	108
4.4.4.	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV: «Λοιπές ή Οριακές Εκμεταλλεύσεις»	109
4.4.5.	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΛΑΙΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ.....	110
4.5.	ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ	113

4.6.	ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ.....	118
4.7.	ΚΛΑΔΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	120
4.8.	ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ	122
4.9.	ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ.....	124
4.10.	ΓΕΩΡΓΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ.	125
5.	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο	135
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	135
	ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	135
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ	137
	ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ.....	140
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	143
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	145
	ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ.....	145
	ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	148

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ – ΠΙΝΑΚΩΝ - ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΙΚΟΝΕΣ

Εικόνα 1: Χάρτης Περιφέρειας Πελοποννήσου.	43
Εικόνα 2: Χάρτης Ν. Αργολίδας.....	45
Εικόνα 3: Άποψη του Δήμου Επιδαύρου.	46
Εικόνα 4: Χάρτης Δήμου Επιδαύρου.....	47
Εικόνα 5: Ανασκαφές στην Επίδαυρο σε επιστολικό δελτάριο περί το 1909.	55
Εικόνα 6: Το θέατρο της Επιδαύρου.....	55
Εικόνα 7: Ελληνική αγροτική οικογένεια του 19 ^{ου} αιώνα.....	57
Εικόνα 8: Νέος αμπελώνας στην περιοχή της Αρχαίας Επιδαύρου.....	94
Εικόνα 9: Διάφορα φρούτα όπως, πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια, γκρέιπ φρουτ.	94
Εικόνα 10: Αρνιά και κατσίκια προς βοσκή.....	97
Εικόνα 11: Ηλικιωμένη παρακολουθεί την παραγωγή λαδιού σε ελαιοτριβείο.	105

ΠΙΝΑΚΕΣ

Πίνακας 1: Μέσες θερμοκρασίες ημέρας (°C).....	48
Πίνακας 2: Κύρια χαρακτηριστικά τοπικής αγροτικής οικονομίας.	53
Πίνακας 3. Εξέλιξη πληθυσμού.....	64
Πίνακας 4: Διάρθρωση πληθυσμού στην Αρχαία Επίδαυρο.	66
Πίνακας 5: Διάρθρωση πληθυσμού στον Ν. Αργολίδας.	67
Πίνακας 6: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά Φύλο.	69
Πίνακας 7: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά Οικονομική δραστηριότητα.	69
Πίνακας 8: Επίπεδο εκπαίδευσης πληθυσμού.	71
Πίνακας 9: Εκμεταλλεύσεις και Χρησιμοποιούμενη Έκταση.....	73
Πίνακας 10: Τεμαχισμός σε Αγροτεμάχια και Έκταση αυτών.....	73
Πίνακας 11: Ιδιόκτητες εκτάσεις.	75
Πίνακας 12: Ενοικιαζόμενες εκτάσεις.	75
Πίνακας 13: Μεσιακές εκτάσεις.	76
Πίνακας 14: Αρδευόμενες και αρδευθείσες εκτάσεις.	77
Πίνακας 15: Χρησιμοποιούμενα μηχανήματα.....	78
Πίνακας 16: Αριθμός εκμεταλλεύσεων κατά είδος καλλιέργειας.	80

Πίνακας 17: Εκτάσεις (σε στρέμματα) κατά είδος καλλιέργειας.	81
Πίνακας 18: Ύψος ενισχύσεων.....	83
Πίνακας 19: Αριθμός εκμεταλλεύσεων με ζώα κατά κατηγορία.	86
Πίνακας 20: Αριθμός(σε κεφάλες) ζώων κατά κατηγορία.....	87
Πίνακας 21: Αριθμός απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων.	89
Πίνακας 22: Ηλικιακή κατανομή κατόχων εκμεταλλεύσεων (2001,2011).	90
Πίνακας 23: Κύριες κατηγορίες καλλιεργειών στην αρχαία Επίδαυρο.	93
Πίνακας 24: Παραγωγή κύριων προϊόντων στην αρχαία Επίδαυρο.	95
Πίνακας 25: Μεταβολή στις ποσότητες παράγωγης.	96
Πίνακας 26: Αριθμός ζώων που αρμέχτηκαν και παράγωγη γάλατος στην Α. Επίδαυρο.	96
Πίνακας 27: Αριθμός ζώων που σφάχτηκαν και παραγωγή κρέατος στην Α. Επίδαυρο.....	98
Πίνακας 28: Επιλογή δείγματος έρευνας.	102
Πίνακας 29: Οικονομικοί Δείκτες στην Ελαιοκαλλιέργεια.	110
Πίνακας 30: Μέση έκταση (ΣΤΡ.) των Εκμεταλλεύσεων.	113
Πίνακας 31: Ανθρώπινη Εργασία σε Μ.Α.Ε.	114
Πίνακας 32: Ηλικιακή Κατανομή Αρχηγών Γ.Ε.	115
Πίνακας 33: Μορφωτικό Επίπεδο Αρχηγών Γ.Ε.	117
Πίνακας 34: Περιουσιακά Στοιχεία Εκμεταλλεύσεων.....	118
Πίνακας 35: Εκμεταλλεύσεις με 2 και 3 κλάδους παραγωγής.	120
Πίνακας 36: Εκμεταλλεύσεις με ζωικό κεφάλαιο.....	122
Πίνακας 37: Οικονομικά Μεγέθη ανά Κατηγορία Εκμεταλλεύσεων.	127
Πίνακας 38: Συμμετοχή Επιδότησης στην Ακαθάριστη Πρόσοδο και στο Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα.	128
Πίνακας 39: Συμμετοχή Επιμέρους Δαπανών στις Συνολικές.	129
Πίνακας 40: Ποσοστό Οικονομικά Ενεργών Μελών στο σύνολο κάθε κατηγορίας.	130
Πίνακας 41: Οικονομική Βιωσιμότητα νοικοκυριών.....	132
Πίνακας 42: Εξωγεωργική Απασχόληση Αρχηγών και Συζύγων Εκμεταλλεύσεων.	134

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

Διάγραμμα 1: Η Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (σταθ.τιμές 1993).....	22
Διάγραμμα 2: Η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (σταθ. τιμές 1993).....	23
Διάγραμμα 3: Η Καθαρή Προστιθέμενη Αξία (ο Δείκτης "Α" της Eurostat).....	24
Διάγραμμα 4: Το Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα (ο Δείκτης "C" της Eurostat).....	25
Διάγραμμα 5: Το Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα ανά πλήρως απασχολούμενο (ο Δείκτης "B" της Eurostat).....	26
Διάγραμμα 6: ΓΟΕ ανά εκμετάλλευση (σε σταθ. τιμές 1993).....	26
Διάγραμμα 7: Η σύνθεση του Γεωργικού Οικογενειακού Εισοδήματος.....	27
Διάγραμμα 8: Το Αγροτικό Εμπορικό Ισοζύγιο (σε δισεκ. ευρώ).....	28
Διάγραμμα 9: Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου (σταθ. τιμές 2000).....	29
Διάγραμμα 10: Απασχόληση (χιλιάδες άτομα).....	29
Διάγραμμα 11: Ηλικιακή κατανομή κατοίκων Αρχαίας Επιδαύρου 2001-2011.....	66

Διάγραμμα 12: Ηλικιακή κατανομή κατοίκων Ν.Αργολίδας, 2001-2011	67
Διάγραμμα 13: Απόδοση κατηγοριών εκμεταλλεύσεων σε κιλά ανά στρέμμα	111
Διάγραμμα 14: Τιμή πώλησης λαδιού (€/κιλό) ανά κατηγορία.....	111
Διάγραμμα 15: Δαπάνες στρέμματος ανά κατηγορία.....	112
Διάγραμμα 16: Μορφωτικό επίπεδο αρχηγών Γ.Ε.....	117
Διάγραμμα 17:Περιουσιακά στοιχεία εκμεταλλεύσεων 2006-2011	119
Διάγραμμα 18: Εκμεταλλεύσεις με 2 και 3 κλάδους παραγωγής για 2006-2011.....	121
Διάγραμμα 19: Εκμεταλλεύσεις με ζωικό κεφάλαιο	123

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον εισηγητή και καθηγητή μου, κύριο Παύλο Καρανικόλα, για το ερέθισμα που μου έδωσε για την πραγματοποίηση αυτής της μεταπτυχιακής ερευνητικής εργασίας. Τον ευχαριστώ θερμά για την άριστη συνεργασία, για το ενδιαφέρον που επέδειξε στους προβληματισμούς μου, αλλά και για την πολύ σημαντική υποστήριξη και βοήθεια που μου προσέφερε.

Ευχαριστώ θερμά την φίλη μου και συνάδελφο Γεώργια Ολυμπία, , για το χρόνο που μου αφιέρωσε και την ηθική συμπαράστασή της, καθώς επίσης και τους καθηγητές κυρίους Ζωγραφάκη Σταύρο και Σπαθή Παύλο για το χρόνο που διέθεσαν για την αξιολόγηση της εργασίας.

Τέλος, ευχαριστώ πάρα πολύ τους γονείς μου, για την κατανόησή τους και το κουράγιο που μου έδωσαν προκειμένου να επιτύχω το στόχο μου.

Ανδρέας Δ. Τόγιας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αγροτική ανάπτυξη αναφέρεται γενικά στη διαδικασία βελτίωσης της ποιότητας ζωής και την οικονομική ευημερία των ανθρώπων που ζουν σε σχετικά απομονωμένες και αραιοκατοικημένες περιοχές. Με δεδομένο ότι πάνω από το 56% του πληθυσμού των 27 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) κατοικεί σε αγροτικές περιοχές, οι οποίες καλύπτουν το 91% της έκτασής της, είναι προφανής η σπουδαιότητα της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης. Η γεωργία και η δασοκομία παραμένουν ζωτικοί τομείς για τη χρήση της γης και τη διαχείριση των φυσικών πόρων στις αγροτικές περιοχές της ΕΕ, αλλά και ως βάση οικονομικής διαφοροποίησης στις αγροτικές κοινωνίες. Για τους λόγους αυτούς, η ενίσχυση της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης είναι πλέον άμεση προτεραιότητα της εκάστοτε κυβερνητικής πολιτικής και μάλιστα τώρα που η χώρα μας μαστίζεται από την οικονομική κρίση και ύφεση.

Πολλές από τις αγροτικές μας περιοχές (όπως και η Αρχαία Επίδαυρος) αντιμετωπίζουν σημαντικά προβλήματα και μειονεκτούν έναντι των πόλεων: μη ανταγωνιστικές γεωργικές και δασοκομικές εκμεταλλεύσεις, χαμηλό μέσο κατά κεφαλή εισόδημα, ανεπάρκεια δεξιοτήτων και λιγότερο αναπτυγμένος τομέας των υπηρεσιών. Επίσης, η μέριμνα για το αγροτικό περιβάλλον συνεπάγεται συχνά σε οικονομικό κόστος.

Από την άλλη, η ύπαιθρος έχει πολλά να προσφέρει. Είναι η πηγή των αναγκαίων πρώτων υλών, ενώ η αξία της ως χώρου φυσικής ομορφιάς, ανάπαυσης και αναψυχής είναι αδιαμφισβήτητη. Η ύπαιθρος είναι ο πνεύμονάς μας και γι' αυτό αποτελεί το πεδίο μάχης κατά της κλιματικής αλλαγής. Πολλοί δε είναι αυτοί που θα ήθελαν να ζήσουν και να εργαστούν εκεί, φτάνει να είχαν πρόσβαση σε κατάλληλες υπηρεσίες και υποδομές.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Για την ομαλή εξέλιξη της παρούσης μεταπτυχιακής ερευνητικής εργασίας η δομή της αποτελείται από την εισαγωγή, την θεωρητική προσέγγιση του θέματος (2 κεφάλαια), την μελέτη περίπτωσης (2 κεφάλαια) και τέλος τα συμπεράσματα.

Στην εισαγωγή, παρατίθενται εισαγωγικές έννοιες. Ακόμη δίδονται ο σκοπός, η δομή, η υπόθεση και η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση της μεταπτυχιακής ερευνητικής εργασίας.

Κύριος σκοπός της συγκεκριμένης μεταπτυχιακής ερευνητικής εργασίας αποτελεί η θεωρητική προσέγγιση και περιπτωσιακή διερεύνηση του πλαισίου λειτουργίας και οικονομικής βιωσιμότητας της αγροτικής περιοχής της Αρχαίας Επιδαύρου στο μέσο οικονομικής κρίσης.

1^ο μέρος: θεωρητική προσέγγιση

Στο 1^ο κεφάλαιο διερευνώνται και αναλύονται οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της οικονομικής κρίσης. Αυτό επιτυγχάνεται οριοθετώντας τα γενικά χαρακτηριστικά της κρίσης. Έπειτα αναλύονται οι διαχρονικές επιδόσεις και τα προβλήματα της ελληνικής γεωργίας, καθώς και η κατάσταση της ελληνικής γεωργίας κατά την τρέχουσα κρίση.

Στο 2^ο κεφάλαιο παραθέτονται τα στοιχεία του νομού Αργολίδας που βρίσκεται και η περιοχή μελέτης μας. Γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά της περιφέρειας Πελοποννήσου, τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του Ν. Αργολίδας, (εδαφική σύνθεση, δήμος Επιδαύρου), τα κλιματολογικά χαρακτηριστικά, την ιστορική αναδρομή της τοπικής αγροτικής οικονομίας (γεωργία, κτηνοτροφία, τα κυριότερα προβλήματα της περιοχής, τα

πλεονεκτήματα της περιοχής), και τέλος συνοπτικά παρουσιάζεται η οικονομία του νομού Αργολίδας (πρωτογενής, δευτερογενής και τριτογενής τομέα).

2^ο μέρος: μελέτη περίπτωσης

Στο 3^ο κεφάλαιο, αναλύονται τα οικονομικοκοινωνικά χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης. Δηλαδή συγκρίνονται οι δημογραφικές τάσεις (πληθυσμός) της περιοχής στις δυο τελευταίες περιόδους απογραφής, και παρουσιάζονται συγκριτικά στοιχεία για τον πρωτογενή τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία, ανθρώπινο δυναμικό, γεωργία - κτηνοτροφία - αλιεία).

Στο 4^ο κεφάλαιο αναπτύσσονται, εφαρμόζονται, παρουσιάζονται και αναλύονται τα στοιχεία της έρευνας. Αυτό επιτυγχάνεται δίνοντας τα εισαγωγικά στοιχεία της έρευνας όπως την μεθοδολογία και το ερωτηματολόγιο. Έπειτα αναλύεται η φυσιογνωμία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων με βάση τη βιωσιμότητα τους (κατηγορία I: «Οικονομικά Βιώσιμες Εκμεταλλεύσεις», κατηγορία II: «εν δυνάμει οικονομικά βιώσιμες εκμεταλλεύσεις», κατηγορία III: «φθίνουσες εκμεταλλεύσεις με ενδείξεις οικονομικής ανάκαμψης», κατηγορία IV: «λοιπές ή οριακές εκμεταλλεύσεις»), οι οικονομικοί δείκτες ελαιοκαλλιέργειας. Τέλος αναλύονται βασικές μεταβλητές, τα περιουσιακά στοιχεία εκμεταλλεύσεων, οι κλάδοι παράγωγης, η ζωική παράγωγή, ο τρόπος διάθεσης των προϊόντων, γεωργοοικονομικά μεγέθη και η οικονομική βιωσιμότητα των νοικοκυριών μελέτης. Όλα τα παραπάνω παρατίθενται σε σύγκριση με τα αντίστοιχα μεγέθη του έτους 2006, όπως αυτά προκύπτουν μέσω προηγούμενης μελέτης την περίοδο αυτή στην ίδια περιοχή.

Τέλος, στα συμπεράσματα προκύπτουν προβληματισμοί και εξάγονται προοπτικές για την οικονομική βιωσιμότητα της αγροτικής περιοχής της Αρχαίας Επιδαύρου στο μέσο οικονομικής κρίσης.

ABSTRACT

The smooth evolution of this graduate research paper structure consists of the introduction, the theoretical approach (2 chapters), case study (2 chapters) and finally the conclusions.

In the introduction, are given introductory concepts. Even given the purpose, structure, the case and the method used for the development of postgraduate research work.

The main purpose of this master thesis is the research approach and theoretical investigation of the situational context operation and economic viability of the rural area of Ancient Epidaurus in the middle of an economic crisis.

Part 1: theoretical approach

In the first chapter the main theoretical approaches to economic crisis is explored and analyzed. This is achieved by defining the general features of the crisis. Moreover, the performance and problems of Greek agriculture over time are analyzed, as well as the state of Greek agriculture during the current crisis

In the second chapter there is the data of Argolida, where our study area is located. Will focus on the geomorphological characteristics of the region of Peloponnese, the geography of Argolida (soil composition, municipality of Epidaurus), the climatic characteristics, the historical background of the local rural economy (agriculture, livestock, the main problems of the area, advantages of the region), and finally will briefly present the economy of Argolida (primary, secondary and tertiary sector).

Part 2: Case Study

In the third chapter the socioeconomic characteristics of the study area is analyzed. That compares demographic trends (population) of the area in the last two census periods, and presents comparative data for the primary sector (agriculture, livestock, human resources, agriculture - farming - fishing).

In the fourth chapter the survey data is developed, implemented, presented and analyzed. This is achieved by giving the quotes data research as well as the methodology and questionnaire. After analyzing the character of farms based on their viability (class I: «economically viable farm" category II: «potentially economically viable farms" category III: «holdings declining by signs of economic recovery", Category IV: «other or marginal holdings "), economic indicators of olive cultivation. Finally key variables, assets holdings, industry, livestock production, the manner of disposal of products and sizes and agro-economic viability study of households are analyzed. All the above are being presented compared to the corresponding figures of the year 2006, as revealed by a previous study that period in the same area.

Finally, conclusions and reflections resulting exported outlook for economic viability of the rural area of Ancient Epidaurus in the middle of economic crisis.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι αγροτικές περιοχές αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες προκλήσεις όσον αφορά την ανάπτυξη, την απασχόληση και τη βιώσιμη ανάπτυξη. Από την άλλη πλευρά, όμως, προσφέρουν πραγματικές ευκαιρίες χάρη στις δυνατότητες που έχουν για ανάπτυξη σε νέους τομείς, την παροχή αγροτικών τουριστικών υπηρεσιών, την ελκυστικότητά τους ως τόπων διαβίωσης και εργασίας και την προσφορά φυσικών πόρων και τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Και λόγω της παρούσης οικονομικής κρίσης η αγροτική ανάπτυξη θα πρέπει να στοχεύει στην εξεύρεση των τρόπων για τη βελτίωση των αγροτικών περιοχών με τη συμμετοχή των αγροτών, έτσι ώστε να πληρούν τις απαιτούμενες ανάγκες της αγροτικής περιοχής.

Σκοπός της συγκεκριμένης μεταπτυχιακής ερευνητικής εργασίας αποτελεί η θεωρητική προσέγγιση και περιπτωσιακή διερεύνηση του πλαισίου λειτουργίας και οικονομικής βιωσιμότητας της αγροτικής περιοχής της Αρχαίας Επιδαύρου στο μέσο οικονομικής κρίσης.

Η υπόθεσή της έγκειται στην προσπάθεια πραγματοποιήθηκε προκειμένου να διαπιστωθούν τα πλεονεκτήματα καθώς και να υποδειχθούν τα εργαλεία και τυχόν επιπτώσεις επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην βιωσιμότητα της αγροτικής περιοχής της Αρχαίας Επιδαύρου.

Η μέθοδος της εργασίας αυτής, βασίζεται στην τεχνική της έρευνας με βιβλιογραφικά στοιχεία - πηγές αλλά και με ερωτηματολόγιο (η επιλογή του δείγματος αρχικά έγινε με τη μέθοδο της στρωματοποιημένης τυχαίας δειγματοληψίας). Ο λειτουργικός ρόλος της ερευνητικής διεργασίας είναι να δημιουργηθούν και να επεξεργαστούν τα δεδομένα έτσι ώστε να εξαχθούν ασφαλή

συμπεράσματα που αφορούν το πλαίσιο λειτουργίας και οικονομικής βιωσιμότητας της αγροτικής περιοχής της Αρχαίας Επιδαύρου στο μέσο της οικονομικής κρίσης.

Για την ομαλή εξέλιξη της παρούσης μεταπτυχιακής ερευνητικής εργασίας η δομή της αποτελείται από την εισαγωγή, την θεωρητική προσέγγιση του θέματος (2 κεφάλαια), την μελέτη περίπτωσης (2 κεφάλαια) και τέλος τα συμπεράσματα, με απώτερο στόχο την διερεύνηση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στην αγροτική περιοχή της Αρχαίας Επιδαύρου.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ

ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ

1.1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Εδώ και αρκετά χρόνια, η γεωργία βρίσκεται στο επίκεντρο ραγδαίων εξελίξεων, με διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις για επιτέλεση τόσο των παραδοσιακών της ρόλων (παραγωγή τροφίμων και πρώτων υλών, δημιουργία απασχόλησης, κ.λπ.), όσο και των νέων, όπως η συμβολή της στην εξασφάλιση της υψηλής ποιότητας των τροφίμων, την προστασία του περιβάλλοντος, την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, την «παραγωγή» τοπίου, τη διατήρηση του κοινωνικού ιστού της υπαίθρου κ.ά. Ταυτόχρονα, η γεωργία εξακολουθεί να παραμένει και ένας κλάδος οικονομικής δραστηριότητας με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και προβλήματα.

Η προσαρμογή της γεωργίας σε όλους αυτούς τους ρόλους και τις προσδοκίες των πολιτών είναι μια εξαιρετικά απαιτητική αλλά και φιλόδοξη υπόθεση, καθώς προϋποθέτει την υπέρβαση χρόνιων προβλημάτων. Η δυσκολία επιτείνεται από την παγκόσμια οικονομική κρίση των τελευταίων χρόνων, η οποία εξελίσσεται ταυτόχρονα με μια γεωργική κρίση, με σαφείς οικονομικές αλλά και άλλες διαστάσεις.

Η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008 σε ΗΠΑ και Ευρώπη και εμφανίστηκε αρχικά ως χρηματοπιστωτική κρίση ήταν επόμενο να επηρεάσει και την ελληνική οικονομία, τον ασθενέστερο κρίκο της ευρωζώνης, και συνακόλουθα τον ελληνικό αγροτικό τομέα. Όπως θα ήταν λάθος να αποδώσει κανείς τα όσα αρνητικά συμβαίνουν στην ελληνική κοινωνία και οικονομία αποκλειστικά στις παγκόσμιες εξελίξεις, άλλο τόσο θα ήταν λάθος να θεωρήσει κανείς τις εξελίξεις στην ελληνική γεωργία ως αποκλειστικό επακόλουθο της δημοσιονομικής κρίσης που ξέσπασε στην

Ελλάδα το φθινόπωρο του 2009. Επομένως, επείγει η κατανόηση των αιτιών της σημερινής

1.2. ΠΟΙΑ ΚΡΙΣΗ;

Εδώ και τρεις περίπου δεκαετίες, επικρατεί στην οικονομική θεωρία και την οικονομική πολιτική η άποψη ότι η απελευθέρωση και ενοποίηση των αγορών σε διεθνές επίπεδο θα οδηγούσαν στην πιο αποτελεσματική χρήση των σπάνιων πόρων και την επίλυση των προβλημάτων της ανάπτυξης, της πείνας, κ.λπ. Στο πλαίσιο εφαρμογής της νεοφιλελεύθερης εκδοχής αυτής της άποψης, μεταξύ άλλων, οι αγορές απορρυθμίστηκαν, απενεργοποιήθηκαν οι μηχανισμοί εποπτείας και ελέγχου της λειτουργίας τους, ευνοήθηκαν πρακτικές ανεξέλεγκτης κερδοσκοπίας, ενώ οι χρηματοοικονομικές αγορές αναβαθμίστηκαν έναντι όλων των άλλων (Duménil and Lévy, 2005).

Παράλληλα με τη γενικότερη κρίση, αλλά και σε σχετική αυτονομία από αυτήν, η γεωργία φαίνεται να ακολουθεί τη δική της πορεία. Μπορούμε να διακρίνουμε δύο διαφορετικές αναγνώσεις της σημερινής γεωργικής κρίσης.

Η *πρώτη* είναι η επικρατούσα διεθνώς αντίληψη, σύμφωνα με την οποία, δύο είναι τα θεμελιώδη προβλήματα της γεωργίας: οι στρεβλώσεις που δημιουργούνται στις γεωργικές αγορές από τις δημόσιες αγροτικές πολιτικές και η αναποτελεσματικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Blandford and Hill, 2006). Εξού και οι προωθούμενες αλλαγές, που συνοψίζονται στην αποδυνάμωση έως και κατάργηση των δημόσιων πολιτικών για τη γεωργία, και στη μεγέθυνση των εκμεταλλεύσεων. Οι σιωπηρές υποθέσεις της θεώρησης αυτής είναι... Οι γνωστές: Οι γεωργικές αγορές είναι ανταγωνιστικές, αυτορυθμίζονται, κατανέμουν αποτελεσματικά τους πόρους, και στην αγορά παραμένουν μόνο οι πιο αποτελεσματικοί παραγωγοί, αυτοί δηλαδή που παράγουν με το χαμηλότερο κόστος και, με δεδομένες τις τιμές, αποκομίζουν κέρδος.

Στο πλαίσιο αυτό, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, παρατηρείται διεθνώς μια ουσιαστική αλλαγή «παραδείγματος» στη γεωργία (Coleman, 1998· Coleman et al., 2004). Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της στροφής της οικονομικής θεωρίας προς το μονεταρισμό, και της απορρύθμισης των αγορών, επιδιώχθηκε η μεταρρύθμιση των αγροτικών πολιτικών προς την κατεύθυνση της μείωσης της

προστασίας και της στήριξης που, με διάφορους τρόπους, παρείχαν προς τους γεωργούς. Ως αποτέλεσμα εγχώριων πιέσεων για περιοριστικές δημοσιονομικές πολιτικές και διεθνών πιέσεων που ασκούνται στο πλαίσιο των πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων, αλλά και της γενικότερης δυσαρέσκειας των πολιτών για τις αρνητικές πλευρές του εντατικού γεωργικού προτύπου (περιβαλλοντική υποβάθμιση, διατροφικά σκάνδαλα, υψηλές επιδοτήσεις, πλεονάσματα προϊόντων κ.ά.), πραγματοποιείται η στροφή προς το «φιλελεύθερο» παράδειγμα της γεωργίας.

Έτσι, η κατανομή των πόρων μέσω της αγοράς προηγείται της (όποιας) παρέμβασης του κράτους στη γεωργία, ενώ στην τελευταία παραμένουν αυτοί που μπορούν να αποκτήσουν ένα επαρκές εισόδημα από την πώληση των προϊόντων τους σε ανταγωνιστικές αγορές. Παράλληλα, οι γεωργοί εξωθούνται σε πρακτικές αυτοπροστασίας μέσω ιδιωτικών ασφαλιστικών προγραμμάτων από τις ενδεχόμενες απώλειες εισοδήματος. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις αυτές, δεν αναγνωρίζεται καμία «γεωργική ιδιαιτερότητα» (ούτε και «αγροτικό ζήτημα»). Ο γεωργός θεωρείται ως επιχειρηματίας και όχι παραγωγός τροφίμων για το έθνος, ενώ η γεωργική εκμετάλλευση θεωρείται ως μια τυπική επιχείρηση που δραστηριοποιείται στην εθνική και τη διεθνή αγορά. Η άποψη αυτή έρχεται σε αντίθεση με το γεγονός ότι η γεωργική εκμετάλλευση εξακολουθεί να έχει στις περισσότερες περιπτώσεις σαφώς οικογενειακό χαρακτήρα, ο οποίος προσδιορίζει την οικονομική της συμπεριφορά και τη διαφοροποιεί από μια τυπική παραγωγική μονάδα που κινείται αποκλειστικά με βάση το μέγιστο κέρδος (Strange, 2008).

Συνακόλουθα, δεν απομένουν περιθώρια για ενεργό ρόλο του κράτους (ή άλλων οργανισμών) στη διαμόρφωση των γεωργικών δομών : «Η διαρθρωτική προσαρμογή είναι μια δυναμική διαδικασία που καθοδηγείται από τα σήματα των αγορών» (OECD, 1995). Έτσι, στη γεωργική διαρθρωτική πολιτική απομένει ένας σαφώς υποδεέστερος ρόλος, το δε εισοδηματικό πρόβλημα των γεωργών (θεωρείται ότι) οφείλεται στο ότι οι αγορές δεν είναι ανταγωνιστικές και στο ότι οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις έχουν υψηλό κόστος παραγωγής.

Σύμφωνα με τη δεύτερη αντίληψη για την κρίση, που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε προσέγγιση της πολιτικής οικονομίας, η παρούσα κρίση οφείλεται σε ένα συνδυασμό των δομικών χαρακτηριστικών των γεωργικών αγορών, στις επιδράσεις της κλιματικής αλλαγής και στη γενικότερη νεοφιλελεύθερη αντίληψη για

τις δημόσιες πολιτικές. Η ανάλυση εδώ ξεκινά από το πώς λειτουργούν πραγματικά οι γεωργικές αγορές. Οι γεωργικές αγορές χαρακτηρίζονται κατ' αρχάς από μια εγγενή τάση για πτώση των τιμών των γεωργικών προϊόντων . Η τάση αυτή οφείλεται, μεταξύ άλλων, στην υπερπροσφορά γεωργικών προϊόντων λόγω της ταχύτατης τεχνολογικής προόδου ,στη χαμηλή ελαστικότητα ζήτησης των γεωργικών σε σχέση με τα βιομηχανικά προϊόντα και στην άνισα κατανομημένη ισχύ εντός της γεωργίας και μεταξύ της γεωργίας και των λοιπών κλάδων (Murphy, 2002). Η τελευταία μεταφράζεται και σε μειωμένη διαπραγματευτική δύναμη των γεωργών απέναντι στους προμηθευτές και στους εμπόρους των προϊόντων τους , δηλαδή, οι πολλοί αλλά ανοργάνωτοι αγρότες παραγωγοί έρχονται αντιμέτωποι με αγορές οι οποίες είναι κατά κανόνα ολιγοπωλιακά διαρθρωμένες. Η ανισοκατανομή της ισχύος εντός του αγροτοδιατροφικού συστήματος, ως αποτέλεσμα και των προωθούμενων αλλαγών, έχει αυξηθεί κατακόρυφα τα τελευταία 30 χρόνια, επιτείνοντας τον ολιγοπωλιακό του χαρακτήρα (NFU, 2005).

Το δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό των γεωργικών αγορών είναι η αστάθεια των τιμών και των εισοδημάτων. Στην αστάθεια των τιμών συμβάλλουν η εποχικότητα και μη προβλεψιμότητα της παραγωγής ,η καθυστερημένη ανταπόκριση της προσφοράς σε μεταβολές της ζήτησης και, φυσικά, η κερδοσκοπία.

Στο πλαίσιο της απορρύθμισης των αγορών, η οποία ξεκίνησε στις ΗΠΑ από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, το 2000 απορρυθμίστηκαν οι αγορές κρίσιμων «παραγωγών» χρηματοοικονομικών εργαλείων, όπως τα «συμβόλαια μελλοντικής εκπλήρωσης» (ΣΜΕ), τα οποία αφορούν στα διεθνώς εμπορεύσιμα προϊόντα όπως το πετρέλαιο, πολύτιμα μέταλλα και αρκετά γεωργικά προϊόντα (Hill and Myatt, 2010). Το γεγονός αυτό ήταν καθοριστικής σημασίας για τη λειτουργία των γεωργικών αγορών, καθώς επέτρεψε την είσοδο στις αγορές των εν λόγω «παραγωγών» πολύ μεγάλων θεσμικών επενδυτών, μετά το σκάσιμο της φούσκας των ακινήτων και της φούσκας των εταιρειών σύγχρονης τεχνολογίας («dot.com»). Άμεση συνέπεια της απορρύθμισης των αγορών και των εξελίξεων που προαναφέρθηκαν ήταν η άσκηση ανεξέλεγκτης κερδοσκοπίας και στις αγορές των γεωργικών προϊόντων, με αποτέλεσμα, όχι μόνο την απότομη άνοδο των τιμών αλλά και την εκτίναξη των αγοραπωλησιών ΣΜΕ σε ύψος 47 δισεκ. \$ το 2007 από 10 δισεκ. \$ το 2006, από τα

οποία μόλις το 2% καταλήγουν σε πραγματικές αγοραπωλησίες προϊόντων (Lines, 2010· de Schuter, 2010).

Έτσι, σε αντίθεση με ό,τι προβλέπει η επικρατούσα διεθνώς άποψη, στις αγορές των γεωργικών προϊόντων , όπως και στις χρηματοοικονομικές και τις αγορές συναλλάγματος, οι τιμές πολλές φορές προσδιορίζονται από τις προσδοκίες και όχι από τα πραγματικά μεγέθη και έχουν την τάση να απομακρύνονται διαρκώς από το σημείο ισορροπίας (Prasch, 2008). Η τάση αυτή δημιουργεί πολλά περιθώρια άσκησης κερδοσκοπικών πρακτικών, οι οποίες με τη σειρά τους επιτείνουν ακόμα περισσότερο την αστάθεια, την απότομη άνοδο και πτώση των τιμών («φούσκες»), με δραματικές, συχνά, επιπτώσεις στην πραγματική οικονομία.

Όλα τα παραπάνω σημαίνουν ότι οι γεωργικές αγορές, κατά κανόνα, δεν αυτορυθμίζονται και ότι η γεωργία ως τομέας οικονομικής δραστηριότητας δημιουργεί μια αξία, από την οποία όμως ιδιοποιείται τελικά ένα όλο και μικρότερο ποσοστό. Κι αυτό όχι μόνο λόγω της ύπαρξης κάποιων οικονομικών «νόμων» αλλά και λόγω της αλλαγής του πλαισίου πολιτικής, με τη δημιουργία ευνοϊκών προϋποθέσεων για κάποιους παίκτες του αγροτοδιατροφικού τομέα (τα γιγάντια συμπλέγματα των πολυεθνικών επιχειρήσεων) σε βάρος κάποιων άλλων (των οικογενειακών εκμεταλλεύσεων, των συλλογικών φορέων τους και των καταναλωτών).

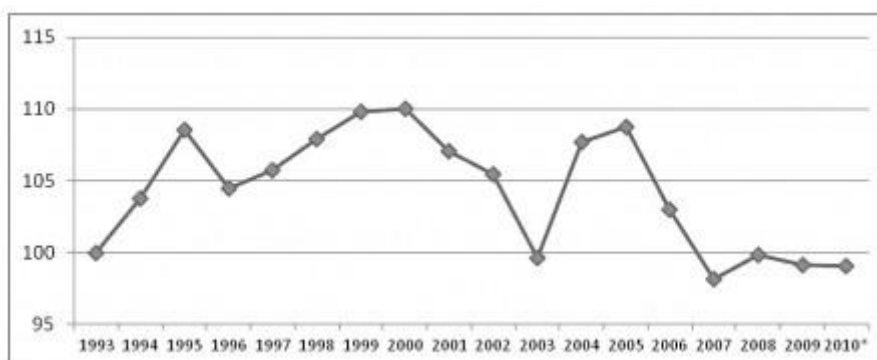
Άμεσα συνδεδεμένες με τα παραπάνω είναι αφ' ενός η κατακόρυφη άνοδος των τιμών βασικών γεωργικών προϊόντων το 2007-08, που προκάλεσε οξύτατη διατροφική κρίση σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες και άνοδο του πληθωρισμού στις ανεπτυγμένες, και αφ' ετέρου η πορεία του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος (ΓΟΕ), το οποίο, εκτός από παροδικές εξάρσεις, μειώνεται διαρκώς εδώ και πολλά χρόνια σχεδόν σε όλες τις χώρες του κόσμου.

1.3. ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Η ελληνική γεωργία έχει συμβάλει με πολλούς τρόπους στη γενικότερη ανάπτυξη της χώρας, ως ένας από τους βασικούς τομείς της οικονομίας αλλά και με συνεισφορά σε πολλούς άλλους τομείς, σχετικούς με την ανάπτυξη της υπαίθρου, τη διατροφική ασφάλεια, κλπ. Μετά το 1981, λειτουργώντας μέσα στο πλαίσιο της ΚΑΠ, προσανατολίστηκε όλο και περισσότερο προς την κατεύθυνση της είσπραξης επιδοτήσεων, γεγονός που την κατέστησε περισσότερο ευάλωτη στις διεθνείς διακυμάνσεις και την απομάκρυνε από τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Με άλλα λόγια, τη μετατόπισε σ' ένα επίπεδο ανταγωνισμού στον οποίο δεν θα μπορούσε να αντεπεξέλθει επιτυχώς γιατί έλειπαν εκ των πραγμάτων δύο βασικές προϋποθέσεις, η άφθονη καλλιεργήσιμη γη ή/και το πολύ χαμηλό κόστος εργασίας.

Ας δούμε, τώρα, της διαχρονικές επιδόσεις της ελληνικής γεωργίας, με βάση τα πιο πρόσφατα επεξεργασμένα στοιχεία. Το παραγωγικό αποτέλεσμα της ελληνικής γεωργίας εμφανίζει μια μεικτή εικόνα μετά το 1993 (διάγραμμα 1). Ειδικότερα, η αξία του παραγόμενου προϊόντος, εκφρασμένη σε σταθερές τιμές, δηλαδή η παραγόμενη ποσότητα, αυξάνεται κατά 10% μέχρι το 2000 και μετά από διαδοχικές αυξομειώσεις πέφτει το 2010 περίπου στο επίπεδο του 1993. Σημαντική πτώση της παραγωγής κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες σημειώθηκε τις περιόδους 2000-03 και 2005-07, μικρή άνοδος το 2008 και στη συνέχεια ελαφρά κάμψη.

Διάγραμμα 1: Η Ακαθάριστη Αξία Παραγωγής (σταθ. τιμές 1993)

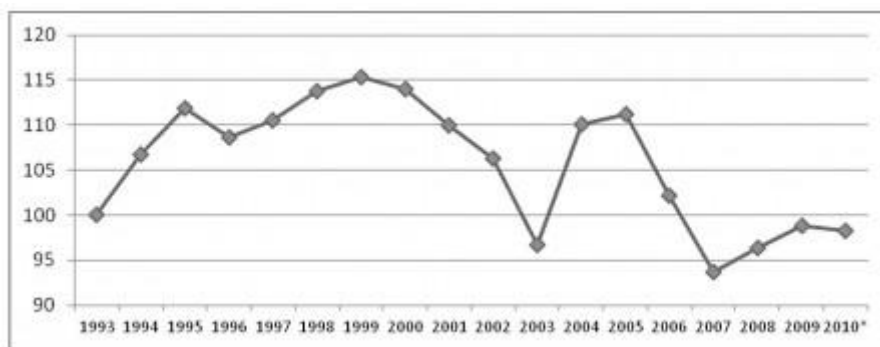

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Eurostat, (*) Εκτιμήσεις

Οι μεταβολές του παραγόμενου προϊόντος προσδιόρισαν και τη διαχρονική πορεία της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας της γεωργίας (διάγραμμα 2). Σε όλη τη μετά το 1993 περίοδο, αυξήθηκε μέχρι 15% σε σταθερές τιμές, ενώ το 2007 είχε πέσει 7 μονάδες κάτω απ' το επίπεδο του 1993. Πολύ σημαντική ήταν η αύξησή της το 2003-04, καθώς και η άνοδος κατά 5 μονάδες την περίοδο 2007-09.

Παρότι το 2010 εμφανίζει μια πολύ μικρή κάμψη, η εικόνα της τελευταίας τριετίας είναι ενθαρρυντική, με δεδομένη την κρίση και τώρα πια βαθιά ύφεση της ελληνικής οικονομίας.

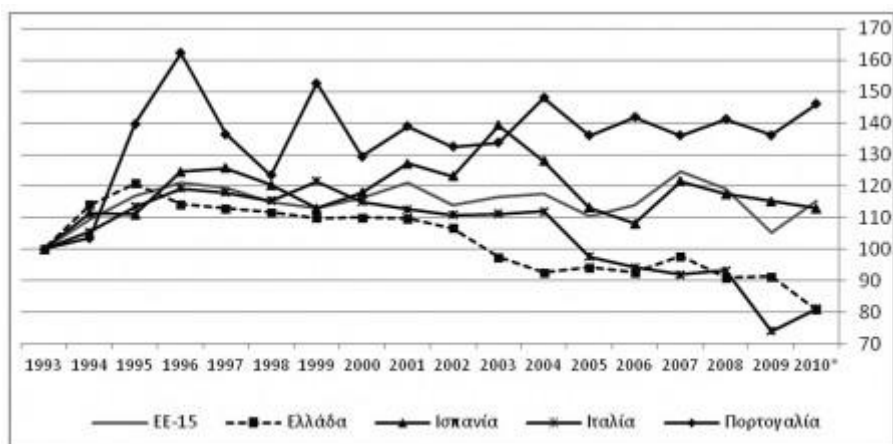
Διάγραμμα 2: Η Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία (σταθ. τιμές 1993)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Eurostat (*) Εκτιμήσεις

Το οικονομικό αποτέλεσμα της ελληνικής γεωργίας στο επίπεδο των γεωργικών εκμεταλλεύσεων αποτυπώνεται στους τρεις δείκτες γεωργικού εισοδήματος που υπολογίζει μακροοικονομικά η Eurostat. Η καθαρή προστιθέμενη αξία σε τιμές συντελεστών παραγωγής, δηλ. το καθαρό εισόδημα όλων των παραγωγικών συντελεστών των εκμεταλλεύσεων, ακολουθεί στην Ελλάδα μια συνεχή πτωτική πορεία στην περίοδο 1995-2004, στη συνέχεια παραμένει σχεδόν σταθερό, εκτός από μια μικρή άνοδο το 2007 και μια σημαντική πτώση το 2010, οπότε και καταλήγει στο 80% του αντίστοιχου δείκτη για το 1993 (διάγραμμα 3). Αξιοσημείωτη είναι η πολύ πιο απότομη πτώση του δείκτη για την Ιταλία μετά το 2004 και οι πολύ καλύτερες επιδόσεις της Ισπανίας και κυρίως της Πορτογαλίας .

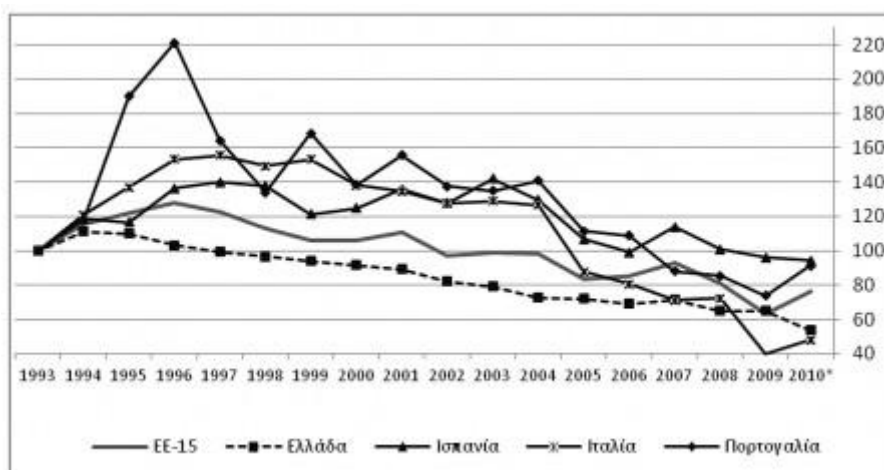
Διάγραμμα 3: Η Καθαρή Προστιθέμενη Αξία (Ο Δείκτης «Α» της Eurostat)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Eurostat (*) Εκτιμήσεις

Ξεκάθαρα πτωτική είναι η πορεία που ακολουθεί το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα (ΓΟΕ) στο σύνολο της ΕΕ-15 στην Ελλάδα και τις υπόλοιπες μεσογειακές χώρες της ΕΕ (διάγραμμα 4). Για την Ελλάδα, η πτώση είναι σταθερή μετά το 1994, οπότε ο δείκτης καταλήγει το 2010 στο μισό περίπου του επιπέδου που είχε το 1993. Δηλαδή, μέσα σε 15 χρόνια, το συνολικό καθαρό εισόδημα που απομένει σε όλες τις ελληνικές γεωργικές εκμεταλλεύσεις μειώθηκε περίπου στο μισό. Απότομη πτώση εμφανίζουν μετά το 2004 η Πορτογαλία, η οποία προηγουμένως είχε πολύ υψηλές επιδόσεις, και κυρίως η Ιταλία, όπως επίσης και η Ισπανία μετά το 2003, η οποία απλώς καταφέρνει για το 2009 να διατηρηθεί σε επίπεδα ελαφρά χαμηλότερα του 2003. Η σημασία των διαπιστώσεων αυτών είναι προφανής, δεδομένου ότι το ΓΟΕ περιλαμβάνει την αμοιβή των ιδιόκτητων συντελεστών παραγωγής (εδάφους, εργασίας, κεφαλαίου) και το καθαρό κέρδος (ή τη ζημιά) των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.

Διάγραμμα 4: Το Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα (Ο Δείκτης «C» της Eurostat)

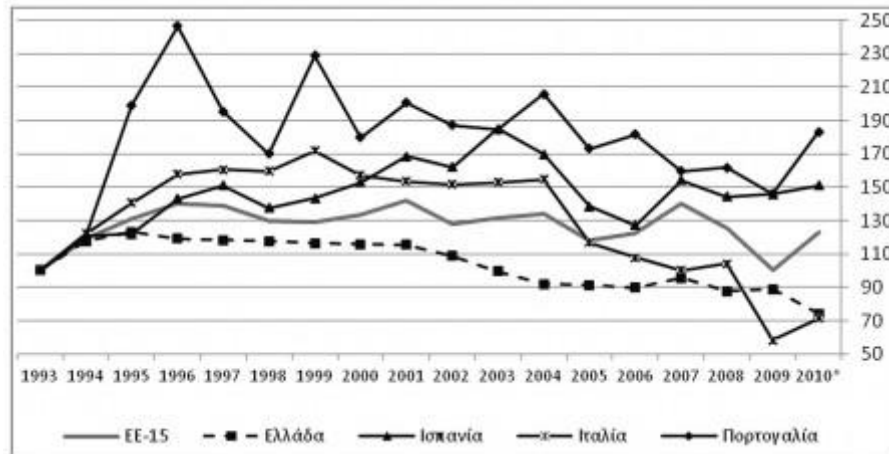
Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Eurostat (*) Εκτιμήσεις

Ελαφρά διαφοροποιημένη είναι η εικόνα του τελευταίου δείκτη, ο οποίος μετρά το ΓΟΕ ανά πλήρως απασχολούμενο στη γεωργία (διάγραμμα 5). Επειδή οι απασχολούμενοι γενικά μειώνονται, τόσο το απόλυτο ύψος όσο και ο ρυθμός μεταβολής του εν λόγω δείκτη διαφοροποιούνται σε σχέση με τον προηγούμενο. Για την Ελλάδα, ο δείκτης κατά την πενταετία 2004-09 είχε σταθεροποιηθεί σχεδόν στο 90% της τιμής που είχε το 1993, ενώ στην Ισπανία και την Πορτογαλία βρίσκεται το 2009 περίπου 50 μονάδες και 85 μονάδες αντίστοιχα, πάνω απ' το επίπεδο του 1993. Το 2010, όμως, το ΓΟΕ ανά πλήρως απασχολούμενο στην Ελλάδα σημειώνει σημαντική πτώση, γεγονός που πιθανόν να οφείλεται και στην πρόσφατη αύξηση των απασχολουμένων στη γεωργία (βλ. παρακάτω).

Αξιοσημείωτη είναι η σχετική ανάκαμψη των τριών προαναφερθέντων δεικτών κατά το 2010 στην ΕΕ-15, την Πορτογαλία, την Ιταλία και σε μικρότερο βαθμό, στην Ισπανία.

Διάγραμμα 5: Το Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα ανά πλήρως απασχολούμενο

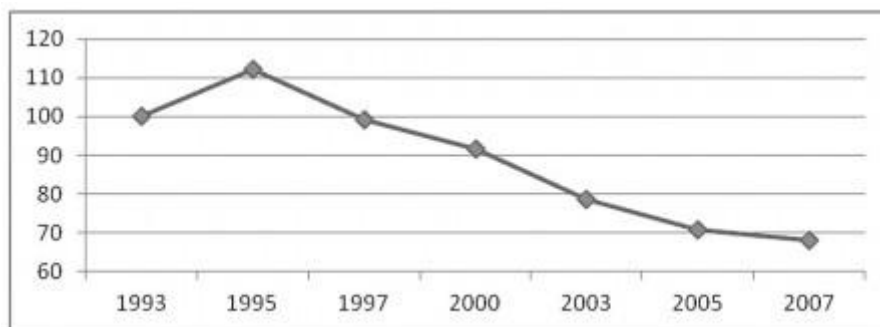
(Ο Δείκτης «Β» της Eurostat)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Eurostat (*) Εκτιμήσεις

Ακόμα μεγαλύτερη είναι η πτώση του γεωργικού εισοδήματος, όπως διαπιστώνεται κι από την κατασκευή ενός άλλου δείκτη, του ΓΟΕ ανά εκμετάλλευση (διάγραμμα 6). Παρατηρούμε και πάλι ότι, σε σταθερές τιμές, το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα ανά εκμετάλλευση, μετά από μια άνοδο κατά 12 μονάδες την περίοδο 1993-95, μειώνεται διαρκώς και φθάνει το 2007 στα 2/3 του επιπέδου του 1993.

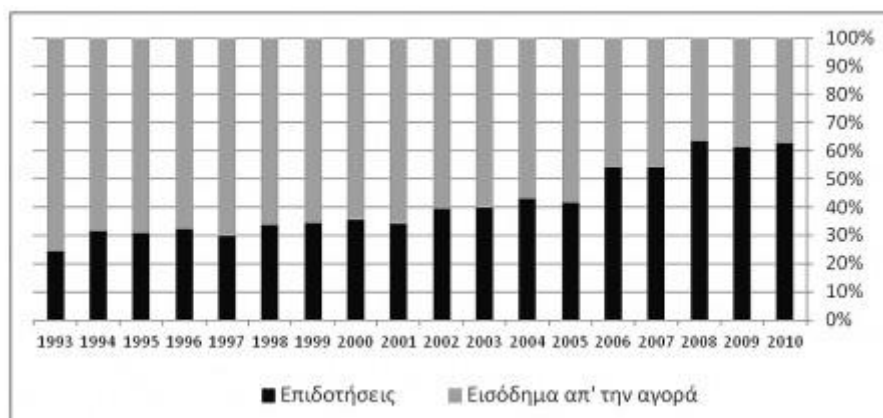
Διάγραμμα 6: ΓΟΕ ανά εκμετάλλευση (σε σταθ. τιμές 1993)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Eurostat

Εκτός όμως απ' τη σημαντική μείωση του ΓΟΕ σε απόλυτους όρους, αλλάζει και η σύνθεσή του. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 7 ,μέχρι το 2000, τα 2/3 του ΓΟΕ προέρχονταν απ' το εισόδημα που αποκόμιζαν οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις από την αγορά και το υπόλοιπο 1/3 από τις επιδοτήσεις. Στα επόμενα χρόνια, η ποσοστιαία συμμετοχή των επιδοτήσεων αυξάνεται διαρκώς, με αποτέλεσμα μετά το 2008 να ξεπερνά το 60%. Η εικόνα αυτή διαφοροποιείται σημαντικά μεταξύ των επιμέρους τύπων γεωργικών εκμεταλλεύσεων, με χαρακτηριστικά παραδείγματα, το βαμβάκι και τον καπνό, που εμφάνιζαν για πολλά χρόνια αρνητικό εισόδημα απ' την αγορά και ταυτόχρονα επιδοτήσεις πολύ υψηλότερες των άλλων κλάδων. Στον αντίποδα βρίσκονται τα κηπευτικά και τα εσπεριδοειδή. Η ανισότητα αυτή μεταξύ των επιμέρους κλάδων παραγωγής, οδήγησε σε μεγάλη ανισότητα στην κατανομή των ενισχύσεων και μεταξύ των διαφόρων περιοχών της χώρας.

Διάγραμμα 7: Η σύνθεση του Γεωργικού Οικογενειακού Εισοδήματος

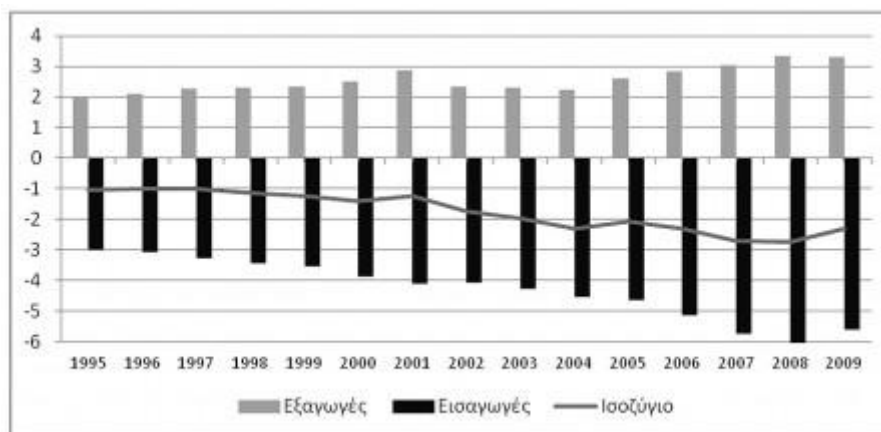

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της Eurostat

Η διεθνής ανταγωνιστικότητα της ελληνικής γεωργίας, όπως αποτυπώνεται στο αγροτικό εμπορικό ισοζύγιο (ΑΕΙ), αποτελεί άλλο ένα κρίσιμο στοιχείο των συνολικών επιδόσεων της. Με την εκτροπή εμπορίου που ακολούθησε την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ/ΕΕ, το ΑΕΙ από τις αρχές της δεκαετίας του '80 μετατράπηκε από πλεονασματικό σε ελλειμματικό. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα 8 ,μέχρι το 1998 το έλλειμμα κυμαινόταν γύρω 1 δισεκ. €, από κει και πέρα όμως επιδεινώνεται διαρκώς, για να καταλήξει το 2009 στα 2,3 δισεκ. €. Αξιοσημείωτη είναι η αύξηση της αξίας των εξαγωγών την τελευταία πενταετία 47%, ταυτόχρονα,

όμως, αυξάνονται και οι εισαγωγές. Οπότε την περίοδο αυτή οι εξαγωγές αποτελούν περίπου το μισό των εισαγωγών. Η εικόνα αυτή βελτιώνεται ελαφρά, αν στα προηγούμενα στοιχεία προστεθεί και το εμπόριο του βαμβακιού, με τις συνολικές αγροτικές εξαγωγές το 2009 να ανέρχονται σε 3,56 δισεκ. €, τις συνολικές εισαγωγές στα 5,62 δισεκ. € και το ισοζύγιο στα -2,06 δισεκ. €.

Διάγραμμα 8: Το Αγροτικό Εμπορικό Ισοζύγιο (σε δισεκ. €)

Πηγή: Eurostat

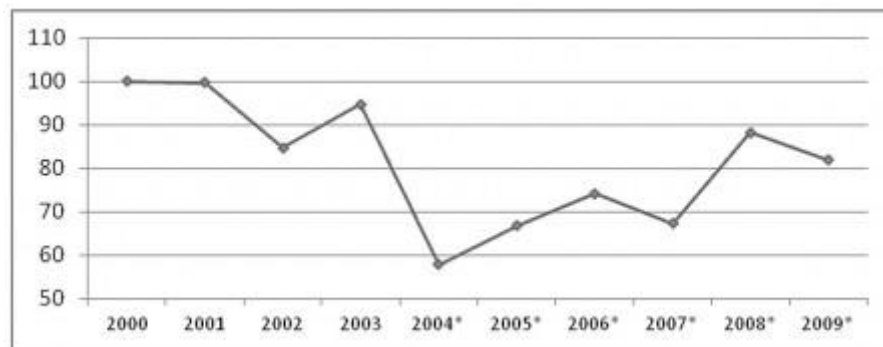
Αξίζει να επισημανθεί η μείωση του ελλείμματος του ΑΕΙ το 2009 κατά 0,4 δισεκ. €, ως αποτέλεσμα της σταθεροποίησης των εξαγωγών και της μείωσης των εισαγωγών. Εξάλλου, τα αγροτικά προϊόντα εμφανίζουν έναν από τους χαμηλότερους δείκτες διεθνούς ανταγωνιστικότητας στο σύνολο της ελληνικής οικονομίας (δείκτης Balassa), σε σαφώς δυσμενέστερο επίπεδο από τον αντίστοιχο δείκτη της Ισπανίας και της Πορτογαλίας (Γιαννίτσης κ.ά., 2009).

Επίσης, παρά το σοβαρό πρόβλημα αποεπένδυσης που αντιμετωπίζει εδώ και πολλά χρόνια η ελληνική γεωργία- όπως άλλωστε συμβαίνει και διεθνώς – τα πρόσφατα στοιχεία δείχνουν μια σαφή πορεία ανάκαμψης των επενδύσεων μετά το 2004.

Τέλος, τα επίσημα στοιχεία δείχνουν ότι, από το τρίτο τρίμηνο του 2007 μέχρι το τρίτο τρίμηνο του 2010, η απασχόληση στη γεωργία αυξήθηκε κατά 39.000 άτομα, όταν την ίδια περίοδο η μεταποίηση έχασε 97.200 άτομα (διάγραμμα 10). Η

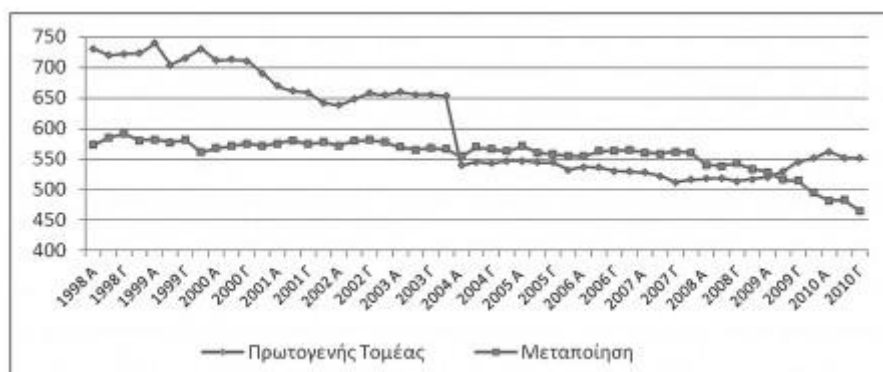
αύξηση αυτή αφορά κατά 85% τα μέλη των αγροτικών νοικοκυριών και κατά 15% τη μισθωτή απασχόληση. Επομένως, με βάση πάντα τα επίσημα στοιχεία, η γεωργία όχι μόνο διατηρεί, αλλά αυξάνει τις θέσεις ανθρώπινης απασχόλησης, μέσα σε μια πολύ δύσκολη οικονομική συγκυρία. Η αύξηση αυτή προέρχεται τόσο από νεαρά άτομα που επιλέγουν την οικογενειακή εκμετάλλευση για να απασχοληθούν, όσο και από πρώην εργαζόμενους σε άλλους τομείς, οι οποίοι τώρα δραστηριοποιούνται στη γεωργία και την κτηνοτροφία. Έτσι, η γεωργία φαίνεται μετά τα μέσα του 2007 να ανακτά τις θέσεις απασχόλησης που είχαν χαθεί από τις αρχές του 2006, όταν άρχισε η εφαρμογή της τελευταίας αναθεώρησης της ΚΑΠ (διάγραμμα 10).

Διάγραμμα 9: Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου (σταθ. τιμές 2000)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων της ΕΛΣΤΑΤ (*) Προσωρινά στοιχεία

Διάγραμμα 10: Απασχόληση (χιλιάδες άτομα)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Μετά την έκθεση των παραγωγικών και οικονομικών επιδόσεων της ελληνικής γεωργίας, σταχυολογούμε ορισμένα από τα προβλήματά της που μπορεί μεν να συζητιούνται λιγότερο αλλά είναι από τα πλέον κρίσιμα. Το πρώτο πρόβλημα ήταν η κυριαρχία της εισπρακτικής λογικής έναντι της μακροπρόθεσμης αναπτυξιακής στρατηγικής. Αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανές πριν την εισαγωγή του ευρώ, όταν υπήρχε η δυνατότητα σε όλες τις χώρες της ΕΕ να έχουν μια «πράσινη» ισοτιμία του εθνικού τους νομίσματος, διαφορετική από την τρέχουσα συναλλαγματική ισοτιμία με το ecu. Έτσι, μολονότι οι τιμές παρέμεναν στάσιμες ή μειώνονταν σε ecu, μπορούσαν να..... αυξάνονται σε δραχμές, λόγω ετεροχρονισμένης αναπροσαρμογής της πράσινης ισοτιμίας, γεγονός, όμως, που συνοδευόταν από αρνητικά νομισματικά εξισωτικά ποσά για την Ελλάδα, τα οποία λειτουργούσαν ως φόροι στις εξαγωγές και ως επιδότηση στις εισαγωγές της. Αυτό ακριβώς συνέβη σε διάφορους κλάδους, όπως η βοοτροφία, λόγω της υπερτιμημένης «πράσινης» δραχμής για το βόειο κρέας και το γάλα (Μέργος, 1998). Η τακτική αυτή συνεχίστηκε μέχρι το 1995, οπότε άλλαξε το όλο καθεστώς, ενόψει της εισαγωγής του ευρώ λίγα χρόνια αργότερα (Παχάκη και Τονικίδου, 2006). Η πολιτική αυτή επέτρεπε τη δημιουργία εισοδηματικών ψευδαισθήσεων που δεν ανταποκρίνονταν στο παραγωγικό αποτέλεσμα, ήταν δε ένας από τους βασικότερους λόγους της καθήλωσης και υποχώρησης της εγχώριας παραγωγής και της επιβάρυνσης του εμπορικού ισοζυγίου.

Το δεύτερο πρόβλημα είναι η μη αξιοποίηση των δυνατοτήτων παραγωγής των ήδη πιστοποιημένων προϊόντων. Η Ελλάδα μετά από πολύχρονες και συστηματικές προσπάθειες έχει καταφέρει να κατοχυρώσει 88 προϊόντα της ως πιστοποιημένα με ειδικά σήματα (ονομασίας προέλευσης και γεωγραφικής ένδειξης). Σε πολλές περιπτώσεις, τα σήματα αυτά παραμένουν «ανεργά», καθώς τα αντίστοιχα προϊόντα πωλούνται ως συμβατικά- πρόβλημα που συναντάται και σε βιολογικά προϊόντα- με αποτέλεσμα να μην ωφελούνται, ούτε οι παραγωγοί των προϊόντων, ούτε και οι τοπικές οικονομίες, αφού αυτά τα προϊόντα θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως οχήματα για την αναβάθμιση των τοπικών και περιφερειακών οικονομιών.

Το γεγονός αυτό δείχνει επιπλέον την ελάχιστη πρόοδο που έχει συντελεστεί στη συλλογική διαχείριση ενός κοινού αγαθού, η οποία προϋποθέτει τον

συντονισμό στο επίπεδο των παραγωγών, των τυποποιητών, κ.λπ., και τη μακροχρόνια δέσμευση για την επίτευξη ενός ποιοτικού αποτελέσματος.

Ως πενιχρές επιδόσεις στον τομέα της συλλογικότητας είναι το επόμενο μεγάλο ζήτημα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των Ομάδων Παραγωγών (ΟΠ) στα οπωροκηπευτικά, έναν από τους σημαντικότερους κλάδους της ελληνικής γεωργίας. Οι ΟΠ, μαζί με την υποχρεωτική τυποποίηση και την εφαρμογή προτύπων ποιότητας, ήταν πάντα τα βασικά στοιχεία του πλαισίου πολιτικής για τα οπωροκηπευτικά. Οι ΟΠ συγκροτήθηκαν και λειτούργησαν με κοινοτική και εθνική στήριξη, αντί όμως να συντονίσουν τα μέλη τους σε ενέργειες σχετικές με την παραγωγή και την προώθηση της εμπορίας, δραστηριοποιήθηκαν σχεδόν αποκλειστικά στη διαδικασία των αποσύρσεων («χωματερών»). δηλ. ενός μέτρου που είχε προβλεφθεί ως μια έκτακτη δυνατότητα σε περιόδους υπερπαραγωγής. Στην Ολλανδία, το 75% της αξίας των οπωροκηπευτικών διακινείται μέσω των ΟΠ, έναντι 11% στην Ελλάδα, ποσοστό που στην πραγματικότητα είναι πολύ χαμηλότερο, καθώς σ' αυτό συμπεριλαμβάνονται οι επιδοτήσεις στη μεταποίηση.

Από το 1997, η διαδικασία της απόσυρσης αντικαταστάθηκε από τα «Επιχειρησιακά Ταμεία», τα οποία συστήνονται από τις ΟΠ με στόχο και πάλι την προώθηση της παραγωγής και της εμπορίας των οπωροκηπευτικών και με κόστος που καλύπτεται κατά 50% από τους παραγωγούς (ένα μέρος της οποία μπορούσε να καλυφθεί απ' το κράτος) και κατά 50% από την ΕΕ. Το αποτέλεσμα, όμως, και αυτής της μεταρρύθμισης ήταν για την Ελλάδα πενιχρό. Η μικρή συμμετοχή των αγροτών σε ΟΠ, σε συνδυασμό με τη μη συμβολή του κράτους στο κόστος των «Επιχειρησιακών Ταμείων», είχε αποτέλεσμα οι εισπράξεις της Ελλάδας για τα οπωροκηπευτικά απ' τον κοινοτικό προϋπολογισμό να μειωθούν κατά 56% την περίοδο 1995-2005, όταν οι εισπράξεις της Ισπανίας αυξήθηκαν κατά 9% (Μπουρδάρης , 2007). Ένα άλλο ζήτημα είναι η ποιότητα του αναπτυξιακού σχεδιασμού για την ελληνική ύπαιθρο. Η χώρα έχει ήδη μια 25ετή εμπειρία από τον σχεδιασμό και την εφαρμογή πολυετών αναπτυξιακών προγραμμάτων, με τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα και τις τέσσερις προγραμματικές περιόδους (τρία ΚΠΣ και ένα ΕΣΠΑ) που ακολούθησαν. Σημαντικό τμήμα των προγραμμάτων αυτών είναι τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης. Εκτός από τα αδιαμφισβήτητα οφέλη – ποσοτικά και ποιοτικά- από την εφαρμογή των εν λόγω

αναπτυξιακών προγραμμάτων, υπάρχουν ορισμένα σοβαρά διαχρονικά προβλήματα, όπως π.χ. οι λεγόμενες ανειλημμένες υποχρεώσεις, δηλαδή η επιβάρυνση του Επιχειρησιακού Προγράμματος κάθε προγραμματικής περιόδου με υποχρεώσεις που απορρέουν από νομικές δεσμεύσεις της προηγούμενης περιόδου. Το πρόβλημα αυτό δημιουργείται από την ένταξη στο εκάστοτε πρόγραμμα πολλών έργων, όταν είναι γνωστό ότι έχουν εξαντληθεί οι σχετικοί πόροι του προγράμματος, με αποτέλεσμα τα ποσά αυτά να επιβαρύνουν το πρόγραμμα της επόμενης περιόδου.

Την πρακτική αυτή ακολουθούν ανελλιπώς όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις, με αποτέλεσμα στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης «Αλέξανδρος Μπαλτατζής», το οποίο εφαρμόζεται στην περίοδο 2007-2013, το 30% της εγκεκριμένης δημόσιας δαπάνης (το 1,6 από τα 5,3 δισεκ. €) να αφορά ανειλημμένες υποχρεώσεις της προηγούμενης προγραμματικής περιόδου. Ειδικότερα, το πρόβλημα αυτό αφορά στο 34% της δημόσιας δαπάνης του μέτρου των επενδυτικών ενισχύσεων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, στο 10% του μέτρου των Νέων Γεωργών και στο σύνολο σχεδόν του μέτρου των γεωργοπεριβαλλοντικών ενισχύσεων!

Στα διαχρονικά προβλήματα, τέλος, πρέπει να αναφερθεί η ανυπαρξία σύνδεσης επιστημονικής έρευνας και σχεδιασμού/ εφαρμογής αγροτικής πολιτικής. Δεν υπάρχει κανένας μηχανισμός μόνιμης «διάχυσης» των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρευνας στον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζεται και εφαρμόζεται η αγροτική πολιτική, εκτός από κάποιες σπάνιες και αποσπασματικές περιπτώσεις. Έτσι, δεν είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς με ποια κριτήρια σχεδιάζεται η αγροτική πολιτική και με ποιον τρόπο εφαρμόζεται από έναν διοικητικό μηχανισμό που έχει υποβαθμίσει ένα μεγάλο μέρος του επιστημονικού του δυναμικού σε απλούς διεκπεραιωτές εγγράφων.

1.4. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΡΕΧΟΥΣΑ ΚΡΙΣΗ

Η κρίση της ελληνικής οικονομίας αποτυπώνεται σε όλα σχεδόν τα μακροοικονομικά μεγέθη, τα οποία από το 2009 παρουσιάζουν επιδείνωση. Στην πραγματικότητα, η ελληνική οικονομία έχει εισέλθει σε βαθιά ύφεση, καθώς για το 2010 εκτιμάται ότι ο μέσος ρυθμός μείωσης του ΑΕΠ θα υπερβεί το 4% (Τράπεζα της Ελλάδος, 2011). Η συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας έχει πια

επεκταθεί σε όλους τους τομείς· αξίζει να επισημανθεί ότι ο μόνος τομέας του οποίου το προϊόν αυξήθηκε το 2010 ήταν ο πρωτογενής, διαπίστωση που όπως είδαμε ισχύει και για την απασχόληση.

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ (2011), οι τιμές παραγωγού χωρίς επιδοτήσεις αυξήθηκαν κατά μέσο όρο το 2010 σε σχέση με το 2009 κατά 12,6%, όταν οι τιμές των μέσων παραγωγής αυξήθηκαν κατά 4,2%. Η αύξηση αυτή αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τις γενικότερες εξελίξεις στις διεθνείς αγορές.

Η πρόσφατη διεθνής κρίση του 2007-2008 δημιούργησε τις συνθήκες για πολύ έντονες ανοδικές και καθοδικές τάσεις στις τιμές των διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων, στις τιμές του πετρελαίου και στην ισοτιμία ευρώ-δολαρίου. Στην αστάθεια των τιμών συνέβαλε και η κλιματική αλλαγή, που εκδηλώνεται τα τελευταία χρόνια με ακραία καιρικά φαινόμενα σε χώρες παραγωγής μεγάλων ποσοτήτων γεωργικών προϊόντων (εκτεταμένες ξηρασίες και πλημμύρες). Οι διεθνείς αυτές εξελίξεις επηρεάζουν άμεσα την ελληνική γεωργία, σε συνδυασμό πάντα με τις αυξημένες ανταγωνιστικές πιέσεις που δέχεται εντός της ΕΕ. Έτσι, π.χ. παράλληλα με την άνοδο των διεθνών τιμών το 2007-08 και τη συνακόλουθη πτώση, είχαμε στην Ελλάδα μεταξύ 2006 και 2007 αύξηση της τιμής παραγωγού του σκληρού σιταριού κατά 67% και της τιμής του βαμβακιού κατά 28%. Την επόμενη χρονιά η τιμή του βαμβακιού πέφτει κατά 37% και τη μεθεπόμενη του σκληρού σιταριού κατά 29%. Το 2010 η τιμή του βαμβακιού στην Ελλάδα διπλασιάστηκε σε σχέση με το 2009, ενώ του σκληρού σιταριού μειώθηκε κατά 11%. Εξάλλου, η τιμή παραγωγού του αραβόσιτου αυξάνεται το 2007 κατά 60% σε σχέση με το 2006, τα επόμενα δύο χρόνια πέφτει αρκετά, λόγω εντονότατου ανταγωνισμού από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, που έχουν χαμηλότερο κόστος παραγωγής, ενώ το 2010 η παγκόσμια τάση για άνοδο της τιμής του προϊόντος οδηγεί και την εγχώρια τιμή σε άνοδο κατά 35%, σε σχέση με το 2009.

Οι αυξήσεις αυτές στις τιμές παραγωγού την περίοδο 2006-07 σχετίζονται με την αύξηση της παραγωγής το 2008 και τη θετική πορεία των εξαγωγών γεωργικών προϊόντων και τροφίμων, οι οποίες, όπως και το σύνολο των ελληνικών εξαγωγών, παρουσιάζουν τελευταία μια σχετικά καλή εικόνα, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα μακροοικονομικά μεγέθη. Στην αύξηση των γεωργικών εξαγωγών κατά 47% την τελευταία πενταετία έχει συμβάλει αναμφίβολα και η ανάκαμψη των

οικονομιών που αποτελούν μεγάλες εξαγωγικές αγορές για την Ελλάδα. Η πορεία αυτή φαίνεται να συνεχίζεται και το 2010, με αύξηση των εξαγωγών σε πολλά προϊόντα, όπως π.χ. τα επώνυμα ελληνικά κρασιά, των οποίων οι εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 7% σε αγορές- στόχους, όπως οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Γερμανία, η Ρωσία και η Κίνα. Αυτό βεβαίως δε σημαίνει ότι χρόνια προβλήματα έπαψαν να υπάρχουν. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι, για ένα προϊόν στρατηγικής σημασίας, όπως το ελαιόλαδο, μόνον το 15% από την ποσότητα που εξάγεται είναι τυποποιημένο και από αυτήν ένα πολύ μικρό ποσοστό είναι πιστοποιημένο ή βιολογικό. Η σημασία αυτού του γεγονότος είναι προφανής, δεδομένου ότι το τυποποιημένο εξάγεται σε τιμή διπλάσια από το χύμα (Λιάμης 2011).

Κατά τα' άλλα, ο... χορός καλά κρατεί, με τις τιμές τελικού καταναλωτή να είναι από δύο έως πέντε φορές μεγαλύτερες των τιμών παραγωγού και το χάσμα αυτό σε πολλές περιπτώσεις να διευρύνεται από τον Νοέμβριο του 2008 μέχρι τον Δεκέμβριο του 2010 (Αγροτικός Συνεργατισμός, 2011).

Η πρόσφατη όξυνση της δημοσιονομικής κρίσης στην Ελλάδα έχει μια σειρά αρνητικές συνέπειες, οι οποίες έχουν ήδη αρχίσει να γίνονται αισθητές. Οι περικοπές των δημοσίων δαπανών αναμένεται να επηρεάσουν την ορθολογική ανακατανομή του επιστημονικού προσωπικού στις κεντρικές και περιφερειακές γεωργικές υπηρεσίες, η οποία, άλλωστε, ποτέ δεν ήταν η ενδεδειγμένη σ' ό,τι αφορά την παροχή κατάλληλης τεχνογνωσίας προς τους αγρότες για την επίλυση των χρόνιων οργανωτικών και τεχνολογικών προβλημάτων. Επίσης, τα μεγάλα ελλείμματα του προϋπολογισμού δεν επιτρέπουν στο ελληνικό κράτος να καλύψει τη δική του συμμετοχή στα συγχρηματοδοτούμενα αναπτυξιακά προγράμματα της γεωργίας και του αγροτικού χώρου, πρόβλημα που είχε εμφανιστεί και στο παρελθόν. Αυτό αφορά πληθώρα μέτρων πολιτικής, όπως επενδυτικές ενισχύσεις, αγροτοπεριβαλλοντικά μέτρα και προώθηση ελληνικών προϊόντων σε αγορές του εξωτερικού.

Η προσπάθεια αύξησης των δημοσίων εσόδων μέσω, π.χ., της αύξησης των συντελεστών του ΦΠΑ, αναμένεται να προκαλέσει αύξηση του ΦΠΑ σε γεωργικές εισροές και άρα αύξηση του κόστους παραγωγής, αύξηση του ΦΠΑ σε επενδυτικά αγαθά και άρα αύξηση του κόστους των επενδύσεων, κ.ο.κ. Τέλος, πολλές επιχειρήσεις του αγροτοδιατροφικού τομέα, όπως και οι υπόλοιπες

επιχειρήσεις, αντιμετωπίζουν ήδη έλλειψη ρευστότητας, δυσκολίες στη δανειοδότηση, κ.λπ. Ενδεικτική είναι η περίπτωση των ελαιοπαραγωγών της Κρήτης, οι οποίοι λόγω της επείγουσας ανάγκης για εξασφάλιση ρευστότητας, προχώρησαν σε μαζικές πωλήσεις ελαιολάδου στα τέλη του Δεκεμβρίου του 2010, με αποτέλεσμα να πέσουν αρκετά οι τιμές του προϊόντος.

1.5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Από τα επεξεργασμένα στοιχεία που προηγήθηκαν, προκύπτει ότι τόσο το συνολικό εισόδημα του τομέα της γεωργίας όσο και το οικογενειακό γεωργικό εισόδημα παρουσίασαν τις υψηλές τιμές τους στα μέσα της δεκαετίας του '90, όταν το παραγόμενο γεωργικό προϊόν είχε αυξηθεί κατά 10% (διάγραμμα 1-5). Το γεγονός αυτό δεν πρέπει να είναι άσχετο και με την εκτεταμένη χρήση της μεταναστευτικής εργασίας, μετά τις αρχές της δεκαετίας του '90, που αναμφίβολα συνέβαλε θετικά στην αύξηση της παραγωγής και του εισοδήματος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων., επιβράδυνε, όμως, τον αναγκαίο διαρθρωτικό εκσυγχρονισμό τους.

Διαπιστώθηκε, επίσης, η συρρίκνωση σε πολύ σημαντικό βαθμό του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος την τελευταία δεκαπενταετία, τόσο στο σύνολό του όσο και ανά πλήρως απασχολούμενο και ανά εκμετάλλευση. Ταυτόχρονα, το υψηλό και διαχρονικά αυξανόμενο ποσοστό των επιδοτήσεων στο γεωργικό εισόδημα και η δραματική μείωση του εισοδήματος των εκμεταλλεύσεων από την αγορά υπογραμμίζουν όχι μόνο τα χρονίζοντα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής γεωργίας αλλά και το πόσο ευάλωτη παραμένει σε αλλαγές του θεσμικού πλαισίου, όπως η εκ νέου μείωση των επιδοτήσεων, που είναι βέβαιο ότι θα προκύψει μετά το 2013.

Το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο αποκαλύπτει τα σοβαρά προβλήματα διεθνούς ανταγωνιστικότητας της γεωργικής παραγωγής. Παρά τη θετική πορεία των εξαγωγών των γεωργικών προϊόντων και τροφίμων τα τελευταία χρόνια, η αυξανόμενη εισαγωγική διείσδυση των ίδιων προϊόντων υπογραμμίζει τη συνεχιζόμενη αδυναμία του ελληνικού αγροτοδιατροφικού τομέα να προσφέρει προϊόντα επιθυμητά στους εγχώριους και ξένους καταναλωτές σε τιμές, ποιότητα αλλά και ποσότητα. Ο τρόπος με τον οποίο οι πάσης φύσεως δημόσιες υπηρεσίες ελέγχουν ή καλύτερα επιχειρούν να ελέγξουν την εσωτερική αγορά επηρεάζει

αποφασιστικά την ανταγωνιστικότητα των αγροτικών προϊόντων. Η αναποτελεσματικότητα που χαρακτηρίζει τη σχετιζόμενη με τον έλεγχο νομοθεσία συντελεί σε σημαντικό βαθμό στην αναποτελεσματική λειτουργία των δημοσίων υπηρεσιών και συνακόλουθα υποθάλλει τη νοθεία σ'ένα ευρύ φάσμα της εγχώριας παραγωγής ορισμένων προϊόντων (όπως π.χ. των γαλακτοκομικών). Παράλληλα, διευκολύνει και τη διεύδυση κατώτερης ποιότητας ομοειδών προϊόντων τόσο από χώρες της ΕΕ όσο και από τρίτες χώρες. Οι επιπτώσεις από τον πλημμελή έλεγχο της αγοράς στην εγχώρια παραγωγή, την κατανάλωση και το εμπορικό ισοζύγιο, είναι αναμφίβολα αρνητικές (Μαρτίνος,κ.α.,1998).

Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι η εγχώρια αγορά δεν αποτελείται μόνο από τους μόνιμους κατοίκους αλλά και από τα 13,5 εκατομμύρια τουριστών που επισκέπτονται κάθε χρόνο τη χώρα. Έτσι, η αύξηση των εξαγωγών πρέπει να επιδιωχθεί παράλληλα με την επανακατάκτηση της εγχώριας αγοράς και τη σύνδεση της τοπικής παραγωγής με τους τομείς της εστίασης και του τουρισμού.

Το ισοζύγιο παρουσίασε μια μικρή βελτίωση κατά το 2009. Το ερώτημα είναι αν η βελτίωση αυτή θα συνεχισθεί, λόγω βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής γεωργίας, ή αποτελεί συγκυριακό φαινόμενο που οφείλεται στην ανάκαμψη των χωρών που εισάγουν ελληνικά προϊόντα και στη συρρίκνωση της εγχώριας ζήτησης λόγω της πρόσφατης κρίσης. Είναι προφανές ότι η συνέχιση των όποιων θετικών επιδόσεων της ελληνικής γεωργίας, θα εξαρτηθεί, εκτός των άλλων, κι από τους ρυθμούς ανάκαμψης των οικονομιών της Ευρώπης, ειδικά των παραδοσιακών για τα ελληνικά προϊόντα αγορών. Θετικές προοπτικές έχουν ήδη αρχίσει να διαφαίνονται για την κατανάλωση αγροτικών προϊόντων και τροφίμων, τουλάχιστον στις ευρωπαϊκές αγορές, οι οποίες έχουν αρχίσει να βγαίνουν από την ύφεση. Ιδιαίτερης βαρύτητας για την ελληνική γεωργία είναι και οι γενικότερες εξελίξεις σε άλλους, πολύ σημαντικούς εμπορικούς εταίρους της Ελλάδας, όπως οι χώρες της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής, από τις οποίες επίσης επηρεάζονται άμεσα και οι τιμές του πετρελαίου.

Τα σημεία καμπής στην πτωτική αυτή πορεία συμπίπτουν με τις αλλαγές που συνέβησαν όλα αυτά τα χρόνια. Ειδικότερα, μετά το 1992, δημιουργείται η ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και ταυτόχρονα αρχίζει να μπαίνει σε εφαρμογή η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ. Μετά το 2000, εφαρμόζονται οι προβλέψεις του

Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, έχουν εφαρμοσθεί πλήρως οι μεταρρυθμίσεις της ΚΑΠ (1992 και 1999) και τίθενται σε ισχύ οι ευρωμεσογειακές συμφωνίες, με τις οποίες τα αγροτικά προϊόντα τρίτων μεσογειακών χωρών αποκτούν προνομιακή πρόσβαση στην ευρωπαϊκή αγορά. Από το 2001, η ελληνική οικονομία εντάχθηκε στη ζώνη του ευρώ, λίγο αργότερα έγινε η τελευταία διεύρυνση της ΕΕ προς την Κύπρο, τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, ενώ το 2006 τέθηκε σε εφαρμογή η πιο πρόσφατη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, με την πλήρη αποσύνδεση των ενισχύσεων από το είδος και το ύψος της παραγωγής.

Στα θετικά των τελευταίων χρόνων συγκαταλέγεται αναμφίβολα και η αύξηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στη γεωργία. Το ερώτημα, εδώ, είναι κατά πόσον θα αντιστραφεί η πολύχρονη πορεία αποεπένδυσης και, κυρίως, η ανορθολογική χρήση του μηχανολογικού εξοπλισμού. Είναι γνωστό ότι με την ύπαρξη υψηλών επιδοτήσεων για πολλά χρόνια, τόσο στις τιμές των προϊόντων όσο και στις γεωργικές επενδύσεις, πολλές εκμεταλλεύσεις απέκτησαν μηχανολογικό εξοπλισμό πολύ μεγαλύτερο από αυτόν που πραγματικά χρειαζόνταν. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του βαμβακιού: χωρίς τις απαραίτητες διαρθρωτικές μεταβολές (μεγέθυνση, μείωση του κόστους παραγωγής, κ.λπ.) στο επίπεδο των εκμεταλλεύσεων- με ευθύνη και των αγροτών-, η χρήση αυτού του εξοπλισμού επιβαρύνει δυσανάλογα το κόστος παραγωγής και αποτελεί σπατάλη πολύτιμων πόρων. Το γεγονός ότι οι περιοχές αυτής της καλλιέργειας είναι από τις πλέον ευνοημένες στην παροχή επιδοτήσεων, καθώς και ο πρωταγωνιστικός ρόλος αυτής της κατηγορίας αγροτών στις αγροτικές κινητοποιήσεις, με τη συχνή χρήση εκβιαστικών μεθόδων διεκδίκησης, είναι δύο άλλες πολύ ενδιαφέρουσες διαστάσεις του θέματος.

Οι επιδόσεις της ελληνικής γεωργίας ερμηνεύονται και από τα διαχρονικά προβλήματα που προαναφέρθηκαν. Οι ανεκμετάλλευτες δυνατότητες της πιστοποιημένης παραγωγής και κυρίως η αδυναμία προώθησης συλλογικών δράσεων αποκαλύπτουν την ιδιαίτερη... προτίμηση των Ελλήνων αγροτών σε ορισμένες μόνο πτυχές ενός θεσμικού πλαισίου, το οποίο προσέφερε αρκετές εναλλακτικές δυνατότητες. Η παραγωγή για τις χωματερές, οι απάτες που αποκαλύπτονταν, τα πρόστιμα από την ΕΕ, η κάλυψή τους από τον εθνικό προϋπολογισμό και η τελική προσθήκη τους στο δημόσιο χρέος ήταν μια χρόνια πρακτική που ελάχιστα φάνηκε

να ενοχλεί την ελληνική πολιτεία και κοινωνία. Οι εναλλακτικές δυνατότητες, με τη σύσταση πραγματικών Ομάδων Παραγωγών, την εφαρμογή ποιοτικών προτύπων και την τυποποίηση, παρέμειναν κενό γράμμα, και περιμένουν ακόμα την αξιοποίησή τους. Οι ευθύνες των εκάστοτε κυβερνήσεων είναι σαφείς, ως προς τη μη εφαρμογή των προτύπων ποιότητας και εμπορίας, που θα έπρεπε να είχαν εφαρμοστεί από το 1981, και τη μη καταβολή της εθνικής συμμετοχής στα Επιχειρησιακά Ταμεία των Ομάδων Παραγωγών. Το γεγονός ότι οι Ισπανοί μετέτρεψαν τις αποσύρσεις προϊόντων σε συλλογικές δράσεις ενίσχυσης της παραγωγής και της εμπορίας καταδεικνύει το πώς ένα κοινό θεσμικό και χρηματοδοτικό πλαίσιο μπορεί να αξιοποιηθεί με εντελώς διαφορετικούς τρόπους. Εξίσου σαφείς είναι και οι ευθύνες των κομμάτων στην απαξίωση των συνεταιρισμών στη συνείδηση τόσο των γεωργών, όσο και των καταναλωτών.

Στο ίδιο... εισπρακτικό μήκος κύματος εντάσσεται η για πολλά χρόνια ασκηθείσα συναλλαγματική πολιτική εις βάρος ακόμα και των μακροπρόθεσμων προοπτικών ζωτικών κλάδων της ελληνικής γεωργίας, ενώ εδώ και 25 χρόνια, μέσω των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης, οι κυβερνήσεις παρέχουν απλόχερα ενισχύσεις – που προορίζονται για έργα αναπτυξιακού χαρακτήρα, τη βελτίωση των διαρθρώσεων και το περιβάλλον- εκτός χρονοδιαγραμμάτων και διαθεσιμότητας πόρων, γνωρίζοντας ότι δημιουργούν σοβαρές ανισορροπίες στον αναπτυξιακό σχεδιασμό και ότι στην πραγματικότητα υποθηκεύουν τα αντίστοιχα αναπτυξιακά προγράμματα.

Μέσα από τη διερεύνηση των προβλημάτων αυτών αναδεικνύονται ορισμένες «σταθερές» στην άσκηση της αγροτικής πολιτικής και την αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων: η μεγιστοποίηση των εισπράξεων, ανεξάρτητα από το παραγωγικό αποτέλεσμα και τη ζήτηση των προϊόντων απ' την αγορά, στο πλαίσιο μιας βραχυπρόθεσμης οπτικής, χωρίς ουσιαστικό ενδιαφέρον για έναν μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, τόσο στις αγορές των γεωργικών προϊόντων όσο και στην ανάπτυξη της υπαίθρου. Οι χειρότερες συνέπειες αφορούν κυρίως την αθέατη πλευρά των εξελίξεων, εκείνων που δεν φαίνονται εκ πρώτης όψεως. Και αυτό αφορά την υπονόμευση, υποβάθμιση και απώλεια του εργασιακού ήθους των αγροτών.

Από τα πράγματα προκύπτει ότι η πολιτική ηγεσία όχι μόνο δεν είχε «όραμα στρατηγικής» για την ανάπτυξη της υπαίθρου, αλλά ούτε και διάθεση να θέσει τις βάσεις μιας μακροπρόθεσμης ανάπτυξης. Γι' αυτό και η αγροτική πολιτική, παρά τα όποια επιτεύγματα, είχε και έχει ευκαιριακό χαρακτήρα. Ενώ για πρώτη φορά παρουσιαζόταν η ευκαιρία να δημιουργηθεί μια ανθηρή αγροτική οικονομία με χρηματοδοτικές ενισχύσεις απίθανου ύψους σε σχέση με το προ της εντάξεως παρελθόν, οι πόροι αυτοί διοχετεύθηκαν σε καταναλωτικούς κυρίως σκοπούς.

Η απορρύθμιση και των διεθνών γεωργικών αγορών στο πλαίσιο επικράτησης των νεοφιλελεύθερων αντιλήψεων, σε συνδυασμό με ακραία καιρικά φαινόμενα σε χώρες παραγωγής μεγάλων ποσοτήτων γεωργικών προϊόντων και την ανάκαμψη των οικονομιών που είναι μεγάλες εξαγωγικές αγορές για την Ελλάδα, αναδεικνύονται στους σημαντικότερους παράγοντες που διαμορφώνουν μετά το 2007 ένα πλαίσιο το οποίο, εκτός από κινδύνους, προσφέρει και ευκαιρίες για την ελληνική γεωργία. Η αστάθεια και ιδιαίτερα οι αυξήσεις των τιμών παραγωγού σε ορισμένα κρίσιμα γεωργικά προϊόντα, συνέβαλαν στη σχετική συγκράτηση του γεωργικού εισοδήματος την περίοδο 2006-09, που αποτυπώθηκε στους σχετικούς δείκτες (διαγράμματα 3-5), την αύξηση των εξαγωγών αλλά και σημαντική αύξηση των θέσεων απασχόλησης. Το τελευταίο αυτό στοιχείο, εφόσον τα επίσημα στοιχεία αποδίδουν την πραγματικότητα, είναι εξαιρετικά σημαντικό, καθώς σημειώνεται σε μια περίοδο ύφεσης της ελληνικής οικονομίας.

Δεν πρέπει, όμως, να δημιουργούνται ψευδαισθήσεις ως προς τις μακροπρόθεσμες προοπτικές. Εκτός από τις διαχρονικές επιδόσεις που προαναφέρθηκαν, την ίδια περίοδο που οι διεθνείς εξελίξεις δημιουργούν ορισμένες νέες ευκαιρίες για την ελληνική γεωργία, το παραγόμενο προϊόν και η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία σημείωσαν σημαντική πτώση το 2006 και 2007, ως αποτέλεσμα της εφαρμογής της πιο πρόσφατης αναθεώρησης της ΚΑΠ, με την αποσύνδεση των ενισχύσεων από το είδος και το ύψος της παραγωγής. Για παράδειγμα, το 2006, οι παραγόμενες ποσότητες καπνού μειώθηκαν κατά 80% σε σχέση με το 2005 φθάνοντας στα επίπεδα του... 1992, ενώ η καπνοκαλλιέργεια εγκαταλείφθηκε στις τρεις από τις πέντε παραδοσιακές καπνοπαραγωγικές περιοχές της χώρας. Επίσης, η πρόσφατη αύξηση των τιμών σε ορισμένα δημητριακά μπορεί να αύξησε το εισόδημα των αντίστοιχων παραγωγών (και κυρίως των εμπόρων), ταυτόχρονα,

όμως, αύξησε το κόστος παραγωγής στις κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, που αγοράζουν τα εν λόγω προϊόντα ως ζωοτροφές. Έτσι, οι όποιες θετικές εξελίξεις της τελευταίας περιόδου, δε φαίνεται να αντανakλώνται στο εισόδημα της γεωργίας ως τομέα συνολικά ούτε και στο εισόδημα των γεωργικών οικογενειακών εκμεταλλεύσεων.

Παράλληλα, οι όροι ενσωμάτωσης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στο ευρύτερο αγροτοδιατροφικό σύστημα γίνονται όλο και πιο άνισοι, με το άνοιγμα των τιμών παραγωγού- καταναλωτή να διευρύνεται διαρκώς τα τελευταία χρόνια. Το κεφαλαιώδες αυτό ζήτημα παραπέμπει στον έντονα ολιγοπωλιακό χαρακτήρα του όλου συστήματος, την ύπαρξη ποικιλόνυμων καρτέλ, την απουσία σοβαρής συλλογικής παρέμβασης των παραγωγών και των καταναλωτών, αλλά και την πλημμελή λειτουργία των εποπτικών και ελεγκτικών μηχανισμών της αγοράς (πρβλ. αθρόες «ελληνοποιήσεις» προϊόντων, πενταπλασιασμό σε τιμές εισαγόμενων προϊόντων από το τελωνείο στο ράφι, κ.λπ.).

Η βελτίωση της οικονομικής βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η ανάκτηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας είναι όρος επιβίωσης της ελληνικής γεωργίας εντός της ΟΝΕ, αν σκεφθούμε ότι το χάσμα στο επίπεδο της πραγματικής σύγκλισης, σε συνδυασμό με την έλλειψη πραγματικής αλληλεγγύης εντός ΟΝΕ, είναι βασικοί λόγοι για την επιδείνωση των ελλειμμάτων και της κρίσης χρέους όχι μόνο της ελληνικής οικονομίας αλλά και των άλλων χωρών της ευρωπαϊκής περιφέρειας (Coutrot, κ.α., 2010). Επιπρόσθετοι λόγοι για τον επείγοντα χαρακτήρα των αναγκαίων αλλαγών είναι η επερχόμενη στροφή της ΚΑΠ προς την ενίσχυση της παροχής δημόσιων αγαθών από τους γεωργούς, ο περιορισμός των επιδοτήσεων μετά το 2013 και η χορήγησή τους μόνο (;) στους «ενεργούς» αγρότες (European Commission, 2010).

Η βιώσιμη γεωργία αποτελεί προϋπόθεση και για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου, στο πλαίσιο μιας οπτικής πολύ ευρύτερης από τη στενή «τομεακή» (Martinot et al., 2003). Η γεωργία έχει τις δυνατότητες να μετατραπεί σε κινητήριο μοχλό γενικότερης ανάπτυξης, με τις ποιοτικά υψηλής στάθμης εκροές της προς τους άλλους κλάδους, σε μια εποχή που οι καταναλωτικές απαιτήσεις και τα νέα διαιτολογικά πρότυπα αυξάνουν συνεχώς το ειδικό τους βάρος στον κλάδο των τροφίμων. Επιπλέον, έχει τη δυνατότητα να προσφέρει συμπληρωματικό εισόδημα σ'

έναν μεγάλο αριθμό νοικοκυριών και να συμβάλει καθοριστικά στη διατήρηση των φυσικών πόρων και της περιβαλλοντικής ισορροπίας (Καρανικόλας κ.α., 2008).

Η αγροτική διαρθρωτική πολιτική που εφαρμόστηκε για πολλά χρόνια στη χώρα μας προώθησε την εντατικοποίηση των εκμεταλλεύσεων μέσα από το δίπτυχο : εκμηχάνιση- άρδευση. Παρά τις θετικές επιπτώσεις στην παραγωγή και το εισόδημα, με τη μονομερή αυτή έμφαση, η ελληνική γεωργία βρέθηκε να παίζει στο γήπεδο των συγκριτικών της μειονεκτημάτων, αφού ήταν προφανές όλα αυτά τα χρόνια ότι με αυτό το αναπτυξιακό πρότυπο ήταν αδύνατο να είναι ανταγωνιστική στην εγχώρια και διεθνή αγορά.

Σε κάθε περίπτωση, σοβαρά εμπόδια σε μια προσπάθεια υπέρβασης των χρόνιων προβλημάτων και των παγιωμένων αντιλήψεων αποτελούν η απόλυτη πίστη του συνόλου σχεδόν της ακαδημαϊκής κοινότητας στην πανάκεια των «ελευθέρων» αγορών, το πολιτικό σύστημα που λειτουργεί με τη λογική του «πολιτικού κόστους» και του άμεσου εκλογικού οφέλους, και φυσικά ο... ενδημικός λαϊκισμός στα μέσα ενημέρωσης, την κοινωνία και τους αγρότες.

Από τα προαναφερθέντα στοιχεία προκύπτει ότι το 2010 το παραγόμενο προϊόν της ελληνικής γεωργίας επέστρεψε στα επίπεδα των αρχών της δεκαετίας του 1990, κλείνοντας έτσι έναν ιστορικό κύκλο δύο περίπου δεκαετιών. Όπως είδαμε, από πλευράς γεωργικού εισοδήματος, ο κύκλος αυτός έκλεισε πολύ νωρίτερα. Ένα άλλο θεμελιώδες ερώτημα έχει να κάνει με τη μακρο-ιστορική προοπτική της ελληνικής γεωργίας: Μήπως αρχίζει να κλείνει ο ιστορικός κύκλος των πολυπληθών μικρού μεγέθους οικογενειακών εκμεταλλεύσεων/ αγροτικών νοικοκυριών, που για έναν περίπου αιώνα αποτελούν τη βασική μονάδα κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης στην ελληνική ύπαιθρο, τη στιγμή που στις ΗΠΑ, λ.χ., αναβιώνουν οι πολύ μικρές γεωργικές εκμεταλλεύσεις των 40 στρεμμάτων γιατί προσανατολίζονται αποκλειστικά στην παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας και διατροφικής αξίας;

1.6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑΤΙΚΑ

Μέσα σ' ένα περιβάλλον συνεχούς αποδυνάμωσης του υποστηρικτικού και προστατευτικού πλαισίου της ΚΑΠ, αύξησης των ανταγωνιστικών πιέσεων προς την ελληνική γεωργία, η οποία όπως και ολόκληρη η ελληνική οικονομία, λειτουργεί πλέον στο περιβάλλον της ΟΝΕ, η ελληνική γεωργία σημειώνει την τελευταία

δεκαπενταετία αυξομειώσεις/ στασιμότητα των παραγωγικών επιδόσεων, διαρκή συρρίκνωση του γεωργικού εισοδήματος (συνολικά, ανά εργαζόμενο και ανά εκμετάλλευση), μείωση του εισοδήματος από την αγορά, αυξανόμενη εξάρτηση απ' τις επιδοτήσεις, καθώς και επιδείνωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς της.

Όλες οι μείζονες διεθνείς και ευρωπαϊκές εξελίξεις των τελευταίων δύο τουλάχιστον δεκαετιών συνοδεύονται από επιτάχυνση στην πτωτική αυτή πορεία της ελληνικής γεωργίας. Τα χρονίζοντα προβλήματα αποκαλύπτουν τις διαχρονικές ευθύνες των πολιτικών ηγεσιών, των κομμάτων αλλά και των αγροτών, καθώς και το έλλειμμα σε θεσμικές και οργανωτικές παρεμβάσεις, που θα δημιουργούσαν τις προϋποθέσεις υπέρβασης των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών της ελληνικής γεωργίας. Αναδεικνύεται έτσι η μικρόνοια της βραχυπρόθεσμης εισπρακτικής λογικής έναντι του μακροπρόθεσμου αναπτυξιακού σχεδιασμού, ως διαχρονικό γνώρισμα της αγροτικής πολιτικής στη χώρα μας.

Παρότι η ελληνική γεωργία φαίνεται να σημειώνει κάποιες θετικές επιδόσεις στην μετά το 2007 περίοδο, σε αντίθεση με την ύφεση στην οποία ήδη βρίσκεται η ελληνική οικονομία, τα χρονίζοντα προβλήματα και οι 'σταθερές' στον τρόπο άσκησης της αγροτικής πολιτικής δημιουργούν εύλογες ανησυχίες για τις μακροπρόθεσμες προοπτικές της.

Ζητούμενο εξακολουθεί να παραμένει η υπέρβαση των διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής γεωργίας μέσα από τις θεσμικές και οργανωτικές παρεμβάσεις στην κατεύθυνση της προώθησης της συλλογικότητας και της ποιότητας, μαζί με ένα νέο κοινωνικό συμβόλαιο για τη γεωργία και την ύπαιθρο, δηλαδή την αναγνώριση των πολλαπλών ρόλων που επιτελεί εντός των σύγχρονων κοινωνιών, μέσα από τον επαναπροσδιορισμό των δημόσιων πολιτικών για τη στήριξή της. Η διπλή αυτή προσπάθεια πρέπει να περάσει από τις συμπληγάδες τόσο της (δήθεν) αυτορρυθμιστικής ικανότητας των «ελεύθερων» αγορών όσο και της στείρας «επιδοματικής» λογικής, στην οποία οι Έλληνες αγρότες είναι ισχυρά εθισμένοι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Ο ΝΟΜΟΣ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

2.1. ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Η Περιφέρεια Πελοποννήσου¹ αποτελεί το νοτιότερο χερσαίο άκρο της Ευρώπης και καλύπτει το 11,7% (15.490km²) της συνολικής έκτασης της χώρας. Καταλαμβάνει ένα μέρος του βόρειου τμήματος, ολόκληρο το νοτιοανατολικό και ένα μέρος του δυτικού τμήματος του συνόλου της Πελοποννήσου και συνορεύει δυτικά με την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, και βορειοανατολικά με την Περιφέρεια Αττικής.

Εικόνα 1: Χάρτης Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της Περιφέρειας Πελοποννήσου αποτελεί το έντονο ανάγλυφο του εδάφους της, ανάγλυφο που διαφοροποιείται τόσο μεταξύ των

¹ <http://www.discover-peloponnisos.gr/Default.aspx?id=1035&nt=19&lang=1>

Περιφερειακών Ενοτήτων όσο και εσωτερικά σε κάθε μία από αυτές. Συνολικά στην Περιφέρεια Πελοποννήσου κυριαρχούν οι ορεινοί όγκοι που αποτελούν το 50,1% της συνολικής της έκτασης, οι οποίοι σε πολλές περιπτώσεις αποτελούν και φυσικό σύνορο μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων (π.χ. Ταΰγετος για Μεσσηνία και Λακωνία). Παράλληλα, το 19,9% της έκτασης της είναι πεδινό (και το 30% ημιορεινό), και εκτείνεται κυρίως στις περιοχές εγγύς των θαλάσσιων κόλπων, όπου σχηματίζονται αρκετές πεδιάδες. Ωστόσο, παρά το μικρό ποσοστό των πεδινών εκτάσεων, η Περιφέρεια διαθέτει μερικές από τις πιο εύφορες περιοχές της χώρας, όπως ο Αργολικός κάμπος και ο κάμπος της Κορινθίας. Επιπρόσθετα, η Περιφέρεια Πελοποννήσου διαθέτει μεγάλο μήκος ακτογραμμής σε σχέση με άλλες Περιφέρειες της χώρας, η οποία μπορεί να αποτελέσει μοχλό για την αναπτυξιακή προοπτική της σε περίπτωση που εκμεταλλευθεί τις θαλάσσιες μεταφορές.

2.2. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ

Ο Νομός Αργολίδας² καταλαμβάνει το ανατολικό άκρο της Πελοποννήσου. Προς Βορρά συνορεύει με τον Νομό Κορινθίας, προς Νότο με τον Αργολικό Κόλπο, προς Ανατολάς με τον Σαρωνικό και προς Δυσμάς με τον Νομό Αρκαδίας. Είναι ο μικρότερος Νομός της Πελοποννήσου και έχει έκταση 2.154,3 τετραγωνικά χιλιόμετρα η οποία αντιστοιχεί στο 13,51% της έκτασης της Περιφέρειας και στο 1,63% της Χώρας. Πρωτεύουσα του Νομού είναι το Ναύπλιο. Ο Νομός Αργολίδας ανήκει στην Περιφέρεια Πελοποννήσου, η οποία έχει έδρα την Τρίπολη.

² <http://www.argolida.gr/index.php>

Εικόνα 2: Χάρτης Ν. Αργολίδας.

2.2.1. Εδαφική σύνθεση

Το μεγαλύτερο τμήμα του εδάφους του νομού είναι ορεινό και ημιορεινό. Αναλυτικά η κατανομή του σε κατηγορίες έχει ως εξής:

- 12% πεδινό,
- 27,3% ημιορεινό,
- 60,7% ορεινό.

Στα δυτικά, στα σύνορα του νομού με το Ν. Αρκαδίας, απλώνονται οι οροσειρές: Ολίγυρτος (1.935 μ.), Τραχύ, Λύρκειο (1.755 μ.), Αρτεμίσιο (1.771 μ.) και Κτενιάς (1.634 μ.). Στα βόρεια, στα σύνορα με το Ν. Κορινθίας εκτείνονται οι οροσειρές: Αραχναίο (1.199 μ.), Δίδυμο (1.113 μ.) και Αδέρες (721 μ.).

Μία είναι η μεγάλη πεδιάδα της, η εύφορη πεδιάδα του Άργους, που απλώνεται από τον Αργολικό Κόλπο ως τα Δερβενάκια. Κατά μήκος των ακτών εκτείνονται μικρές πεδιάδες όπως, της Ασίνης, του Κρανιδίου, της Ερμιόνης και της Επιδαύρου.

Μεγάλοι ποταμοί δεν υπάρχουν στο νομό. Υπάρχει μόνο ο μικρός ποταμός Ίναχος ή Πάνιτσα και ο χειμαρρος Ερασίνοσ. Η έλλειψη πολλών νερών στο νομό δεν ευνοεί τη δασική ανάπτυξη. Γι' αυτό δεν έχει μεγάλα δάση. Την περισσότερη δασοκάλυψη έχει η επαρχία Άργους. Κύρια δασικά δέντρα είναι τα πεύκα και τα έλατα.

Σε αυτόν τον εύφορο τόπο βρίσκεται ο Δήμος της Επιδαύρου. Συγκεκριμένα βρίσκεται στη ανατολική πλευρά του νομού Αργολίδος και σε απόσταση 40 χμ. από το Ναύπλιο.

Εικόνα 3: Άποψη του Δήμου Επιδαύρου.

2.2.2. Ο Δήμος Επιδαύρου

Ο Δήμος Επιδαύρου είναι δήμος της Περιφέρειας Πελοποννήσου που συστάθηκε με το πρόγραμμα Καλλικράτης την 1^η Ιανουαρίου 2011, από την ενσωμάτωση του δήμου Ασκληπιείου στον προϋπάρχοντα Δήμο Επιδαύρου. Η έκταση του είναι 338,06 τ.χλμ. και ο πληθυσμός του 8.664 κάτοικοι³ (9.275 κάτοικοι το 2001).

³http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/NWS_CENSUS_310712_GR.pdf

Εικόνα 4: Χάρτης Δήμου Επιδαύρου.

Βρίσκεται στα ανατολικά του νομού και μεγάλο του τμήμα βρέχεται από τον Σαρωνικό Κόλπο. Συνορεύει με τους δήμους Ναυπλιέων, Κορινθίων και Ερμιονίδας.

Έδρα του δήμου είναι το Λυγουριό και ιστορική έδρα η Παλαιά Επίδαυρος.

Η Παλαιά Επίδαυρος βρίσκεται στον χώρο της Αρχαίας Επιδαύρου. Από την αρχαία πόλη διασώζονται λιγιστά ερείπια και το θέατρο της, το οποίο χρησιμοποιείται την καλοκαιρινή περίοδο ως χώρος του Φεστιβάλ Επιδαύρου. Σημαντικότερα αξιοθέατα του δήμου είναι το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου, το οποίο είναι από τα καλύτερα σωζόμενα αρχαία θέατρα στον ελλαδικό χώρο, διάσημο για την εξαιρετική ακουστική του και το Μικρό Θέατρο της Επιδαύρου που βρίσκεται στην Παλαιά Επίδαυρο.

2.3. ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Η μορφολογία του εδάφους και η θέση της Αρχαίας Επιδαύρου έχουν άμεση απήχηση και στο κλίμα της, που χαρακτηρίζεται εύκρατο μεσογειακό και ιδιαίτερα ξηροθερμικό, με την ηλιοφάνεια να καλύπτει το 70% των ημερών του έτους. Ο χειμώνας είναι ήπιος, ο καιρός από το Νοέμβριο μέχρι τον Μάρτιο χαρακτηρίζεται κρύος, όχι όμως παγερός, και βρέχει συχνά. Τον Απρίλη ο καιρός είναι γλυκός και ευχάριστος και είναι λίγες οι φορές που η λιακάδα μπορεί ξαφνικά να αντικατασταθεί από βροχή. Τον Οκτώβρη, ο καιρός διατηρείται ζεστός και ήπιος και το μπάνιο στη θάλασσα είναι ακόμη ευχάριστο. Ο Μάης και ο Σεπτέμβριος είναι κατά κανόνα ηλιόλουστοι, αλλά όχι υπερβολικά ζεστοί. Το καλοκαίρι όμως είναι αρκετά ζεστό. Ο Ιούνιος, ο Ιούλιος και ο Αύγουστος είναι οι πιο ζεστοί μήνες του χρόνου χωρίς βροχοπτώσεις. Αξίζει τέλος να σημειώσουμε πως στα ημιορεινά και τα ορεινά του νομού οι θερμοκρασίες είναι αρκετά χαμηλότερες.

Πίνακας 1: Μέσες θερμοκρασίες ημέρας (°C)

Μέσες θερμοκρασίες ημέρας (°C)	Ιανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Απρίλιος	Μάιος	Ιούνιος	Ιούλιος	Αύγουστος	Σεπτέμβριος	Οκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος
Ανώτερη	16	16	17	23	25	29	32	32	28	25	21	17
Κατώτερη	9	9	11	16	18	20	23	23	20	17	14	11
Θάλασσας	15	15	16	18	19	24	26	26	23	22	19	16

Πηγή: <http://freemeteo.com/default.asp?pid=24&gid=256623&la=2>

2.4. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

2.4.1. Γεωργία

Η γεωργία πριν 40 περίπου χρόνια ήταν μια εξαιρετικά δύσκολη εργασία. Ο γεωργός έφευγε το πρωί από το σπίτι του και γύριζε το αργά βράδυ. Το 1951 οι κάτοικοι της Αρχαίας Επιδαύρου, σύμφωνα με την Ε.Σ.Υ.Ε., ανέρχονταν στους 1.134 και το 88% εξ αυτών ήταν γεωργοί.

Τα σημερινά περιβόλια με τα εσπεριδοειδή δεν υπήρχαν. Τα χωράφια ήταν στην ουσία λαχανόκηποι με κύρια καλλιέργεια το κρεμμύδι. Μόλις 5 με 8 κτήματα ήταν εκείνα που καλλιεργούσαν πορτοκάλια, μανταρίνια και λεμόνια. Η ποικιλία των πορτοκαλιών λεγόταν ντόρτσια και ήταν μικρού μεγέθους και ξινά πορτοκάλια, ενώ η ποικιλία των μανταρινιών που κυριαρχούσε ήταν τα κοινά. Οι Επιδαύριοι διοχέτευαν τα προϊόντα τους στις αγορές των Αθηνών, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης. Η μεταφορά γινόταν με καΐκια που φόρτωναν το εμπόρευμα από το λιμάνι της Επιδαύρου. Το οδικό δίκτυο ήταν ακόμη ημιτελές. Να σημειώσουμε πως πολύ παλιότερα τα προϊόντα έφθαναν, πάντα δια θαλάσσης, μέχρι και τις ακτές της Μ. Ασίας και την Τουρκία⁴.

Οι λαχανόκηποι ή κατά το ορθότερον κήπια ή κηπάκια ήταν μικρά κομμάτια γης, μικρά κτήματα, συνήθως μέσα ή κοντά στον οικισμό στα οποία η κάθε οικογένεια καλλιεργούσε τα κηπευτικά που χρειαζόταν ή που θα διέθετε προς πώληση. Η έκτασή τους ήταν πάντα ανάλογη με τον αριθμό των μελών της οικογένειας, τις δυνάμεις βεβαίως του νοικοκυριού και οπωσδήποτε του πολύτιμου νερού. Σχετικά με το νερό σημειώνουμε ότι η συλλογή του και η προώθησή του στα χωράφια, ήταν μια ιδιαίτερη και δύσκολη λειτουργία που απαιτούσε συνεχή παρακολούθηση και εγρήγορση εκ μέρους των καλλιεργητών. Η συλλογή του νερού γινόταν από τα πηγάδια της περιοχής και η μεταφορά τους στον κήπο ή το κτήμα γινόταν με τη βοήθεια των ζώων, π.χ. με τα βόδια, τα γαϊδούρια, τα άλογα κ.λπ.

Οι κήποι αυτοί που ήταν το καμάρι κάθε καλλιεργητή, ήθελαν πολύ κόπο για να δημιουργηθούν και περισσότερο για να συντηρηθούν. Ο κόπος όμως ξεχνιόταν σαν άρχιζε η καλοκαιρινή παραγωγή με τα πεντανόστιμα προϊόντα.

Τι έβγαζε αυτός ο κήπος; Όση και να ήταν η έκτασή του, πάντα κατάφερνε να έχει λίγα απ' όλα. Πρώτα απ' όλα όπως προαναφέρθηκε είχε κρεμμύδια, είχε ακόμη ντομάτες, πιπεριές, μελιτζάνες, αγγουριές, μπιζέλια και κουκιά. Οπωσδήποτε σκόρδα, σέλινο, άνηθο, καρότα και μαϊντανό. Ένα μεγάλο μέρος του αφιερώνονταν στα φασόλια, τις πατάτες, τα κολοκύθια και τα καλαμπόκια ενώ καμία νοικοκυρά δεν ξεχνούσε να φυτέψει σε μια γωνιά του βασιλικούς, μαντζουράνες και άλλα μυρωδικά. Τα διάφορα είδη φυτεύονταν στο χώρο του και βεβαίως καθένα στην εποχή του. Αυτοί λίγο πολύ ήταν οι κήποι που καλλιεργούσαν

⁴ Γκόνης Θ., «Τα πορτοκάλια της Παλαιάς Επιδαύρου», σελ. 54-58.

τα παλιότερα χρόνια σε όλα τα χωριά και εκτός από τα προϊόντα τους, έντυναν με εντυπωσιακή πρασινάδα τις γειτονιές.

Εκείνα τα κτήματα ήταν ένα «μοντέλο παραγωγής» που στηρίζονταν αποκλειστικά στο μόχθο των ανθρώπων, στη διαρκή ετοιμότητα και τη σωστή χρήση των νερών. Ένα μοντέλο που δεν χωρούσαν οι πειραματισμοί με άγνωστες ποικιλίες, ενώ ήταν απόλυτα προσαρμοσμένο στο μικροκλίμα κάθε περιοχής και χρησιμοποιούσε φυσικά λιπάσματα (και αυτά με μέτρο). Αυτό το όντως υποδειγματικό μοντέλο καλλιέργειας είναι που κινδυνεύει να χαθεί όταν αποσυρθεί πλήρως η γενιά των ηλικιωμένων συνταξιούχων γεωργών από τη ζωή. Πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι αυτό το μοντέλο, όπου ακόμα επιβιώνει, απειλείται από την έλλειψη παραδοσιακών σπόρων! Αφελώς οι παλιότεροι καλλιεργητές παρασύρθηκαν από διάφορους πλανόδιους εμπόρους, ακόμα και από ειδικούς και άλλαξαν κάποια στιγμή το σπόρο τους.

Τότε δεν κατάλαβαν τίποτα, σήμερα όμως παραπονούνται πως δεν έχουν την παραγωγή που κάποτε είχαν και νοσταλγούν την ποιότητα εκείνων των προϊόντων. Παραπονούνται ακόμα για τη μειωμένη αντοχή των φυτών, τη συχνή εκδήλωση ασθενειών και ακόμα, τη μικρή διάρκεια της συντήρησής τους.

Όλα αυτά που συμβαίνουν σήμερα στα χωράφια δεν αποτελούν κανένα παράδοξο φαινόμενο αφού, εντελώς ανοχύρωτη ολόκληρη η ελληνική περιφέρεια έπεσε θύμα της αμφίβολης ανάπτυξης που επιχείρησε να αλλάξει την παραδοσιακή καλλιέργεια των χωραφιών, με μια άλλη πιο αποδοτική.

Το αποτέλεσμα ήταν να καταστραφεί το μοντέλο, να χαθεί το γενετικό υλικό και να σβήσει ο τρόπος. Σε λίγα χρόνια πιθανολογείται ότι σε κανένα χωριό όλης της περιφέρειας δεν θα πρασινίζει κανένας κήπος. Στην πραγματικότητα, δεν υπάρχουν μυστικά στην καλλιέργεια των χωραφιών. Η φιλοπονία των ανθρώπων ήταν αυτή που τους δημιουργούσε, ενώ βασικό ρόλο έπαιζε ο καιρός. Υπήρχαν όμως κάποιες συνήθειες, που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως «μυστικά».

Έτσι λοιπόν, επιβεβλημένη ήταν η αμειψισπορά κάθε είδους. Εκεί που φύτευαν ψυχανθή, την επόμενη χρονιά έβαζαν πατάτες ή όπου χάλαγαν τα χωράφια με τα τριφύλλια, όλοι ήξεραν ότι γίνεται το καλύτερο καλαμπόκι. Ο λόγος κρυβόταν στο άζωτο που δεσμεύουν τα ψυχανθή στο έδαφος. Σημαντικό ρόλο έπαιζε επίσης η

παρουσία των καλαμποκιών ανάμεσα στις φασολιές, καθώς πολλές φορές φιλοξενούσαν στο κορμί τους τα βλαστάρια τους.

Το μεγαλύτερο όμως μυστικό κρυβόταν στην προστασία και την προετοιμασία του σπόρου κάθε είδους. Κανένας καταρχάς δεν ήθελε να δίνει από το σπόρο του σε κάποιον άλλο, γιατί δεν θεωρούσε γούρικη μια τέτοια κίνηση! Τις περισσότερες ζημιές που πάθαιναν τις απέδιδαν σε ένα τέτοιο γεγονός.

Ο σπόρος φυλαγόταν προσεκτικά όλο το χειμώνα σε ένα ιδιαίτερο μέρος, όπου κανείς δεν επιτρεπόταν να ασχοληθεί μαζί του. Εξυπακούεται ότι ήταν το υγιέστερο κομμάτι της ετήσιας σοδειάς. Ένα σωρό άλλα μικρά μυστικά ακολουθούσαν το όργωμα, τη σπορά, την καλλιέργεια και τη συγκομιδή. Όλα μαζί συνθέταν αυτό που θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως «προσωπική παραγωγή» και λίγο ως πολύ έτσι ήταν. Ο κήπος ήταν ένα μέρος στο οποίο, για ευνόητους λόγους δεν είχαν πρόσβαση όλα τα μέλη της οικογένειας!

Από τους βασικούς παράγοντες της λειτουργίας κάθε κήπου ήταν η λίπανση, με ώριμη κοπριά ή από την αποσύνθεση κάποιων άλλων φυτών, όπως για παράδειγμα οι τσουκνίδες. Η λίπανση γινόταν επίσης με την υποχρεωτική βόσκηση των ζωντανών μέσα στον κήπο, κατά τους χειμερινούς μήνες. Εξαιρετικά λίγες ήταν οι περιπτώσεις που οι γεωργοί προμηθεύονταν μέσω του συνεταιρισμού και της Α.Τ.Ε., λιπάσματα αζώτου, φωσφόρου και καλίου. Ιδιαίτερο δε ρόλο έπαιζε η άρδευση, η οποία γινόταν με μέτρο. Αφενός μεν γιατί ήταν δύσκολη η μεταφορά του νερού μέσω των χωμάτινων αυλακιών και αφετέρου για να αποφεύγεται η διάβρωση και η απόπλυση του εδάφους.

Το πότισμα ήταν κυριολεκτικά το δυσκολότερο μέρος της λειτουργίας του κτήματος και μια από τις λεπτότερες προσπάθειες του καλλιεργητή, ο οποίος έπρεπε να ξυπνήσει νωρίς το πρωί για να ποτίσει ή να περιμένει το βράδυ. Σπάνια πότιζαν τα μεσημέρια γιατί πίστευαν ότι δεν έκανε καλό στα φυτά, ενώ ποτέ δεν τα κατάβρεχαν. Μόνο στις ρίζες τους έτρεχε το νερό και αυτό με μέτρο.

Η συγκομιδή ακολουθούσε κι αυτή το δικό της τυπικό, με βασικότερη προσπάθεια την αποφυγή του «ματιάσματος». Ο καλύτερος τρόπος να αποφευχθεί το καταστροφικό μάτιασμα, ήταν να μην γνωρίζει κανένας το μέγεθος της σοδειάς (και αυτό γινόταν στην ουσία για πρακτικούς και ευνόητους λόγους!).

Η γεωργία σήμερα έχει εκσυγχρονιστεί. Ο γεωργός έχει πολλούς πολύτιμους βοηθούς, τα μηχανήματα, τα οποία έχουν ευκολύνει σε μεγάλο βαθμό την εργασία του. Είναι ένα επάγγελμα στο οποίο τα τελευταία 40 χρόνια έχει παρατηρηθεί μια αλματώδης εξέλιξη στις μεθόδους, αλλά και στα μέσα καλλιέργειας. Άλλοι πλέον την έχουν ως κύριο επάγγελμα τους και άλλοι ως δεύτερη ενασχόλησή τους.

2.4.2. Κτηνοτροφία

Η μορφολογία του εδάφους της Επιδαύρου, η γεωγραφική της θέση (παραθαλάσσιο μέρος), καθώς και το ζεστό κλίμα της, δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη σημαντικού μεγέθους κτηνοτροφία. Η κτηνοτροφία ήταν περιορισμένη στην οικόσιτη μορφή της⁵.

Κάθε οικογένεια διέθετε 3 με 4 ζώα, η εκτροφή των οποίων γινόταν σε φυσικές βοσκές ή στα κτήματα. Τα ζώα αυτά ήταν κυρίως: η κατσίκια, το γαϊδούρι, το άλογο, το πρόβατο ή και το γουρούνι. Οι περισσότεροι γεωργοί τα οικόσιτα ζώα τα χρησιμοποιούσαν ως βοήθεια και μέσο διευκόλυνσης στις καλλιεργητικές τους εργασίες. Να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο πως η χοιροτροφία και η βοοτροφία άργησαν πολύ να κάνουν την εμφάνισή τους στην περιοχή.

Είναι επίσης άξιο σχολιασμού ότι οι οικογένειες που διέθεταν βόδια ήταν μόνο δύο, οι οποίες και τα εκμεταλλεύονταν οικονομικά. Διέθεταν τα βόδια και το αλέτρι (με ένα ή και δύο φτερά) σε άλλους γεωργούς, για την εργασία του οργώματος, έναντι σημαντικής χρηματικής αμοιβής.

Υπήρχαν όμως και λίγα κοπάδια με 100-150 γιδοπρόβατα, η εκτροφή των οποίων γινόταν στις πλαγιές των βουνών, στην ευρύτερη περιοχή της Επιδαύρου. Στην πορεία όμως των ετών και οι λιγοστοί αυτοί κτηνοτρόφοι μετακινήθηκαν σε πιο ορεινές περιοχές.

Τέλος για τα οικόσιτα κυρίως ζώα υπήρχαν λίγα στρέμματα με κτηνοτροφικές καλλιέργειες. Αυτές αποτελούνταν κυρίως από βρώμη, βίκο και σιτάρι.

⁵http://www.argolida.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=140&limit=1&limitstart=1

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι κυριότερες διαφορές μεταξύ της τοπικής αγροτικής οικονομίας πριν 40 χρόνια και της σημερινής αγροτικής οικονομίας. Τα στοιχεία αυτά συλλέχτηκαν μέσα από συνεντεύξεις με κατοίκους της Αρχαίας Επιδαύρου.

Πίνακας 2: Κύρια χαρακτηριστικά τοπικής αγροτικής οικονομίας.

Πριν 40 χρόνια	Σήμερα
• Γεωργία: κύρια ενασχόληση των κατοίκων	• Γεωργία: κύρια αλλά και δεύτερη ενασχόληση των κατοίκων
• Μεγάλοι λαχανόκηποι με κύρια καλλιέργεια το κρεμμύδι	• Κτήματα με ελαιόδεντρα και εσπεριδοειδή
• Έλλειψη γεωπόνου στην περιοχή	• Παρουσία τριών γεωπόνων με τα αντίστοιχα γεωργικά καταστήματα
• Χρήση φυσικών λιπασμάτων π.χ. κοπριά	• Χρήση χημικών λιπασμάτων και ζιζανιοκτόνων
• Πότισμα μέσω χωμάτινων αυλακιών	• Σύγχρονες μέθοδοι άρδευσης, π.χ. με μπεκ ή τεχνητή βροχή
• Παρουσία τριών ή τεσσάρων οικόσιτων ζώων	• Απουσία οικόσιτων ζώων, με μόνο λίγες εξαιρέσεις
• Χρησιμοποίηση οικόσιτων ζώων στις καλλιεργητικές εργασίες	• Οι καλλιεργητικές εργασίες γίνονται με τη χρήση σύγχρονων μηχανημάτων

Πηγή: Συνεντεύξεις με κατοίκους της περιοχής

2.4.3. Τα κυριότερα προβλήματα της περιοχής

Η ενεργοποίηση των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων της Αρχαίας Επιδαύρου και η επιδιωκόμενη οργάνωση και συνεργούσα λειτουργία των παραγωγικών δυνάμεων του Τόπου, αποτελεί την συμπυκνωμένη έκφραση των αναγκαίων προϋποθέσεων για την μακροχρόνια αναπτυξιακή λειτουργία, για την ανάπτυξη με όρους μακροχρόνιου προγράμματος.

Τα σημαντικότερα προβλήματα του δήμου είναι τα εξής:

⇒ Ο γεωργικός κλήρος είναι πολυτεμαχισμένος και μικρού μεγέθους, με αποτέλεσμα να γίνεται δυσκολότερη η εφαρμογή των απαιτούμενων μεθόδων καλλιέργειας. Έτσι ο παραγωγός επιβαρύνεται με οικονομικό κόστος ενώ παράλληλα αναγκάζεται να δαπανά επιπλέον εργάσιμες ώρες.

- ⇒ Ο δήμος στερείται αποχετευτικού δικτύου. Το έργο του βιολογικού καθαρισμού βρίσκεται αυτή τη στιγμή στο τελικό του στάδιο.
- ⇒ Περιορισμένη ακτοπλοϊκή σύνδεση με το λιμάνι του Πειραιά. Τα ιπτάμενα δελφίνια από Επίδαυρο-Πειραιά και αντίστροφα, λειτουργούν μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες και όχι σε καθημερινή συχνότητα.
- ⇒ Έλλειψη αυτόνομης και ανεξάρτητης συγκοινωνίας που να συνδέει την Αρχαία Επίδαυρο με την Αθήνα ή άλλα μεγάλα αστικά κέντρα, όπως η Πάτρα. Η εξυπηρέτηση των επιβατών για αυτούς τους προορισμούς γίνεται με τα λεωφορεία του Κρανιδίου και του Γαλατά.
- ⇒ Έλλειψη επαρκούς χώρου στάθμευσης των αυτοκινήτων στην περιοχή του λιμανιού, με αποτέλεσμα τη δημιουργία κυκλοφοριακής συμφόρησης, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες.
- ⇒ Στο πρόβλημα της αναζήτησης και διασφάλισης των απαιτούμενων υδάτινων πόρων, της ανάπτυξης και της διαχείρισης του υδατικού ισοζυγίου, εντάσσονται όλα τα ζητήματα άρδευσης, ύδρευσης, υδροφόρων οριζόντων, υφαλμύρωσης, υδρολογίας, αποταμίευσης και διανομής των υδάτινων διαθέσιμων.

2.4.4. Τα πλεονεκτήματα της περιοχής

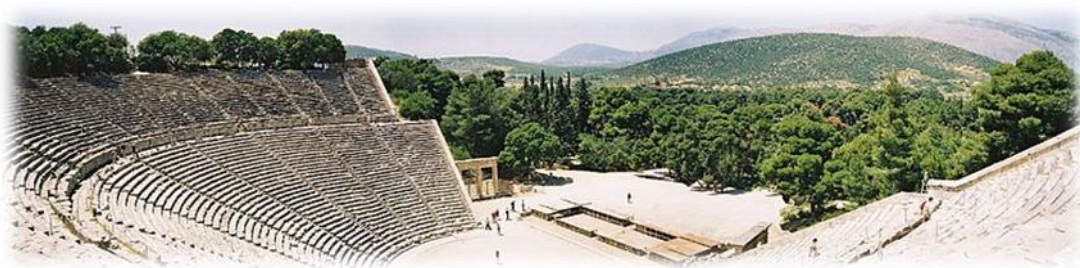
Ο τόπος μου, είναι ένας πασίγνωστος ιερός χώρος, που για μια περίπου χιλιετία θεράπευε σωματικά και ψυχικά νοσήματα, περιτριγυρισμένος από το γαλήνιο γαλάζιο της θάλασσας και «βουτηγμένος» μέσα στο πράσινο της ελιάς, του πεύκου και της πορτοκαλιάς, περιμένει τους σύγχρονους επισκέπτες, για να κατασταλάξει ένα μαγικό βάμμα ηρεμίας, στις ταλαιπωρημένες από το άγχος των πόλεων ψυχές τους.

Εικόνα 5: Ανασκαφές στην Επίδαυρο σε επιστολικό δελτάριο περί το 1909.

Δεν ήταν τυχαία η επιλογή του Επιδαύριου χώρου για την ίδρυση του βασικού ιερού θεραπευτηρίου του Θεού Ασκληπιού⁶. Το κάλος και η ηρεμία του τόπου, ασκούσαν και ασκούν ευεργετική επήρεια σε κάθε ανθρώπινο οργανισμό. Οι πολυπληθείς επισκέπτες, κατέφθαναν στην περιοχή κυρίως από το λιμάνι της Αρχαίας Επιδαύρου, σημείο από το οποίο και σήμερα καταφθάνουν πλήθη επισκεπτών από όλο τον κόσμο, όχι όμως για θεραπευτικούς σκοπούς, όπως οι πρόγονοί μας, αλλά για πολιτιστικούς. Εάν οι αρχαίοι, όφειλαν να προσκυνήσουν στην Επίδαυρο το βωμό της ίασης, οι σύγχρονοι οφείλουν να προσκυνήσουν το βωμό της τέχνης, το παγκοσμίου φήμης φεστιβάλ της Επιδαύρου, που ξεκινώντας τη δεκαετία του '50, ξαναζωντάνεψε τις φημισμένες αρχαίες τραγωδίες και κωμωδίες, και βεβαίως το μικρό θέατρο της Αρχαίας Επιδαύρου «Το κοχύλι του Σαρωνικού» που αναδύθηκε από τα βάθη της σιωπής πριν από έξι χρόνια, με τις μουσικές εκδηλώσεις του.

Εικόνα 6: Το θέατρο της Επιδαύρου

⁶http://www.argolida.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=130&limit=1&limitstart=9

Η Νέα Επίδαυρος, αποτελεί τον τόπο προσκυνήματος της Ιστορίας του Νεώτερου Ελληνικού κράτους.

Όμως Επίδαυρος, δεν σημαίνει μόνο αρχαιότητες, θεατρικές παραστάσεις, ιστορία και πολιτισμός. Σημαίνει επίσης φύση, θέρετρο (αναψυχή, διασκέδαση) και αγροτική ζωή.

Ο Αγροτουρισμός, κορυφώνεται με το «Πανηγύρι της Επιδαύρου» που διοργανώνεται στην Αρχαία Επίδαυρο κάθε καλοκαίρι, από το 1998. Η φιλοξενία, η αγάπη και η φιλία που αναπτύσσεται μεταξύ του κατοίκου της Επιδαύρου και του επισκέπτη, είναι ο πλούτος που μένει στην καρδιά και την ψυχή όλων μας!

Με την γόνιμη γη και το ήπιο κλίμα της, η Επίδαυρος αποτελεί παράδεισο γι' αγροτικές καλλιέργειες πολλών ειδών. Κάμποι γεμάτοι με τα γνωστά της Επιδαύρου εσπεριδοειδή, (πορτοκάλια, λεμόνια, γκρεϊπ φρουτ, μανταρίνια κλπ.), αμπέλια με τα πολλά - τοπικά - διαφορετικά κρασιά και τα κηπευτικά όλων των ειδών, δημιουργούν μια τεράστια και πολυποίκιλη γκάμα προϊόντων, τα οποία βρίσκει κάποιος στις τοπικές αλλά και στις αγορές των Αθηνών. Οι απέραντοι ελαιώνες δίνουν το πεντανόστιμο λάδι τους μέσα από τα τοπικά ελαιοτριβεία, ενώ παράλληλα υπάρχει βιοκαλλιέργεια ελιάς και παραγωγή βιολογικού λαδιού.

Τα παραδοσιακά ζυμαρικά και το ψωμί, αποτελούν πόλο έλξης πολλών επισκεπτών από αρκετά μακριά. Κάθε ζυμαρικό και ψωμί φτιάχνεται με φυσικά συστατικά και από πολύ παλιές παραδοσιακές συνταγές. Ψημένο με παραδοσιακό τρόπο, σε παραδοσιακούς φούρνους το ψωμί το βρίσκει κάποιος σε τοπικά καταστήματα και όχι μόνο, ολόφρεσκο και πεντανόστιμο. Η περιοχή είναι γνωστή για όλα τα φυσικά της προϊόντα και ιδιαίτερα για τα πολλά διαφορετικά και ονομαστά τυριά της, που παράγονται στα τοπικά τυροκομεία.

Μόνο η λέξη μέλι δεν είναι αρκετή να περιγράψει αυτό το θεϊκό προϊόν. Θυμαρίσιο, από έλατο και από διάφορα είδη λουλουδιών, αφθονεί στην περιοχή.

Το ψάρεμα ήταν και είναι πάντα αποδοτικό για τους «εργάτες της θάλασσας». Μπορεί κάποιος να δει αλιευτικά σκάφη όλων των μεγεθών, να φέρνουν

ολόφρεσκα ψάρια του Σαρωνικού, τα οποία είτε καταναλώνονται τοπικά, είτε φτάνουν σε αγορές πολύ μακρινές όπως στην Ιαπωνία.

2.5. ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ

2.5.1. Πρωτογενής τομέας⁷

2.5.1.1. Γεωργία

Η συμμετοχή του πρωτογενή τομέα στην οικονομία του Νομού, ανέρχεται στο 32,8% του ΑΕΠ (και λόγω της κοντινής απόστασης με την Πρωτεύουσα) και δεν διαφοροποιείται σημαντικά από την περιφέρεια, όσον αφορά στα βασικά γεωργικά προϊόντα.

Με τη γεωργία ασχολούνται περίπου 15.950 οικογένειες. Από αυτές 12.211 οικογένειες ή ποσοστό 78% είναι καθαρά γεωργικές και 3.739 οικογένειες ή 22% έχουν τη γεωργία σαν δεύτερο επάγγελμα.

Εικόνα 7: Ελληνική αγροτική οικογένεια του 19^{ου} αιώνα.

⁷http://www.argolida.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=140&limit=1&limitstart=1

Η καλλιεργούμενη έκταση του Νομού ανέρχεται σε 720.000 στρέμματα (από το 2005 υπάρχει αύξηση των καλλιεργούμενων εκτάσεων κατά 10.000 στρέμματα και αυτό οφείλεται κατά κύριο λόγο σε εκχερσώσεις δασών) περίπου εκ των οποίων 250.000 στρέμματα ή 34% είναι αρδευόμενα.

Η μέση έκταση γεωργικής εκμετάλλευσης κυμαίνεται από 60 στρέμματα στις πεδινές περιοχές μέχρι 40 στρέμματα στις ορεινές, με μέσο μέγεθος για ολόκληρο το Νομό 50 στρέμματα.

Οι περισσότερες γεωργικές εκτάσεις του Νομού καταλαμβάνονται από δενδρώδεις καλλιέργειες οι οποίες αυξάνονται διαχρονικά και κυριαρχούνται από ελιές και εσπεριδοειδή. Οι εξαγωγές εσπεριδοειδών του νομού αντιπροσωπεύουν το 50% των εξαγωγών της χώρας για το είδος αυτό.

2.5.1.2. Κτηνοτροφία

Η συμμετοχή της κτηνοτροφίας στο συνολικό ακαθάριστο γεωργοκτηνοτροφικό εισόδημα του Νομού είναι 15,51% περίπου.

Όσον αφορά στην κτηνοτροφική παραγωγή ακολουθεί μια φθίνουσα πορεία σε όλα τα είδη του ζωικού κεφαλαίου, εξαιρέσεις παρατηρούνται στα πρόβατα (20%) του συνόλου της Περιφέρειας, στις αίγες (παρουσιάζονται αυξητικές τάσεις) και στη μελισσοκομία.

2.5.1.3. Αλιεία

Ο Νομός συγκεντρώνει περίπου το 50% της συνολικής ακαθάριστης αξίας της αλιευτικής παραγωγής της Περιφέρειας. Η αλιεία συμμετέχει στο συνολικό ακαθάριστο εισόδημα κατά 14%.

Η αλιευτική παραγωγή του Νομού προέρχεται από την ελεύθερη αλιεία, τις λιμνοθάλασσες, τα θυνεία και τις ιχθυοκαλλιέργειες ή τις υδατοκαλλιέργειες γενικότερα. Η παραγωγή αυτή ανέρχεται στους 9.500 τόνους περίπου ετησίως.

2.5.2. Δευτερογενής τομέας

Η συμμετοχή του δευτερογενή τομέα στην οικονομία του Νομού, ανέρχεται στο 17,5%. Οι κυριότεροι κλάδοι βιομηχανίας στο Νομό είναι:

- Επεξεργασία φρούτων, χυμοποιεία, ελαιοτριβεία
- Μηχανουργεία, κατασκευή αντλιών
- Παραγωγή πλαστικών σωλήνων, εξαρτημάτων τεχνικών παροχών.
- Επεξεργασία μαρμάρων και ειδών λαϊκής τέχνης.

Το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής στο συνολικό προϊόν του δευτερογενή τομέα κατέχει η μεταποίηση, η οποία ακολουθεί φθίνουσα πορεία σε σχέση με το 2005. Ο κλάδος των κατασκευών συμμετέχει με ποσοστό 22%, παρουσιάζοντας και αυτή μεγάλη μείωση τα τελευταία χρόνια (έναντι 27% το 2005).

Μείωση παρουσίασε η συμμετοχή του κλάδου των ορυχείων, ενώ ο κλάδος του Ηλεκτρισμού μειώθηκε σε σχέση με το 2005. Ο αριθμός των μεταποιητικών μονάδων στο Νομό παρουσίασε αύξηση κατά 28%, την ίδια περίοδο, ενώ η απασχόληση μειώθηκε κατά 39%.

Η Αργολίδα είναι από τους κυριότερους Νομούς σε αποθέματα μαρμάρων καλής ποιότητας. Υπάρχουν περίπου πενήντα (50) μισθωμένα λατομεία μαρμάρων στην περιοχή της Αργολίδας κυρίως στις τοποθεσίες Καρνεζαΐικα, Δίδυμα, Λυγουριό, Επίδαυρο, Ηλιόκαστρο. Απ' αυτά στα είκοσι πέντε (25) περίπου γίνεται πλήρης εκμετάλλευση με εξαγωγική δραστηριότητα.

Τα διακοσμητικά πετρώματα, σαν πρώτη ύλη στο Νομό, βρίσκονται σε μικρή πλέον ποσότητα εξ' αιτίας της μορφολογίας του εδάφους και της μεγάλης μη ορθολογικής εκμετάλλευσης που έγινε στο παρελθόν.

2.5.3. Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας είναι αυτός με τη μεγαλύτερη συμμετοχή στη διάρθρωση του ακαθάριστου προϊόντος της Περιφέρειας, η οποία κατά το 2005 ανέρχεται στο 3,3%. Ο τομέας παρουσιάζει αυξητική τάση από την άποψη της συμμετοχής στο προϊόν της Περιφέρειας, αν και παραμένει σημαντικά χαμηλότερη

σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά σε επίπεδο χώρας (3,2% το 2011, προσωρινά στοιχεία). Ο τουριστικός τομέας αποτελεί την οικονομική δραστηριότητα η οποία σχεδιάζεται να στηρίξει την αναπτυξιακή προοπτική της Περιφέρειας και του Νομού, παρέχοντας υπηρεσίες υπερτοπικού χαρακτήρα.

Η συμβολή του τουρισμού στην ανάπτυξη του Νομού και στην εξάλειψη των ανισοτήτων είναι σημαντική, δεδομένου ότι η πλειονότητα της ξενοδοχειακής υποδομής της Περιφέρειας βρίσκεται στην Αργολίδα (152 μονάδες και 12.459 κλίνες).

Ο Νομός Αργολίδας συγκαταλέγεται μεταξύ των Νομών εκείνων που συγκεντρώνουν τουρισμό μαζικού κυρίως χαρακτήρα. Δηλαδή επισκέπτες καταφτάνουν οργανωμένοι σε ομάδες, με οργανωμένο πρόγραμμα διακίνησης, διαμονής και αναψυχής, για συγκεκριμένο χρόνο, σε προεπιλεγμένους τόπους, έχοντας συνήθως προπληρώσει τις διακοπές τους σε γραφείο τουρισμού.

Το μήκος των ακτών του Νομού είναι 230 χιλιόμετρα (εξαιρουμένης της Τροιζηνίας). Υπάρχουν 53 παραλίες μικρών ή μεγαλύτερων παραλιών προσφερομένων για κολύμβηση με μήκος 100μ η μικρότερη. Από τις 53 παραλίες, 1 χαρακτηρίζεται ως «κακή», 2 «καλή», 4 «πολύ καλές» και οι λοιπές 46 «άριστες». Το συνολικό μήκος των ακτών που προσφέρονται για κολύμβηση εκτιμάται σε 56,5 χιλιόμετρα, ήτοι το 24,7% του συνολικού μήκους ακτών του Νομού.

Το μήκος αμμωδών παραλιών σε συνδυασμό με το είδος του τουρισμού που επικρατεί, συνθέτουν το δείκτη χωρητικότητας των ακτών σε μια μέρα αιχμής, που μπορεί να αποτελέσει εκτιμητή της χωρητικότητας ενός τόπου. Με βάση την παραδοχή ότι αντιστοιχεί μια κλίνη ανά μέτρο αμμώδους παραλίας η μέγιστη χωρητικότητα της Αργολίδας ανέρχεται σε 25.000 - 30.000 επισκέπτες.

Η Αργολίδα είναι ιδιαίτερα πλούσια σε αρχαιολογικούς και λοιπούς πολιτιστικούς πόρους. Η γη της είναι σπαρμένη με αρχαία ερείπια, βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία, κάστρα και φρούρια, νεώτερα μνημεία, ιστορικούς τόπους, τόπους ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και παραδοσιακούς οικισμούς, κατοικημένα από τη Μεσολιθική εποχή (8000 π.χ.) υπήρξε σε όλη την αρχαιότητα ένα από τα σημαντικότερα κέντρα της Πελοποννήσου.

Οι μείζονες εθνικής και διεθνούς εμβέλειας αρχαιολογικοί χώροι που βρίσκονται στο νομό μας είναι:

- Οι Μυκίνες, περίφημη μυκηναϊκή ακρόπολη με τα κυκλώπεια τείχη, το ανάκτορο και τους βασιλικούς τάφους.
- Η Επίδαυρος, όπου υπάρχει το ιερό του Θεραπευτού θεού Ασκληπιού και το φημισμένο μεγάλο θέατρο.
- Το Άργος, η Αρχαιότερη Πόλη της Ευρώπης.

Άλλοι Αρχαιολογικοί χώροι με ξεχωριστό ενδιαφέρον είναι:

- Οι Μυκηναϊκές ακροπόλεις της Τίρυνθας και της Μιδέας.
- Το πρωτοελλαδικό «ανάκτορο» της Λέρνας.
- Το ιερό της Ήρας (Ηραίο) έξω από το Άργος.
- Η Αγορά και το Θέατρο του Άργους.
- Επίσης η πόλη του Ναυπλίου έχει να επιδείξει σημαντικό πλούτο μνημείων ιστορικού, πολιτιστικού και αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, όπως είναι το Φρούριο Παλαμηδίου, η Ακροναυπλία και το Μπούρτζι.

ΜΕΛΕΤΗ
ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός του δεύτερου μέρους της μεταπτυχιακής εργασίας είναι η ανάλυση και παρουσίαση των οικονομικοκοινωνικών χαρακτηριστικών της περιοχής μελέτης με βάση την Ελληνική Στατιστική Αρχή και της βιωσιμότητας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων καθώς και των νοικοκυριών στην περιοχή μελέτης σε σχέση με προγενέστερη έρευνα που έλαβε χώρα στην ίδια περιοχή μελέτης το 2005 και με συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο το οποίο παρατίθεται στο παράρτημα.

3.1. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

3.1.1. Πληθυσμός

Ο πληθυσμός της Αρχαίας Επιδαύρου⁸, που είναι και η περιοχή μελέτης, το 2001 ανερχόταν σε 1.935 κατοίκους ενώ το 2011 ο αριθμός των κατοίκων μειώθηκε σε 1.733.

Σημειώθηκε μία μείωση 200 ατόμων περίπου. Η μείωση αυτή οφείλεται πρωτίστως στη αύξηση της εσωτερικής μετανάστευσης προς τα μεγάλα αστικά κέντρα και δευτερευόντως σε μια μικρή μείωση των γεννήσεων μέσα στη δεκαετία.

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει την εξέλιξη του πληθυσμού στις δύο τελευταίες απογραφές, τόσο για την περιοχή μελέτης όσο και για ολόκληρο το δήμο Επιδαύρου, για το νομό Αργολίδας καθώς και την πληθυσμιακή εξέλιξη σε επίπεδο

⁸ Υπογραμμίζεται ότι η κατανομή των ΚΑΠ (Κοινή αγροτική πολιτική) πραγματοποιείται με βάση τον πραγματικό πληθυσμό, όπως επίσης και το άρθρο 283 παρ 12 του Νόμου 3852/2010 (πρόγραμμα Καλλικράτης) αναφέρεται στον πραγματικό πληθυσμό.

χώρας. Ο πληθυσμός δυστυχώς εμφανίζει μειωτική τάση και στις τέσσερις περιπτώσεις και ιδιαίτερα στην περιοχή μελέτης.

Πίνακας 3. Εξέλιξη πληθυσμού⁹.

ΕΤΟΣ	2001	2011	Διαφορά αριθμού κατοίκων / %
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	1.935	1.733	-202 / -10,43%
ΔΗΜΟΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ	4.471* / 9.523**	8.664	- 859 / -9,02%
ΑΡΓΟΛΙΔΑ	101.389	95.561	-5.828 / -5,75%
ΕΛΛΑΔΑ	10.205.094	9.901.824	-303.270 / - 2,97

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Απογραφές πληθυσμού 2001, 2011.

3.1.1.1. Ηλικιακή Κατανομή Πληθυσμού

Στους παρακάτω πίνακες και στα διαγράμματα της υποενότητας, παρουσιάζεται η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού, τόσο της Αρχαίας Επιδαύρου όσο και του νομού Αργολίδας, σύμφωνα με τις απογραφές των ετών 2001 και 2011 σύμφωνα με την Ελληνική Στατιστική Αρχή¹⁰.

Σύμφωνα με τα προηγούμενα στοιχεία ο πληθυσμός της Αρχαίας Επιδαύρου το 2001 ανερχόταν σε 1.935 κατοίκους, από τους οποίους οι 969 ήταν άντρες και οι 966 γυναίκες. Το 2011 αντίστοιχα ο πληθυσμός ανερχόταν σε 1.733 κατοίκους, οι άντρες ήταν 903 και οι γυναίκες σε 830.

Το 2001 η πολυπληθέστερη κατηγορία πληθυσμού ήταν το ηλικιακό εύρος 20-29 ετών, στο οποίο ανήκαν 283 άτομα, ενώ αμέσως μετά ακολουθεί το ηλικιακό εύρος 30-39 ετών με 275 άτομα. Η μικρότερη πληθυσμιακή ομάδα ήταν αυτή των 80 ετών και άνω που μετρούσε μόλις 50 άτομα.

Στην επόμενη δεκαετία (2011) παρατηρήθηκαν αυξομειώσεις σε όλες τις ηλικιακές κατηγορίες. Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 η πολυπληθέστερη

⁹ Παρατηρήσεις: *Καποδιστριακός Δήμος. **Καλλικρατικός Δήμος.

¹⁰http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&cad=rja&sqi=2&ved=0CC8QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.eetaa.gr%2Fanakoinoseis%2F20120803_sygritika_nomi_mou_plithismou.doc&ei=_bvcUJKgJYLU0QXjuYDYBg&usg=AFQjCNFTedkCpZ98MBKsHZv-Oq-2WWT15Q&sig2=21RFs2f-Jldo_5-UtQ8rqw

κατηγορία πληθυσμού ήταν το ηλικιακό εύρος 30-39 ετών με 220 άτομα. Η αύξηση αυτή είναι αποτέλεσμα της αύξησης των γεννήσεων των προηγούμενων δεκαετιών. Η εξασφάλιση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης, της βελτιωμένης ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης καθώς και της επιστροφής των ατόμων στον τόπο καταγωγής τους μετά τη συνταξιοδότηση έδωσε μια μικρή ώθηση της τάξης του +0.07%. Αντίθετα το ποσοστό των γεννήσεων παρουσιάζεται ιδιαίτερα μικρό, σε σημείο να αγγίζει μόλις το 1,96%.

Την περίοδο του 2001 σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής στην Αργολίδα καταγράφηκαν 101.389 κάτοικοι από τους οποίους οι 51.661 ήταν άντρες και οι υπόλοιποι 48.728 γυναίκες. Αντίστοιχα, το 2011 από τους 95.561 κατοίκους, οι 49.177 ήταν άντρες και οι 46.384 γυναίκες.

Βάσει της απογραφής του 2001, στο νομό την τιμητική της είχε η κατηγορία με εύρος 30-39 ετών η οποία συγκέντρωνε το μεγαλύτερο πληθυσμό. Το ηλικιακό εύρος των 80 ετών και άνω είχε το μικρότερο αριθμό ατόμων που ανερχόταν σε 3.715 με ποσοστό επί του πληθυσμού 3,66%.

Το 2011 παρατηρήθηκε μείωση πληθυσμού σε τέσσερις ηλικιακές κατηγορίες, αυτές των 0-9 ετών, 10-19 ετών, 20-29 ετών και 40-49 ετών. Στην πρώτη κατηγορία ήταν και η σημαντικότερη μείωση με ποσοστό 1,61%. Δυστυχώς στην Αργολίδα, όπως και σε όλη την Ελλάδα, μειώθηκαν δραματικά οι γεννήσεις και κατά συνέπεια ο πληθυσμός, γεγονός που δημιουργεί ιδιαίτερο προβληματισμό για τη μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής.

Πίνακας 4: Διάρθρωση πληθυσμού στην Αρχαία Επίδαυρο.

Έτος	2001		2011		2011/2001 %
	%Κατοίκων	Αριθμός κατοίκων	%Κατοίκων	Αριθμός κατοίκων	% μεταβολή κατοίκων
0-9 ετών	10,33%	200	12,29%	213	+1,96%
10-19 ετών	11,05%	214	12%	208	+0,9%
20-29 ετών	14,62%	283	13,56%	235	-1,06%
30-39 ετών	14,21%	275	14,42%	250	+0,21%
40-49 ετών	13,43%	260	13,27%	230	-0,16%
50-59 ετών	12,14%	235	14,13%	245	-1,99%
60-69 ετών	12,50%	242	12,11%	210	-0,39%
70-79 ετών	9,09%	176	5,53%	96	-3,56%
80ετών & άνω	2,58%	50	2,65%	46	+0,07%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Απογραφές πληθυσμού 2001-2011.

Διάγραμμα 11: Ηλικιακή κατανομή κατοίκων Αρχαίας Επιδαύρου, 2001-11

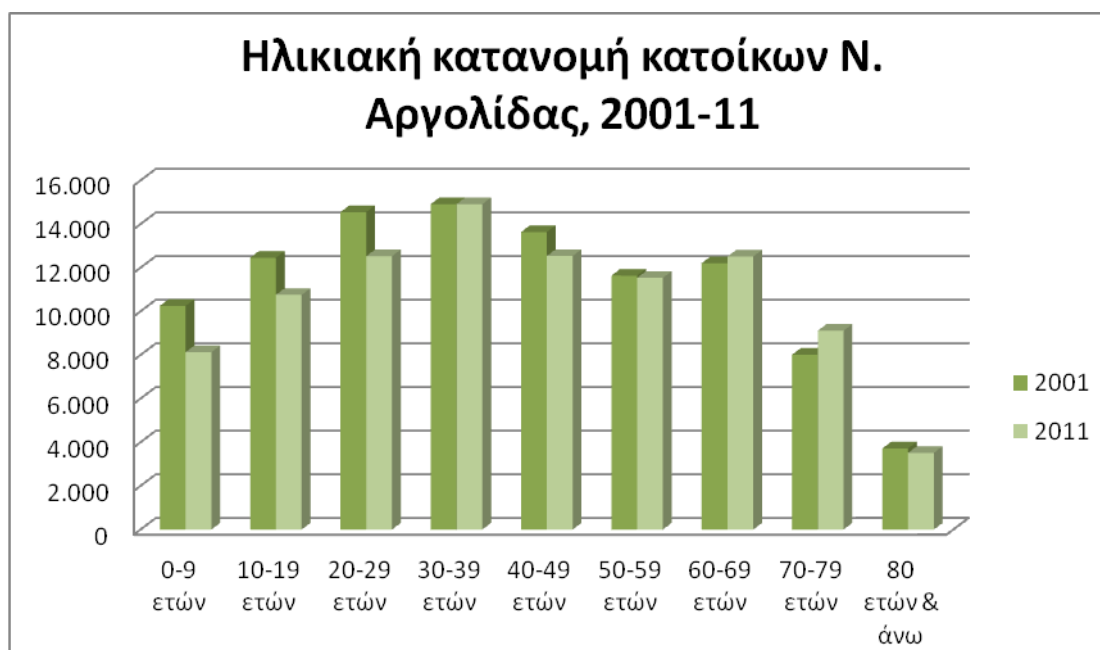

Πίνακας 5: Διάρθρωση πληθυσμού στον Ν. Αργολίδας.

ΕΤΟΣ	2001		2011		2011/2001 %
Ηλικίες	% Κατοίκων	Αριθμός κατοίκων	% Κατοίκων	Αριθμός κατοίκων	Αριθμός κατοίκων
0-9 ετών	10,11%	10.251	8,5%	8.132	-1,61%
10-19 ετών	12,28%	12.458	11,25%	10.758	-0,03%
20-29 ετών	14,34%	14.549	13,11%	12.529	-1,23%
30-39 ετών	14,71%	14.917	15,6%	14.917	+0,89%
40-49 ετών	13,45%	13.637	13,11%	12.537	-0,34%
50-59 ετών	11,42%	11.638	12,07%	11.538	+0,65%
60-69 ετών	12,03%	12.211	13,09%	12.512	+1,06%
70-79 ετών	7,9%	8.013	9,53%	9.113	+1,63%
80 ετών & άνω	3,66%	3.715	3,67%	3.515	+0,01%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Απογραφές πληθυσμού 2001, 2011.

Διάγραμμα 12: Ηλικιακή κατανομή κατοίκων Ν. Αργολίδας, 2001-11.

3.1.1.2. Κατανομή οικονομικά ενεργού Πληθυσμού

Το σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού της Αρχαίας Επιδαύρου το 2001 ανερχόταν σε 917 άτομα. Από αυτά τα 870 ήταν απασχολούμενα και οι 47 άνεργοι. Από τους άνεργους οι 26 ήταν άντρες και οι 21 γυναίκες (πίνακα 11).

Αντίστοιχα το 2011 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της Αρχαίας Επιδαύρου ανερχόταν σε 900 άτομα (μείωση 1,85%), εκ των οποίων 820 δήλωσαν απασχολούμενοι και 50 άνεργοι (λόγω της οικονομικής κρίσης που μαστίζει την χώρα). Από τους άνεργους 32 ήταν άντρες και 48 γυναίκες. Τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα φανερώνουν μία σημαντική αύξηση του ποσοστού ανεργίας μεταξύ των ετών 2001 και 2011. Κάποιοι από τους λόγους που δικαιολογούν μια τέτοια αύξηση πρωτίστως είναι η πρωτοφανής οικονομική ύφεση που βιώνουμε τα τελευταία χρόνια και δευτερεύοντος η σταδιακή εγκατάλειψη της γεωργικής απασχόλησης καθώς και η έλλειψη ευκαιριών να απασχολήσουν τους νέους πτυχιούχους στο γνωστικό τους αντικείμενο.

Παρόμοια εικόνα με αυτήν της Αρχαίας Επιδαύρου για την απασχόληση του πληθυσμού, εμφανίζει όλος ο νομός Αργολίδας. Το 2001 ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός έφθανε στα 47.000 άτομα και το 2011 στα 45.500. Οι απασχολούμενοι το 2001 ήταν 41.645 άτομα και το 2011 39.500. Όσον αφορά την ανεργία το 2001 αντιπροσώπευε το 10,43% του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του νομού και το 2011 το είχαμε αύξηση της τάξης του 19,08%.

Στον πίνακα 12 παρουσιάζεται ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά οικονομική δραστηριότητα. Στην Αρχαία Επίδαυρο το 2001 με τον πρωτογενή τομέα (Γεωργία, Κτηνοτροφία, Αλιεία) ασχολούνταν 419 άτομα για να αυξηθούν το 2011 σε 502 άτομα. Η αύξηση αυτή συνοδεύεται με παράλληλη αύξηση του αριθμού των ατόμων που ασχολούνται με ορυχεία λατομεία (ποσοστό 50%). Σε όλους τους κλάδους οικονομικών δραστηριοτήτων δυστυχώς έχουμε σημαντικές μειώσεις.

Ο πρωτογενής τομέας εμφανίζει αυξητική τάση και σε επίπεδο νομού, όπως βέβαια και ο κλάδος ορυχείων λατομείων. Το 2001 στον κλάδο του πρωτογενή τομέα απασχολούνταν 13.090 άτομα ενώ το 2011 14.397. Η αύξηση αυτή οφείλεται στη γενικότερη οικονομική ύφεση και κλείσιμο πολλών καταστημάτων, γραφείων,

εταιρειών και οι απολυμένοι εργαζόμενοι στρέφουν το βλέμμα τους στον γεωργικό και λιγότερο κτηνοτροφικό τομέα.

Αντίθετα, μειώσεις παρουσιάζουν όλοι οι υπόλοιποι οικονομικοί κλάδοι δραστηριοτήτων.

Πίνακας 6: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά Φύλο.

Έτος	2001			2011			2011/2001 %		
	Οικονομικά ενεργοί	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Οικονομικά ενεργοί	Απασχολούμενοι	Άνεργοι	Οικονομικά ενεργοί	Απασχολούμενοι	Άνεργοι
Αρχαία Επίδαυρος	917	870	47	900	820	80	-1,85%	-5,74%	+41,25%
Άρρενες	562	536	26	545	536	32	-3,02%	0%	+43,75%
Θήλεια	355	334	21	355	334	48	0%	0%	+56,25%
Αργολίδα	46.499	41.645	4.855	45.500	39.500	6.000	-3,19%	-5,15%	+19,08%
Άρρενες	29.462	26.791	2.671	28.656	25.300	2.600	-2,73%	-5,56%	+2,65%
Θήλεια	17.037	14.854	2.183	16.844	14.200	3.400	-1,13%	-4,40%	+35,79%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Απογραφές πληθυσμού 2001-11.

Πίνακας 7: Οικονομικά ενεργός πληθυσμός κατά Οικονομική δραστηριότητα.

ΠΕΡΙΟΧΗ ΚΑΙ ΚΛΑΔΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ / ΕΤΟΣ	2001		2011		2011/2001 %
		% Σύνολο		% Σύνολο	
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ					
Πρωτογενής Τομέας	419	45,69	502	58,85	+16,53%
Ορυχεία και Λατομεία	3	0,32	6	0,80	+50,00%
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	46	5,01	32	5,17	-30,43%
Παροχή Ηλεκτρ. Ρεύματος	3	0,32	2	2	-33,33%
Κατασκευές	81	8,83	37	5,05	-54,32%
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο	68	7,41	65	8,16	-4,41%
Ξενοδοχεία & Εστιατόρια	84	9,16	42	4,59	-50,00%
Μεταφ. Αποθηκ. & Επικοινων.	31	3,38	28	3,44	-9,67%
Χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί	39	4,25	20	2,75	-48,71%
Δημόσια Διοίκηση	28	3,05	25	2,87	-10,71%
Εκπαίδευση	32	3,48	15	1,72	-53,12%
Υγεία & Κοινωνική Μέριμνα	10	1,09	10	1,03	0,00%

Λοιπές Υπηρεσίες	73	7,96	38	5,51	-47,94%
Σύνολο	917	100	820	100	
ΑΡΓΟΛΙΔΑ		% Σύνολο		% Σύνολο	
Πρωτογενής Τομέας	13.090	28,15	14.397	37,11	+8,75%
Ορυχεία και Λατομεία	98	0,21	192	0,46	+48,95%
Μεταποιητικές Βιομηχανίες	3.469	7,46	3.340	8,14	-3,71%
Παροχή Ηλεκτρ. Ρεύματος	273	0,58	245	0,45	-10,25%
Κατασκευές	3.504	7,53	3.216	7,03	-8,21%
Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο	5.143	11,06	4.875	10,65	-5,21%
Ξενοδοχεία & Εστιατόρια	3.090	6,64	2.889	5,16	-6,50%
Μεταφ. Αποθηκ. & Επικοιν.	2.082	4,47	2.022	4,73	-2,88%
Χρηματοπιστωτικοί Οργανισμοί	2.629	5,65	2.424	3,56	-7,79%
Δημόσια Διοίκηση	2.373	5,1	2.230	5,33	-6,02%
Εκπαίδευση	2.108	4,53	1.951	3,58	-7,44%
Υγεία & Κοινωνική Μέριμνα	1.288	2,76	978	1,95	-24,06%
Λοιπές Υπηρεσίες	7.352	15,81	6.741	11,79	-8,31%
Σύνολο	46.499	100	45.500	100	

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Απογραφές πληθυσμού 2001-11.

3.1.1.3. Μορφωτικό Επίπεδο Πληθυσμού

Το επίπεδο εκπαίδευσης του πληθυσμού της Αρχαίας Επιδαύρου (πίνακας 13) παρουσίασε σημαντική βελτίωση μέσα στη δεκαετία 2001-2011. Οι πτυχιούχοι ανώτατων, ανώτερων, τεχνολογικών σχολών και οι κάτοχοι μεταπτυχιακού από 208 άτομα που ήταν το 2001 αυξήθηκαν στα 236 το 2011. Από την άλλη πλευρά τα άτομα που δεν τελείωσαν το δημοτικό σχολείο καθώς και οι αγράμματοι μειώθηκαν σε μεγάλο ποσοστό. Αξίζει να σημειώσουμε πως σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2011, οι αγράμματοι είναι κυρίως άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών και τα ποσοστά του επιμορφωμένου πληθυσμού μεγάλωσαν ενώ μειώθηκε ο πληθυσμός στην Αρχαία Επίδαυρο σε ποσοστό -10,43%, δηλαδή -202 άτομα.

Στον Ν. Αργολίδας παρουσιάστηκε μικρή μείωση των ατόμων που κατέχουν μεταπτυχιακά και διδακτορικά διπλώματα (ποσοστό -1,59%). Παράλληλα παρουσιάστηκε αύξηση των απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο πρωτογενής τομέας στο νομό δεν προσφέρει δυνατά εχέγγυα για το μέλλον, με αποτέλεσμα οι νέοι άνθρωποι να στρέφονται προς το χώρο των γραμμάτων και των σπουδών. Τέλος

και σε επίπεδο νομού, το ποσοστό των αγράμματων που κυρίως αποτελείται από άτομα μεγάλης ηλικίας, μειώθηκε σημαντικά. Και όλα τα παραπάνω με την μείωση του πληθυσμού κατά 5.828 άτομα (-5,75%).

Πίνακας 83: Επίπεδο εκπαίδευσης πληθυσμού.

Περιοχή και επίπεδο εκπαίδευσης / Έτος	2001	2011	2011/2001 %
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ			
Κάτοχοι Μεταπτυχιακού – Διδακτορικού Τίτλου	10	13	+23,07%
Πτυχιούχοι Ανώτατων Σχολών	103	115	+1,73%
Πτυχιούχοι Τεχνολογικών Σχολών	20	27	+25,92%
Πτυχιούχοι Ανώτερων Σχολών	75	81	+7,40%
Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης	471	512	+8,00%
Απόφοιτοι Γυμνασίου	253	234	-7,50%
Απόφοιτοι Δημοτικού	753	581	-22,84%
Δεν τελείωσαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	193	132	-31,60%
Αγράμματοι	57	38	-33,33%
ΑΡΓΟΛΙΔΑ			
Κάτοχοι Μεταπτυχιακού – Διδακτορικού Τίτλου	376	370	+1,59%
Πτυχιούχοι Ανώτατων Σχολών	6.152	6.214	+0,99%
Πτυχιούχοι Τεχνολογικών Σχολών	1.879	1.911	+1,67%
Πτυχιούχοι Ανώτερων Σχολών	3.735	3.841	+2,75%
Απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης	23.681	24.206	+2,16%
Απόφοιτοι Γυμνασίου	13.580	10.258	-24,46%
Απόφοιτοι Δημοτικού	38.622	36.258	-6,12%
Δεν τελείωσαν το Δημοτικό αλλά γνωρίζουν γραφή και ανάγνωση	9.896	9.245	-6,57%
Αγράμματοι	3.468	3.258	-6,05%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. Απογραφές πληθυσμού 2001-11.

3.2. ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ

Στην παρούσα φάση θα εξετάσουμε τη φυσιογνωμία της Αρχαίας Επιδαύρου στους τομείς Γεωργίας και Κτηνοτροφίας. Παράλληλα θα παρατεθούν και στοιχεία για το αντίστοιχο γεωργο-κτηνοτροφικό προφίλ του νομού Αργολίδας.

3.2.1. Γεωργία

3.2.1.1. Εκμεταλλεύσεις – Εκτάσεις

Σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής γεωργίας-κτηνοτροφίας του 2001 και του 2011, που παρουσιάζονται στον πίνακα 14, εμφανίζεται μία οριακή αύξηση στις εκμεταλλεύσεις της Αρχαίας Επιδαύρου, μέσα στα χρόνια αυτά, σε

ποσοστό 0,51%. Μεγαλύτερη αύξηση εμφανίζει η μέση στρεμματική έκταση (ποσοστό 8,58%). Η αύξηση αυτή είναι άμεσα συνδεδεμένη με την έξαρση της εκχέρσωσης δασικών εκτάσεων.

Στη συνέχεια παρατηρούμε ότι σε επίπεδο νομού οι εκτάσεις και η μέση στρεμματική έκταση αυξήθηκαν με ποσοστά 2,2% και 1,99% αντίστοιχα. Οι εκμεταλλεύσεις αντίθετα ακολουθούν ελάχιστη αυξητική πορεία, με πολύ μικρό ποσοστό, μόλις 0,96%.

Ο πίνακας 15 αναφέρεται στον τεμαχισμό των εκμεταλλεύσεων και την έκταση των αγροτεμαχίων. Όπως όλοι γνωρίζουμε σημαντικό εμπόδιο στη διαδικασία εκσυγχρονισμού της γεωργίας αποτελεί ο μεγάλος αριθμός των αγροτεμαχίων (και το πρόβλημα αυτό χρήζει αναδασμό γης). Στην Αρχαία Επίδαυρο μειώθηκε σε ποσοστό 1%, αλλά συνεχίζουν να καταλαμβάνουν ένα πολύ μεγάλο αριθμό και συγκεκριμένα υπάρχουν 1980 αγροτεμάχια. Η μέση έκταση ανά αγροτεμάχιο παρουσίασε αύξηση σε ποσοστό 8,25%.

Στην Αργολίδα ο αριθμός των αγροτεμαχίων και η μέση έκταση ανά αγροτεμάχιο αυξήθηκαν σε ποσοστό 1,40% και 4,59% αντίστοιχα. Η αύξηση αυτή οφείλεται κυρίως στην εμφάνιση μιας νέας ομάδας αγροτών, τους «νέους αγρότες» που θέλησαν να αξιοποιήσουν ανεκμετάλλευτες έως τότε εκτάσεις με απώτερο σκοπό την αύξηση των εσόδων τους, από τις επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και λόγω της οικονομικά δυσοίωνης οικονομικής κατάστασης.

Πίνακας 9: Εκμεταλλεύσεις και Χρησιμοποιούμενη Έκταση.

Έτος	2001			2011			2011/2001 %		
	Εκμεταλλεύσεις	Εκτάσεις (στρ.)	Μέση έκταση (στρ.)	Εκμεταλλεύσεις	Εκτάσεις (στρ.)	Μέση έκταση (στρ.)	Εκμεταλλεύσεις	Εκτάσεις (στρ.)	Μέση έκταση (στρ.)
Αρχαία Επίδαυρος	383	7.340	19,16	385	7.804	20,96	+0,51%	+5,94%	+8,58%
Αργολίδα	15.728	701.937,7	44,62	15.882	717.745	45,53	+0,96%	+2,20%	+1,99%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές γεωργίας-κτηνοτροφίας 2001,2011)

Πίνακας 10: Τεμαχισμός σε Αγροτεμάχια και Έκταση αυτών.

Έτος	2001			2011			2011/2001 %		
	Αριθμός αγροτεμαχίων	Μέση έκταση/αγροτεμ. (στρ.)	Αγροτεμάχιο/εκμετάλλευση	Αριθμός αγροτεμαχίων	Μέση έκταση/αγροτεμ. (στρ.)	Αγροτεμάχιο/εκμετάλλευση	Αριθμός αγροτεμαχίων	Μέση έκταση/αγροτεμ. (στρ.)	Αγροτεμάχιο/εκμετάλλευση
Αρχαία Επίδαυρος	2000	3,67	5,21	1980	4	5,25	-1,00%	+8,25%	+0,76%
Αργολίδα	89.154	9,35	5,66	90.426	9,8	5,77	+1,40%	+4,59%	+1,90%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές γεωργίας-κτηνοτροφίας 2001,2011)

3.2.1.2. Καθεστώς Ιδιοκτησίας

Το καθεστώς ιδιοκτησίας των εκμεταλλεύσεων τόσο στην Αρχαία Επίδαυρο όσο και στην Αργολίδα, παρουσιάζεται αναλυτικά στους πίνακες 16, 17 και 18.

Το 2001 σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής στην Αρχαία Επίδαυρο υπήρχαν 376 εκμεταλλεύσεις με ιδιόκτητες εκτάσεις, 10 εκμεταλλεύσεις με ενοικιαζόμενες και 13 εκμεταλλεύσεις με μεσιακές εκτάσεις. Το 2011 παρατηρείται μείωση και στις τρεις αυτές κατηγορίες με αποτέλεσμα να υπάρχουν 370 εκμεταλλεύσεις με ιδιόκτητες εκτάσεις, 9 εκμεταλλεύσεις με ενοικιαζόμενες και 11 εκμεταλλεύσεις με μεσιακές εκτάσεις.

Οι ιδιόκτητες εκτάσεις μειώθηκαν για τρεις σημαντικούς λόγους:

- 1) Ο πρώτος οφείλεται στο γεγονός ότι πολλές εκτάσεις πωλήθηκαν για χάρη της οικοπεδοποίησης, ειδικά εκείνες που η καλλιέργειά τους για ποικίλους λόγους δεν προσέφερε ικανοποιητικό εισόδημα στον ιδιοκτήτη.
- 2) Η δεύτερη αιτία έχει να κάνει με την ομάδα εκείνη των Επιδαυρίων που λόγω της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας έμειναν μόνιμα στα μεγάλα αστικά κέντρα και πούλησαν τα κτήματά τους με σκοπό να πραγματοποιήσουν μια άλλη επένδυση στο νέο τόπο κατοικίας τους.
- 3) Τέλος ο τρίτος και ίσως σημαντικότερος λόγος που ενίσχυσε τη μείωση των ιδιόκτητων εκτάσεων είναι η εγκατάλειψη του πρωτογενή τομέα και η χρήση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων για τουριστικές επιχειρήσεις.

Η πτώση του αριθμού των ενοικιαζόμενων και μεσιακών εκτάσεων οφείλεται:

1. στο ότι τα κέρδη μέσω αυτής της μορφής ιδιοκτησίας είναι λίγα, αυτός που ωφελείται οικονομικά περισσότερο είναι ο διαχειριστής και όχι ο ιδιοκτήτης,
2. τα περισσότερα κτήματα χρησιμοποιούνται από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες τους λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης να διαχειριστούν τις εκμεταλλεύσεις τους τρίτα πρόσωπα και
3. οι ιδιοκτήτες εκτάσεων που κατοικούν εκτός Επιδαύρου και δεν ασχολούνται με τη γεωργία προτίμησαν να πουλήσουν τις εκμεταλλεύσεις τους παρά να τις ενοικιάζουν, γιατί ήταν οικονομικά ασύμφορα.

Στην Αργολίδα το ιδιοκτησιακό καθεστώς παρουσιάζει άλλη φυσιογνωμία. Το 2011 οι ιδιόκτητες και οι ενοικιαζόμενες εκτάσεις εμφανίζουν αύξηση κατά 0,24% και 2,66% αντίστοιχα ενώ οι μεσιακές εκτάσεις μειώνονται από 191 το 2001 σε 186 το 2011.

Πίνακας 11: Ιδιόκτητες εκτάσεις

Έτος	2011		2001		2011/2001 %	
	Αριθμός εκμετ/σεων	Έκταση (στρ.)	Αριθμός εκμετ/σεων	Έκταση (στρ.)	Αριθμός εκμετ/σεων	Έκταση (στρ.)
Αρχαία Επίδαυρος	370	7.050	376	6.995,6	-1,59%	+0,78%
Αργολίδα	15.619	547.601	15.581	548.003	+0,24%	-0,17%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές γεωργίας-κτηνοτροφίας 2001,2011)

Πίνακας 12: Ενοικιαζόμενες εκτάσεις.

Έτος	2011			2001			2011/2001 %	
	Αριθμός εκμετ/σεων	έκταση (στρ.)	% ενοικ/μενες εκτάσεις	Αριθμός εκμετ/σεων	Έκταση (στρ.)	% ενοικ/μενες εκτάσεις	Αριθμός εκμετ/σεων	Έκταση (στρ.)
Αρχαία Επίδαυρος	9	110	1,07%	10	113,7	1,54%	-10%	-3,25%
Αργολίδα	1.352	100.186	14,95%	1.316	97.199,8	13,84%	+2,66%	+2,98%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές γεωργίας-κτηνοτροφίας 2001-2011)

Πίνακας 43: Μεσιακές εκτάσεις.

Έτος	2011			2001			2011/2001 %	
Περιοχή	Αριθμός εκμετ/σεων	Έκταση (στρ.)	% μεσιακές εκτάσεις	Αριθμός εκμετ/σεων	Έκταση (στρ.)	% μεσιακές εκτάσεις	Αριθμός εκμετ/σεων	Έκταση (στρ.)
Αρχαία Επίδαυρος	11	106	2,65%	13	109,1	1,48%	-15,38%	-2,84%
Αργολίδα	186	3.358	0,89%	191	3.425,9	0,48%	-2,61%	-1,98%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές γεωργίας-κτηνοτροφίας 2001-2011)

3.2.1.3. Άρδευση

Το 2001 στην Αρχαία Επίδαυρο από τις εκμεταλλεύσεις αρδεύονταν οι 365, ενώ το 2011 αρδεύονταν οι 360. Το 2001 υπήρχαν 5.471,6 στρέμματα αρδευόμενων εκτάσεων και 5.000,6 στρέμματα αρδευθεισών, για να αυξηθούν το 2011 σε 5.589 στρέμματα και 5.225 στρέμματα αντίστοιχα.

Σε επίπεδο νομού, το 2001 από τις συνολικά εκμεταλλεύσεις αρδεύονταν οι 12.085. Οι αρδευόμενες εκτάσεις, μεταξύ των ετών 2001-2011, παρουσίασαν αύξηση της τάξεως του 5,37% ενώ αύξηση ίση με 5,88% παρουσίασαν και οι αρδευθείσες εκτάσεις.

Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφέρουμε πως το νερό που χρησιμοποιείται για άρδευση στην Αρχαία Επίδαυρο, προέρχεται είτε από ιδιωτικά πηγάδια (που διαθέτουν πολλοί γεωργοί στην εκμετάλλευσή τους), είτε από τις πέντε δημοτικές δεξαμενές που υπάρχουν στην περιοχή. Επίσης χρησιμοποιούνται όλες οι σύγχρονες μέθοδοι άρδευσης όπως τα μπεκ ή η τεχνητή βροχή καθιστώντας τα χωμάτινα αυλάκια παρελθόν.

Τα στοιχεία παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 14: Αρδευόμενες και αρδευθείσες εκτάσεις.

Έτος	2011				2001				2011/2001 %		
	Εκμεταλλεύσεις με αρδευόμενες και αρδευθείσες εκτάσεις	Αρδευόμενες εκτάσεις (στρ.)	Αρδευθείσες εκτάσεις (στρ.)	Ποσοστό άρδευσης	Εκμεταλλεύσεις με αρδευόμενες και αρδευθείσες εκτάσεις	Αρδευόμενες εκτάσεις (στρ.)	Αρδευθείσες εκτάσεις (στρ.)	Ποσοστό άρδευσης	Εκμεταλλεύσεις με αρδευόμενες και αρδευθείσες εκτάσεις	Αρδευόμενες εκτάσεις (στρ.)	Αρδευθείσες εκτάσεις (στρ.)
Αρχαία Επίδαυρος	360	5.589	5.225	56,58%	365	5.471,6	5.000,6	68,12%	-1,36%	+2,11%	+4,30%
Αργολίδα	12.820	268.682	237.880	34,2%	12.085	254.231,9	223.887,9	31,86%	+5,73%	+5,37%	+5,88%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές γεωργίας-κτηνοτροφίας 2001, 2011).

3.2.1.4. Μηχανήματα

Αναλύοντας τα στοιχεία του πίνακα 20 τα χρησιμοποιούμενα μηχανήματα στην Αρχαία Επίδαυρο το έτος 2001 ήταν 272, ενώ το έτος 2011 ανήλθαν σε 286. Τα μηχανήματα αυτά αποτελούνται από τρακτέρ και μονοαξονικές μηχανές. Στα μονοαξονικά ανήκουν τα σκαπτικά μηχανήματα, οι φρέζες, τα ραντιστικά μηχανήματα πλάτης, τα χορτοκοπτικά και τα βενζινοκίνητα πριόνια. Τα τρακτέρ που χρησιμοποιήθηκαν σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ήταν 130, τα μισά από τα οποία ήταν 30-60HP και τα άλλα μισά 60-120HP. Οι περισσότερες φρέζες της περιοχής είναι 12HP, ενώ υπάρχουν και λίγες στον αριθμό με ιπποδύναμη από 5HP έως 20HP. Να σημειώσουμε πως μηχανή συλλογής και κοπής χόρτου (αλωνιστικές), η περιοχή διαθέτει τώρα και 1 στον αριθμό. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να τονιστεί ότι παρά την εκμηχάνιση της γεωργίας στην Αρχαία Επίδαυρο, οι γεωργοί συνεχίζουν να διεκπεραιώνουν τις κυριότερες εργασίες τους με τα χέρια ή με απλά εργαλεία χειρός. Τέτοιες εργασίες είναι η συγκομιδή, το κλάδεμα, το αραίωμα, η λίπανση κ.λπ.

Στο νομό παρατηρούμε μια αύξηση σε ποσοστό 5,38% στους διαξονικούς ελκυστήρες (τρακτέρ) καθώς και στις μηχανές συλλογής και κοπής χόρτων (με ποσοστό 100%). Αξιοσημείωτη είναι η αύξηση σε ποσοστό 4,48% στα μονοαξονικά μηχανήματα (σκαπτικά, φρέζες, κ.λπ.).

Πίνακας 15: Χρησιμοποιούμενα μηχανήματα.

ΕΤΟΣ	2011			2001			2011/2001 %		
	ΤΡΑΚΤΕΡ	ΜΟΝΟΑΞΟΝΙΚΑ (ΣΚΑΠΤΙΚΑ-ΦΡΕΖΕΣ)	ΜΗΧΑΝΕΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΚΑΙ ΚΟΠΗΣ ΧΟΡΤΟΥ	ΤΡΑΚΤΕΡ	ΜΟΝΟΑΞΟΝΙΚΑ (ΣΚΑΠΤΙΚΑ-ΦΡΕΖΕΣ)	ΜΗΧΑΝΕΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΚΑΙ ΚΟΠΗΣ ΧΟΡΤΟΥ	ΤΡΑΚΤΕΡ	ΜΟΝΟΑΞΟΝΙΚΑ (ΣΚΑΠΤΙΚΑ-ΦΡΕΖΕΣ)	ΜΗΧΑΝΕΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΚΑΙ ΚΟΠΗΣ ΧΟΡΤΟΥ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	130	156	1	123	149	0	+5,38%	+4,48%	100%

ΑΡΓΟΛΙΔΑ	4.478	703	19	4.427	653	14	+1,13%	+7,11	+26,31%
----------	-------	-----	----	-------	-----	----	--------	-------	---------

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές γεωργίας-κτηνοτροφίας 2001, 2011).

3.2.1.5. Διάρθρωση Καλλιεργειών

Από την απογραφή γεωργίας-κτηνοτροφίας του 2001, όσον αφορά τη διάρθρωση των καλλιεργειών, προκύπτουν τα εξής στοιχεία για την περιοχή της Αρχαίας Επιδαύρου:

- 1) από τις 442 εκμεταλλεύσεις με χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση, στις 15 υπήρχαν ετήσιες καλλιέργειες,
- 2) υπήρχαν 379 εκμεταλλεύσεις με δενδρώδεις καλλιέργειες,
- 3) υπήρχαν 5 εκμεταλλεύσεις με αμπέλια και
- 4) οι λοιπές εκτάσεις (βοσκότοποι, οικογενειακοί λαχανόκηποι και αγραναπαύσεις) ήταν 43 εκμεταλλεύσεις.

Το 2011 στην Αρχαία Επίδαυρο παρουσιάστηκε μείωση στον αριθμό όλων σχεδόν των ειδών των εκμεταλλεύσεων (439 στο σύνολο, σχεδόν αμελητέα μείωση), με μόνη διαφορά τις εκμεταλλεύσεις με αμπέλια που παρουσίασαν αύξηση σε ποσοστό 28,75%. Οι εκμεταλλεύσεις με ετήσιες καλλιέργειες μειώθηκαν σε ποσοστό 6,66%, με δενδρώδεις καλλιέργειες σε ποσοστό 0,26% και με λοιπές καλλιέργειες σε ποσοστό 6,97%.

Στην Αργολίδα, που το κύριο χαρακτηριστικό της είναι η πολυκαλλιέργεια, παρατηρούνται τα εξής στοιχεία για το 2011:

- 1) οι εκμεταλλεύσεις με ετήσιες καλλιέργειες μειώθηκαν σε ποσοστό 0,77%,
- 2) οι εκμεταλλεύσεις με δενδρώδεις καλλιέργειες αυξήθηκαν σε ποσοστό μόλις που αγγίζει το 0,19%,
- 3) οι εκμεταλλεύσεις με αμπέλια και σταφιδάμπελα μειώθηκαν 0,91% και τέλος
- 4) οι εκμεταλλεύσεις με λοιπές εκτάσεις αυξήθηκαν 2,75%.

Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στους πίνακες 21 και 22.

Πίνακας 56: Αριθμός εκμεταλλεύσεων κατά είδος καλλιέργειας¹¹.

ΕΤΟΣ	2011				2001				2011/2001 %			
	ΕΤΗΣΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	ΑΜΠΕΛΟΙ ΣΤΑΦΙΔΑΜΠΕΛΟΙ	ΛΟΠΗΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ*	ΕΤΗΣΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	ΑΜΠΕΛΟΙ ΣΤΑΦΙΔΑΜΠΕΛΟΙ	ΛΟΠΗΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ*	ΕΤΗΣΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	ΑΜΠΕΛΟΙ ΣΤΑΦΙΔΑΜΠΕΛΟΙ	ΛΟΠΗΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ*
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	14	378	7	40	15	379	5	43	-6,66%	-0,26%	+28,57%	-6,97%
ΑΡΓΟΛΙΔΑ	4.360	15.150	980	5.157	4.394	15.121	989	5.015	-0,77%	+0,19%	-0,91%	+2,75%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2001, 2011)

¹¹ Περιλαμβάνονται αγραναπαύσεις, βοσκότοποι, οικογενειακοί λαχανόκηποι, πολυτεείς φυτείες.

Πίνακας 17: Εκτάσεις (σε στρέμματα) κατά είδος καλλιέργειας¹².

ΕΤΟΣ	2011								2001								2011/2001 %			
	ΕΤΗΣΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	%	ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	%	ΑΜΠΕΛΟΙ ΣΤΑΦΙΔΑΜΠΕΛΟΙ	%	ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ*	%	ΕΤΗΣΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	%	ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	%	ΑΜΠΕΛΟΙ ΣΤΑΦΙΔΑΜΠΕΛΟΙ	%	ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ*	%	ΕΤΗΣΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	ΑΜΠΕΛΟΙ ΣΤΑΦΙΔΑΜΠΕΛΟΙ	ΛΟΙΠΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ*
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	76	2,41	7.000	89,69	12	0,01	246	7,88	80	1,08	7.003,5	95,41	9	0,12	247,4	3,37	-5%	-0,05%	+25%	-0,56%
ΑΡΓΟΛΙΔΑ	120.400	19,93	396.970	67,78	6.654	1,17	30.448	11,09	120.476,9	17,16	397.235,9	56,59	6.967,2	20,99	34.878,1	4,96	-0,06%	-0,07%	-0,09%	-11,54%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2001, 2011)

¹² Περιλαμβάνονται αγραναπαύσεις, βοσκότοποι, οικογενειακοί λαχανόκηποι, πολυετείς φυτείες.

3.2.1.6. Βιολογική Καλλιέργεια

Η βιολογική γεωργία είναι ένα σύστημα διαχείρισης και παραγωγής αγροτικών προϊόντων που στηρίζεται:

- Σε φυσικές διεργασίες.
- Στη μη χρησιμοποίηση χημικών λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων.

Στη χρησιμοποίηση μη χημικών μεθόδων στην αντιμετώπιση εχθρών και ζιζανίων, όπως αμειψισπορά και ανακύκλωση φυτικών και ζωικών υπολειμμάτων που διατηρούν τη φυσική ισορροπία και τη γονιμότητα του εδάφους.

Στόχοι της βιολογικής γεωργίας είναι:

- ⇒ Η ανάπτυξη και προαγωγή ολοκληρωμένων σχέσεων μεταξύ εδάφους, φυτών, ζώων, ανθρώπων και βιόσφαιρας, έτσι ώστε τελικά να λαμβάνονται γεωργικά προϊόντα και είδη διατροφής, χωρίς χημικά υπολείμματα και ταυτόχρονα το περιβάλλον να αναβαθμίζεται και να προστατεύεται.
- ⇒ Η προστασία της δημόσιας υγείας.
- ⇒ Η προστασία της άγριας χλωρίδας και πανίδας.
- ⇒ Η αειφορική διαχείριση των εδαφικών πόρων.

Στην περιοχή της Αρχαίας Επιδαύρου, η βιολογική γεωργία δεν είναι αναπτυγμένη σε μεγάλο βαθμό. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν μόλις τέσσερις βιοκαλλιεργητές που καλλιεργούν ελαιόδεντρα, πορτοκαλιές, μανταρινιές, λεμονιές και γκρέιπφρουτ. Η έλλειψη επαρκούς ενημέρωσης των παραγωγών για τα βιολογικά προϊόντα και η δυσπιστία τους για την αποτελεσματικότητα της βιολογικής γεωργίας είναι οι βασικές αιτίες του μικρού αριθμού βιοκαλλιεργητών στην Αρχαία Επίδαυρο.

Τα βιολογικά προϊόντα διακινούνται σε κλειστές συσκευασίες ή κιβώτια και πωλούνται σε ειδικές λαϊκές αγορές ή καταστήματα αποκλειστικά και μόνο με βιολογικά προϊόντα. Στην ετικέτα των προϊόντων αυτών πρέπει να αναγράφονται:

- 1) το όνομα και η διεύθυνση του παραγωγού,
- 2) το όνομα και η διεύθυνση του μεταποιητή,
- 3) το όνομα του προϊόντος και

4) να γίνεται αναφορά στο βιολογικό τρόπο παραγωγής.

Το ύψος των ενισχύσεων ανάλογα με το είδος της βιολογικής καλλιέργειας για τα έτη 2005 και 2011, παρατίθεται στον πίνακα 23.

Πίνακας 6: Ύψος ενισχύσεων.

ΕΙΔΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ	ΕΥΡΩ/ΣΤΡΕΜΜΑ			
	ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΑ ΕΥΑΙΣΘΗΤΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ		ΛΟΙΠΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	
	2005	2011	2005	2011
Εντατικοί ελαιώνες	38,74	34,16	37,07	33,52
Εκτατικοί ελαιώνες	22,37	18,54	21,40	16,47
Καρυδιές-Καστανιές-Αμυγδαλιές- Φουντουκιές	38,74	35,89	37,07	34,85
Λοιπές δενδρώδεις	82,34	76,84	82,34	74,73
Εκτατικοί Αμπελώνες	49,47	47,52	47,32	46,27
Λοιποί οινάμπελοι	68,58	65,51	65,60	64,82
Αμπέλια επιτραπέζια	82,34	80,24	78,69	76,24
Ορεινά σιτηρά	13,50	15,23	12,91	14,29
Ξηρικές αροτραίες	18,33	16,45	17,53	15,16
Κηπευτικά, αρδευόμενες- αροτραίες, βιομηχ.	30,17	25,49	30,12	-

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2001, 2011)

3.2.2. Κτηνοτροφία

Με βάση τα στοιχεία της απογραφής γεωργίας-κτηνοτροφίας του 2001 και του 2011, δεν υπάρχουν αμιγώς κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις στην Αρχαία Επίδαυρο. Υπάρχει όμως σημαντικός αριθμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων που ασχολείται παράλληλα και με την κτηνοτροφία.

Στους πίνακες 24 και 25 παρουσιάζεται μία μείωση μεταξύ των ετών 2001 και 2011, τόσο στον αριθμό των εκμεταλλεύσεων με ζώα, όσο και στον αριθμό των ζώων κατά κατηγορία. Μοναδικές εξαιρέσεις αποτελούν οι κατηγορίες με βοοειδή και χοιροειδή. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως οι εκμεταλλεύσεις με προβατοειδή μειώθηκαν σε ποσοστό 22,7% και με αιγοειδή μειώθηκαν σε ποσοστό

45,9%. Αντίθετα παρατηρήθηκε αύξηση στις εκμεταλλεύσεις με χοιροειδή (από 7 το 2001 αυξήθηκαν σε 12 το 2011), σε ποσοστό 90,3%. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ενώ το 2001 υπήρχε 1 εκμετάλλευση με βοοειδή, το 2011 εμφανίζονται 4 εκμεταλλεύσεις. Επίσης άξιο λόγου είναι και το γεγονός ότι ενώ ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων με κουνέλια μειώθηκε κατά μία μόνο μονάδα, ο αριθμός σε κεφαλές κουνελιών μειώθηκε κατά 21. Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί πως το 2011 από το σύνολο των 170 εκμεταλλεύσεων γινόταν εκτροφή πουλερικών στις 80 εκμεταλλεύσεις, ενώ το 2001 από το σύνολο των 180 εκμεταλλεύσεων γινόταν εκτροφή πουλερικών στις 90. Τέλος ενώ το 2011 δεν υπήρχαν εκμεταλλεύσεις στην Αρχαία Επίδαυρο με ιπποειδή και κυψέλες.

Στην περιοχή μελέτης είναι εμφανής η σταδιακή εγκατάλειψη της εκτροφής ζώων. Το γεγονός αυτό οφείλεται κυρίως στους παρακάτω λόγους:

1. Μειωμένη ζήτηση των ζωικών μονάδων στην αγορά της περιοχής.
2. Δυσκολίες εξαγωγής των ζωικών μονάδων προς τα μεγάλα αστικά κέντρα (έλλειψη οργανωμένου σφαγείου καθώς και εγκαταστάσεων για την ασφαλή φύλαξη και συντήρηση των σφαγείων).
3. Απουσία κτηνοτροφικού συνεταιρισμού ώστε να προωθεί καλύτερα τα κτηνοτροφικά προϊόντα.
4. Σταδιακή εγκατάλειψη του πρωτογενή τομέα από τους νέους ανθρώπους και απαξίωση της κτηνοτροφίας λόγω των σκληρών και απαιτητικών συνθηκών εργασίας.
5. Ταύτιση του επαγγέλματος του κτηνοτρόφου με την εικόνα ενός ατόμου με χαμηλό μορφωτικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

Σε επίπεδο νομού, το σκηνικό αλλάζει αρκετά. Το 2001 σε σύνολο 12.353 εκμεταλλεύσεων, 2.929 (25,07%) εκτρέφουν προβατοειδή, 2.072 (18,11%) εκτρέφουν αιγοειδή και 5.553 εκμεταλλεύσεις (38,72%) εκτρέφουν πουλερικά. Το 2011 παρατηρείται μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων στις εξής κατηγορίες: προβατοειδή (-0,65%), αιγοειδή (-27,47%), ιπποειδή (σημαντική μείωση σε ποσοστό 73,49%), πουλερικά (-9,07%) και κυψέλες (-6,43%). Αξιοσημείωτη είναι η αύξηση του αριθμού κεφαλών ζώων στα βοοειδή (15,87%) και στα κουνέλια (5,70%). Παρατηρούμε ακόμα ότι ενώ οι εκμεταλλεύσεις στην Αργολίδα με πουλερικά και

κυψέλες μειώθηκαν, ο αριθμός σε κεφαλές ζώων αυξήθηκε με ποσοστά 4,41% και σε κυψέλες κατά 13,06%.

Πίνακας 19: Αριθμός εκμεταλλεύσεων με ζώα κατά κατηγορία.

ΕΤΟΣ	2011								2001								2011/2001 %							
	ΒΟΟΕΙΔΗ	ΠΡΟΒΑΤΟΕΙΔΗ	ΑΙΓΟΕΙΔΗ	ΧΟΙΡΟΕΙΔΗ	ΙΠΠΟΕΙΔΗ	ΚΟΥΝΕΛΙΑ	ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	ΚΥΨΕΛΕΣ	ΒΟΟΕΙΔΗ	ΠΡΟΒΑΤΟΕΙΔΗ	ΑΙΓΟΕΙΔΗ	ΧΟΙΡΟΕΙΔΗ	ΙΠΠΟΕΙΔΗ	ΚΟΥΝΕΛΙΑ	ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	ΚΥΨΕΛΕΣ	ΒΟΟΕΙΔΗ	ΠΡΟΒΑΤΟΕΙΔΗ	ΑΙΓΟΕΙΔΗ	ΧΟΙΡΟΕΙΔΗ	ΙΠΠΟΕΙΔΗ	ΚΟΥΝΕΛΙΑ	ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	ΚΥΨΕΛΕΣ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	4	30	30	12	0	14	80	0	1	34	33	7	0	15	90	0	+100%	-22,7%	-45,9%	+133,3%	0%	-6,25%	-35,25%	0%
ΑΡΓΟΛΙΔΑ	85	2.900	2.000	290	260	1.200	5.500	210	75	2.929	2.072	286	278	1.160	5.553	218	+2,26%	-0,65%	-27,47%	+535,55%	-73,49%	+102,44%	-9,07%	-6,43%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2001,2011)

Πίνακας 20: Αριθμός(σε κεφάλες) ζώων κατά κατηγορία.

ΕΤΟΣ	2011								2001								2011/2001 %							
ΠΕΡΙΟΧΗ	ΒΟΟΕΙΔΗ	ΠΡΟΒΑΤΟΕΙΔΗ	ΑΙΓΟΕΙΔΗ	ΧΟΙΡΟΕΙΔΗ	ΙΠΠΟΕΙΔΗ	ΚΟΥΝΕΛΙΑ	ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	ΚΥΨΕΛΕΣ	ΒΟΟΕΙΔΗ	ΠΡΟΒΑΤΟΕΙΔΗ	ΑΙΓΟΕΙΔΗ	ΧΟΙΡΟΕΙΔΗ	ΙΠΠΟΕΙΔΗ	ΚΟΥΝΕΛΙΑ	ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	ΚΥΨΕΛΕΣ	ΒΟΟΕΙΔΗ	ΠΡΟΒΑΤΟΕΙΔΗ	ΑΙΓΟΕΙΔΗ	ΧΟΙΡΟΕΙΔΗ	ΙΠΠΟΕΙΔΗ	ΚΟΥΝΕΛΙΑ	ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	ΚΥΨΕΛΕΣ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	15	640	670	3.300	0	270	2.700	0	6	645	688	3.257	0	291	2.948	0	+600%	-8,76%	-34,22%	+4,05%	0%	-35,61%	-24,29%	0%
ΑΡΓΟΛΙΔΑ	2.007	118.144	111.026	9.583	214	31.543	384.267	21.254	1.019	120.185	112.220	8.237	391	20.182	378.224	19.962	+135,87%	-6,64%	-4,91%	+16,57%	-72,65%	+50,70%	+4,41%	+13,06%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2001,2011)

3.2.3 Ανθρώπινο Δυναμικό

3.2.3.1 Απασχολούμενοι στις εκμεταλλεύσεις

Σύμφωνα με τον πίνακα 26, βάσει των απογραφών του 2001 και του 2011, οι κάτοχοι και τα μέλη των νοικοκυριών στην περιοχή μελέτης που εργάστηκαν στις εκμεταλλεύσεις ήταν 1.920 το 2001 για να μειωθούν σε 1.817 το 2011. Οι μόνιμοι εργάτες τριπλασιάστηκαν από 9 σε 27 και οι εποχικοί από 891 σε 900. Συμπεραίνουμε ότι το μόνιμο έμμισθο προσωπικό μπορεί να τριπλασιάστηκε αλλά παραμένει αμελητέο σε σχέση με τους εποχικούς και είναι οικονομικά ασύμφορο διότι μόνο λίγες εκμεταλλεύσεις μπορούν να ανταπεξέλθουν σε κάτι τέτοιο. Απ' την άλλη το ποσοστό αύξησης των εποχικών εργατών φθάνει τα 14,41%. Ο μεγάλος αριθμός των εποχικών είναι αποτέλεσμα των εξής:

- ✓ Μετακίνηση των νέων ατόμων, από τον τόπο καταγωγής τους προς τα μεγάλα αστικά κέντρα. Κατά συνέπεια μένουν πίσω μεγάλης ηλικίας άνθρωποι που αδυνατούν να ανταπεξέλθουν επιτυχώς σε όλες τις απαιτήσεις των εκμεταλλεύσεών τους, με αποτέλεσμα να προσλαμβάνουν εποχικούς εργάτες (π.χ. για τη συγκομιδή ελαιοκάρπου, μανταρινιών, πορτοκαλιών κ.λπ.)
- ✓ Μεγάλη προσφορά εργασίας από αλλοδαπούς. Τη δεκαετία 2001-2011 εγκαταστάθηκε στην Αρχαία Επίδαυρο μεγάλος αριθμός μεταναστών από τη γειτονική Αλβανία. Το ανθρώπινο αυτό δυναμικό απορροφήθηκε πολύ εύκολα είτε στο γεωργικό τομέα (που παρουσιάζει αυξημένες ανάγκες εργασίας), είτε στον τομέα του τουρισμού (με εποχικό χαρακτήρα εργασιών).

Παρόμοιες τάσεις εμφανίζονται και στο νομό Αργολίδος. Οι κάτοχοι και τα μέλη των νοικοκυριών που εργάστηκαν στις εκμεταλλεύσεις μειώθηκαν σε ποσοστό 9,19% από το 2001 μέχρι το 2011, ενώ οι μόνιμοι και οι εποχικοί εργάτες αυξήθηκαν με ποσοστά 23,75% και 18,09% αντίστοιχα.

Πίνακας 21: Αριθμός απασχολούμενων στο σύνολο των εκμεταλλεύσεων.

ΕΤΟΣ	2011			2001			2011/2001 %		
	ΚΑΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΜΕΛΗ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΠΟΥ ΕΡΓΑΣΤ. ΣΤΗΝ ΕΚΜΕΤ.	ΜΟΝΙΜΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ	ΕΠΟΧΙΚΟΙ	ΚΑΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΜΕΛΗ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΠΟΥ ΕΡΓΑΣΤ. ΣΤΗΝ ΕΚΜΕΤ.	ΜΟΝΙΜΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ	ΕΠΟΧΙΚΟΙ	ΚΑΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΜΕΛΗ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΠΟΥ ΕΡΓΑΣΤ. ΣΤΗΝ ΕΚΜΕΤ.	ΜΟΝΙΜΟΙ ΕΡΓΑΤΕΣ	ΕΠΟΧΙΚΟΙ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	890	27	900	1020	9	891	-0,61%	+200%	+14,41%
ΑΡΓΟΛΙΔΑ	28.951	153	54.880	29.614	123	40.048	-9,16%	+23,75%	+18,09%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2001,2011)

3.2.3.2. Κατανομή κατόχων εκμεταλλεύσεων

Στον πίνακα 27 παρουσιάζεται η κατανομή των κατόχων εκμεταλλεύσεων κατά ηλικία και κατά φύλλο, από τις απογραφές γεωργίας - κτηνοτροφίας το 2001 και το 2011 αντίστοιχα.

Το 2001 το σύνολο των κατόχων εκμεταλλεύσεων στην Αρχαία Επίδαυρο ανερχόταν στους 319 από τους οποίους οι 255 ήταν άνδρες και οι 64 γυναίκες. Στην κατηγορία με ηλικιακό εύρος 40-64 έτη αναλογούσαν 209 κάτοχοι (πολυπληθέστερη κατηγορία), ενώ στην κατηγορία 65 και άνω έτη αναλογούσαν 41 κάτοχοι.

Στη συνέχεια παρατηρούμε ότι το 2011 οι κάτοχοι των εκμεταλλεύσεων είναι λιγότεροι κατά 2 άτομα, δηλαδή 317, απ' τους οποίους οι 278 (83,15%) είναι άντρες και οι 39 (16,84%) γυναίκες. Η κατηγορία με ηλικιακό εύρος 50-54 έτη είναι η πολυπληθέστερη με 51 κατόχους και αποτελείται από 42 άντρες και μόνο 9 γυναίκες. Τέλος να σημειώσουμε πως το χαμηλό ποσοστό των νέων διαχειριστών οφείλεται στο περιορισμένο ενδιαφέρον των νέων της περιοχής για τη γεωργία καθώς και η δυσκολία που υπάρχει στη διαδοχή των εκμεταλλεύσεων.

Πίνακας 22: Ηλικιακή κατανομή κατόχων εκμεταλλεύσεων (2001,2011).

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ	ΚΑΤΟΧΟΙ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ					
		ΣΥΝΟΛΟ		ΑΡΡΕΝΕΣ		ΘΗΛΕΑ	
		2001	2011	2001	2011	2001	2011
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	15-19	0	0	0	0	0	0
	20-24	3	1	1	1	2	0
	25-29	10	10	9	10	1	0
	30-34	13	16	9	11	4	5
	35-39	28	27	21	22	7	5
	40-44	32	30	29	28	3	2
	45-49	48	49	43	45	5	4
	50-54	46	51	36	42	10	9
	55-59	37	37	32	35	5	2

	60-64	46	46	43	46	3	0
	65 και άνω	41	50	32	38	9	12
	ΣΥΝΟΛΟ	319	317	255	278	64	39

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφές Γεωργίας-Κτηνοτροφίας 2001,2011).

3.2.3.3. Πολυαπασχόληση

Η πολυαπασχόληση στην περιοχή της Αρχαίας Επιδαύρου φαίνεται από το μεγάλο αριθμό των εποχικών εργαζομένων. Ειδικά το έτος 2011 καταγράφηκαν 900 εποχικοί εργάτες με αυξητική τάση για τα επόμενα χρόνια. Η ίδια εικόνα επικρατεί και στην Αργολίδα, σε σημείο το 2000 οι εποχικοί εργάτες να αγγίζουν τους 54.880.

Η βασικότερη αιτία της αυξημένης πολυαπασχόλησης είναι το χαμηλό γεωργικό εισόδημα. Έτσι, οι αρχηγοί κυρίως των εκμεταλλεύσεων, με σκοπό να ενισχύσουν το εισόδημά τους, απασχολούνται και σε άλλες εργασίες. Οι εργασίες αυτές αφορούν τις τουριστικές επιχειρήσεις, την οικοδομική δραστηριότητα καθώς και κάποιες εποχικές γεωργικές δραστηριότητες. Ένα πολύ σύνηθες παράδειγμα είναι ο Επιδαύριος εκείνος που το χειμώνα ασχολείται με την ελαιοκαλλιέργεια και τα εσπεριδοειδή, ενώ το καλοκαίρι εργάζεται σε κάποια τουριστική επιχείρηση (π.χ. ξενοδοχείο, εστιατόριο κ.λπ.). Σημαντικό μειονέκτημα στην περίπτωση της εποχικής εργασίας αποτελεί η μη ασφάλιση των εργαζομένων και παρατηρείται δυστυχώς όλο και πιο συχνά τα τελευταία χρόνια.

3.2.3.4. Γεωργική Εκπαίδευση

Στην περιοχή μελέτης η γεωργική εκπαίδευση είναι ανύπαρκτη. Η ανυπαρξία αυτή οφείλεται στην έλλειψη ομάδας καταρτισμένων γεωπόνων και ειδικών που θα προετοιμάζει το γεωργό για το νέο, όλο και πιο δύσκολο ρόλο που έχει να αντιμετωπίσει. Περιστασιακά μόνο, επισκέπτονται την περιοχή κάποιοι γεωπόνοι από τη Διεύθυνση Αγροτικής Ανάπτυξης Αργολίδας προκειμένου να ενημερώσουν τους ιδιοκτήτες γεωργικών εκμεταλλεύσεων για νέες μεθόδους και

πρακτικές που μπορούν να εφαρμόσουν. Δυστυχώς όμως, τις περισσότερες φορές, η εμμονή στις παραδοσιακές πρακτικές και η δυσπιστία προς την αποτελεσματικότητα των προτεινόμενων, δυσχεραίνει την υιοθέτηση και εφαρμογή των νέων μεθόδων.

Οπουδήποτε διανοίγονται ευκαιρίες ανάπτυξης, η σύγχρονη εκπαίδευση πρέπει να αναζητήσει να παρακινήσει το κριτικό πνεύμα, τη δίψα για ακριβείς γνώσεις, την έγνοια για ενημέρωση, την όρεξη για πληροφόρηση σε όλες τις περιοχές που συνδέονται με τη γεωργία και τις αγορές της. Συνοπτικά δηλαδή ο γεωργός πρέπει να εκπαιδύεται για να γίνει ένας υπεύθυνος επαγγελματίας, ικανός να λαμβάνει ορθολογικές αποφάσεις βασισμένες στη σωστή πληροφόρηση.

3.2.4. Γεωργία-Κτηνοτροφία-Αλιεία

3.2.4.1. Γεωργία

Από τα ετήσια δελτία Γεωργικής Στατιστικής, για την Αρχαία Επίδαυρο, προκύπτει ότι οι βασικότερες κατηγορίες καλλιεργειών αφορούν: αροτραίες καλλιέργειες, κηπευτικά και δενδρώδεις καλλιέργειες. Την πρώτη θέση καταλαμβάνουν οι δενδρώδεις καλλιέργειες με σύνολο έκτασης 7.700 στρέμματα από τα οποία τα 4.300 στρέμματα (56,7%) είναι ποτιστικά. Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται οι εκτάσεις και η παραγωγή για τα κύρια προϊόντα από το 2005 έως και το 2011.

Πίνακας 23: Κύριες κατηγορίες καλλιεργειών στην αρχαία Επίδαυρο

ΕΤΟΣ	2005		2007		2009		2011	
	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΕ (ΣΤΡ.) ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ (ΣΤΡ.)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΕ (ΣΤΡ.) ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ (ΣΤΡ.)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΕ (ΣΤΡ.) ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ (ΣΤΡ.)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΣΕ (ΣΤΡ.) ΣΥΝΟΛΟ	ΠΟΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ (ΣΤΡ.)
ΑΡΟΤΡΑΙΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ	262	32	262	38	262	45	262	60
ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ	345	345	360	360	380	380	395	395
ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ	7.341	4.163	7.521	4.192	7.610	4.225	7.700	4.300
ΑΜΠΕΛΟΙ	-	-	20	20	20	20	50	50
ΑΓΡΑΝΑΠΑΥΣΗ	5	-	8	-	10	-	8	-

Πηγή: Ετήσια δελτία γεωργικής στατιστικής.

Σύμφωνα με τα ετήσια δελτία Γεωργικής Στατιστικής, τα κυριότερα προϊόντα είναι: οι ελιές (ελαιοποίησης και βρώσιμες), τα πορτοκάλια, τα μανταρίνια, τα λεμόνια και οι τομάτες. Η παραγωγή και η έκτασή τους φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Εικόνα 8: Νέος αμπελώνας στην περιοχή της Αρχαίας Επιδαύρου.

Εικόνα 9: Διάφορα φρούτα όπως, πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια, γκρέιπ φρουτ

Πίνακας 24: Παραγωγή κύριων προϊόντων στην αρχαία Επίδαυρο.

ΕΤΟΣ	2005		2007		2009		2011	
	ΕΚΤΑΣΕΙΣ (ΣΤΡ.)	ΠΑΡΑΓΩΓΗ (tn)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ (ΣΤΡ.)	ΠΑΡΑΓΩΓΗ (tn)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ (ΣΤΡ.)	ΠΑΡΑΓΩΓΗ (tn)	ΕΚΤΑΣΕΙΣ (ΣΤΡ.)	ΠΑΡΑΓΩΓΗ (tn)
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ								
ΕΛΙΕΣ (ΕΛΑΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΚΑΙ ΒΡΩΣΙΜΕΣ)	4.488	1.061	4.568	1.179	4.614	1.261	4.614	1.200
ΠΟΡΤΟΚΑΛΙΑ	2.240	4.385	2.350	5.440	2.350	5.352	2.400	5.385
ΜΑΝΤΑΡΙΝΙΑ	490	1.008	490	1.224	510	979	510	1.400
ΛΕΜΟΝΙΑ	65	80	65	100	80	100	80	115
ΤΟΜΑΤΕΣ	127	834	127	840	135	850	135	860

Πηγή: Ετήσια δελτία γεωργικής στατιστικής.

Πίνακας 25: Μεταβολή στις ποσότητες παράγωγης.

ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ /ΕΤΟΣ	2005-2007 %	2007-2009 %	2009-2011 %
ΕΛΙΕΣ	10.00%	6.5%	-4,83%
ΠΟΡΤΟΚΑΛΙΑ	+19,39%	-1,61%	+0,61%
ΜΑΝΤΑΡΙΝΙΑ	+2,94%	-4,75%	+9,94%
ΛΕΜΟΝΙΑ	20%	0%	15%
ΤΟΜΑΤΕΣ	0,25%	0,68%	0,74%

Πηγή: Ετήσια δελτία γεωργικής στατιστικής.

Παρατηρούμε μικρές αυξήσεις στις ποσότητες παραγωγής και αυτό οφείλεται σε αρκετούς παράγοντες όπως οι καιρικές συνθήκες κατά την συγκομιδή, εάν είναι ποτιστικό το χωράφι, διάφορες ασθένειες κλπ.

3.2.4.2. Κτηνοτροφία

Από τα Ετήσια Γεωργικά Στατιστικά Δελτία γίνεται φανερό ότι ο αριθμός ζώων που αρμέχθηκαν στην Αρχαία Επίδαυρο κατά τα έτη 2002-2005 είναι 1933 ανά έτος, από τα οποία τα 865 είναι πρόβατα και τα υπόλοιπα 1.068 αίγες. Οι τόνοι γάλατος ανά έτος φθάνουν τους 85,55 τόνους για την πρώτη κατηγορία και 94,96 τόνους για τη δεύτερη.

Πίνακας 26: Αριθμός ζώων που αρμέχτηκαν και παράγωγη γάλατος στην Α. Επίδαυρο¹³.

ΕΤΟΣ	2005		2007		2009		2011	
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ	ΚΕΦΑΛΙΑ	ΤΟΝΟΙ ΓΑΛΑ	ΚΕΦΑΛΙΑ	ΤΟΝΟΙ ΓΑΛΑ	ΚΕΦΑΛΙΑ	ΤΟΝΟΙ ΓΑΛΑ	ΚΕΦΑΛΙΑ	ΤΟΝΟΙ ΓΑΛΑ
ΠΡΟΒΑΤΑ (*)	865	85,55	880	87	890	90	900	95
ΑΙΓΕΣ (*)	1.068	94,96	1.168	95	1.160	95	1.160	95

Πηγή: Ετήσια δελτία γεωργικής στατιστικής.

¹³ Οικόσιτα, Κοπαδιάρικα, Νομαδικά

Όσον αφορά τον αριθμό των ζώων που σφάχτηκαν μέσα στην περίοδο 2005-2011, παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα 33. Τα στοιχεία αυτά χαρακτηρίζουν κάθε έτος ξεχωριστά.

Εικόνα 10: Αρνιά και κατσίκια προς βοσκή

Πίνακας 27: Αριθμός ζώων που σφάχτηκαν και παραγωγή κρέατος στην Α. Επίδαυρο¹⁴.

ΕΤΟΣ	2005		2007		2009		2011	
	ΚΕΦΑΛΙΑ	ΤΟΝΟΙ ΚΡΕΑΣ	ΚΕΦΑΛΙΑ	ΤΟΝΟΙ ΚΡΕΑΣ	ΚΕΦΑΛΙΑ	ΤΟΝΟΙ ΚΡΕΑΣ	ΚΕΦΑΛΙΑ	ΤΟΝΟΙ ΚΡΕΑΣ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΙΔΑΥΡΟΣ								
ΑΡΝΙΑ (*)	1.100	9,9	1.200	10,2	1.300	10,5	1.500	11
ΚΑΤΣΙΚΙΑ (*)	1.400	11,2	1.500	11,5	1.600	11,8	1.700	12
ΖΥΓΟΥΡΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΒΑΤΑ	100	3	114	3,42	118	3,8	125	3,9
ΒΙΤΟΥΛΙΑ ΚΑΙ ΑΙΓΕΣ	75	1,875	85	1,975	90	2	95	2,175
ΧΟΙΡΟΙ (**)	7.550	421,3	7.446	415,496	7.630	430	7.700	431
ΚΟΥΝΕΛΙΑ	2.700	4,860	2.750	4,880	2.800	4,9	2.900	5
ΠΟΥΛΕΡΙΚΑ	3.020	9,1	3.220	9,8	3.550	10,1	3.670	10,51

Πηγή: Ετήσια δελτία γεωργικής στατιστικής.

¹⁴ Παρατηρήσεις: * Κάτω του έτους, ** Πάνω από 20 κιλά καθαρό βάρος.

Αξίζει να σημειωθεί και η μεγάλη παραγωγή αυγών στην περιοχή μελέτης που αγγίζει τα 124.800 αυγά ετησίως (1560 όρνιθες που γέννησαν x 80 αυγά που γέννησε καθεμία ετησίως). Τα στοιχεία αυτά φανερώνουν ότι αρκετά νοικοκυριά εκτρέφουν οικόσιτες κότες.

3.2.4.3. Αλιεία

Στην Αρχαία Επίδαυρο υπάρχουν δύο μορφές αλιείας:

- 1) η παράκτια θαλάσσια αλιεία με κωπήλατες λέμβους (χωρίς μηχανή κινήσεως) και
- 2) η θαλάσσια αλιεία με μηχανοκίνητα επαγγελματικά σκάφη (με μηχανή κινήσεως μέχρι και 19 ίππων).

Στην παράκτια θαλάσσια αλιεία συγκαταλέγονται 17 σκάφη που ανήκουν σε ερασιτέχνες ψαράδες. Τα άτομα αυτά ψαρεύουν κυρίως για προσωπική τους ευχαρίστηση και η ποσότητα των αλιευμάτων τους προορίζεται για αυτοκατανάλωση. Τα έτη 2005-2011 οι ποσότητες των αλιευμάτων έφθαναν τα 1.300 κιλά/έτος.

Σύμφωνα με τα Ετήσια Γεωργικά Στατιστικά Δελτία τα επαγγελματικά σκάφη στην περιοχή μελέτης είναι 29. Ως λιμένα εξορμήσεως έχουν το λιμάνι της Αρχαίας Επιδαύρου ενώ συνήθως αλιεύουν στο Σαρωνικό κόλπο. Λίγα είναι τα σκάφη εκείνα που αλιεύουν στο Αιγαίο πέλαγος. Οι ποσότητες των αλιευμάτων φθάνουν τα 370.000 κιλά ετησίως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν κεφάλαιο θα αναλυθεί η βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων καθώς και των νοικοκυριών στην περιοχή μελέτης, ενώ επίσης παρουσιάζονται βασικά γεωργοοικονομικά μεγέθη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην Αρχαία Επίδαυρο, όπως π.χ. το οικογενειακό γεωργικό εισόδημα, η ακαθάριστη πρόσδοδος, οι παραγωγικές δαπάνες, το εξωγεωργικό εισόδημα των νοικοκυριών κλπ. Η παράθεση και κατόπιν αξιολόγηση όλων των παραπάνω στοιχείων γίνεται σε σχέση και σύγκριση με προγενέστερη έρευνα που έλαβε χώρα στην ίδια περιοχή μελέτης και στο ίδιο δείγμα πληθυσμού το έτος 2006. Τα αποτελέσματα αυτά συγκεντρώθηκαν μέσω συμπλήρωσης συγκεκριμένου ερωτηματολογίου.

Το τμήμα αυτό αποτελείται από τα εξής μέρη:

- ✓ Παρουσίαση της μεθοδολογίας, η οποία χρησιμοποιήθηκε για την έρευνα.
- ✓ Παρουσίαση της φυσιογνωμίας των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, όπως αυτή προκύπτει από τα ερωτηματολόγια με βάση τη βιωσιμότητα τους.
- ✓ Ανάλυση των βασικών μεταβλητών και των οικονομικών μεγεθών των εκμεταλλεύσεων.
- ✓ Κατηγοριοποίηση των νοικοκυριών σε φτωχά, μεσαίου εισοδήματος και βιώσιμα.
- ✓ Συζήτηση σχετικά με τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την ανάλυση των στοιχείων.
- ✓ Τέλος, το τμήμα αυτό της εργασίας, ολοκληρώνεται με την ενότητα των συμπερασμάτων. Επίσης γίνεται αναφορά σε προβλήματα που επισημάνθηκαν

κατά τη διάρκεια της μελέτης καθώς και στις προοπτικές των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της περιοχής.

4.2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η δειγματοληψία θεωρείται επιτυχής όταν η επιλογή του δείγματος παράγει αποτελέσματα, δείκτες και μετρήσεις που είναι γενικεύσιμα και όσο το δυνατόν ακριβέστερα, δηλαδή βρίσκονται πιο κοντά στις αντίστοιχες παραμέτρους του ευρύτερου συνόλου, δηλαδή του πληθυσμού.

Το δειγματοληπτικό πλαίσιο της έρευνας είναι οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις της περιοχής μελέτης, οι οποίες διαθέτουν ελαιόδεντρα. Η κατηγορία αυτή των εκμεταλλεύσεων αποτελεί την πλειοψηφία των γεωργικών εκμεταλλεύσεων στην περιοχή.

Η επιλογή του δείγματος αρχικά έγινε με τη μέθοδο της στρωματοποιημένης¹⁵ τυχαίας δειγματοληψίας (στην παρούσα φάση θα ακολουθήσουμε τα άτομα που συνεργάστηκαν για την συγκομιδή των πρώτων στοιχείων πριν από πέντε χρόνια). Σύμφωνα με τη μέθοδο αυτή ο πληθυσμός χωρίζεται σε στρώματα-ομάδες με σκοπό την πραγματοποίηση ξεχωριστής επιλογής από κάθε στρώμα. Ως κριτήριο για το διαχωρισμό των στρωμάτων επιλέχθηκε ο αριθμός των ελαιόδέντρων κάθε εκμετάλλευσης. Να αναφέρουμε πως στο σύνολο 414 εκμεταλλεύσεων επιλέχθηκαν 70 εκμεταλλεύσεις (οι ίδιες με την προηγούμενη έρευνα) και τελικά πραγματοποιήθηκαν 66¹⁶ συνεντεύξεις. Αναλυτικότερα στοιχεία παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

¹⁵ Η στρωματοποιημένη δειγματοληψία σχεδιάστηκε για να εξασφαλίσει την αντιπροσώπευση κάθε τμήματος του πληθυσμού, τη μείωση του σφάλματος εκτίμησης και την ύπαρξη ικανού αριθμού υποκειμένων που προέρχονται από υποπληθυσμούς.

¹⁶ Οφείλεται στην απουσία 2 αρχηγών και των μελών της οικογένειάς τους από την περιοχή μελέτης κατά τη διάρκεια της έρευνας, και στην άρνηση 2 αρχηγών να συμμετάσχουν στην έρευνα.

Πίνακας 28: Επιλογή δείγματος έρευνας.

ΟΜΑΔΕΣ – ΣΤΡΩΜΑΤΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΛΑΙΟΔΕΝΤΡΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ	2006		2011	
			ΠΟΣΟΣΤΟ (%)	ΔΕΙΓΜΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)	ΔΕΙΓΜΑ
I	500 +	36	8,7%	6	8,7%	6
II	300-499	79	19,1%	13	18,8%	12
III	101-299	162	39,1%	27	39,1%	26
IV	0-100	137	33,1%	23	32,8%	22
Σύνολο	-	414	100,0%	69	100%	66

Πηγή: Καταστάσεις Αγροτικού Συνεταιρισμού Αρχ. Επιδαύρου.

Αξίζει να σημειωθεί πως η επιλογή της στρωματοποιημένης τυχαίας δειγματοληψίας επιτυγχάνει την απόκτηση πληροφοριών από κάθε στρώμα του πληθυσμού-στόχου καθώς και μεγαλύτερη ακρίβεια έναντι της απλής τυχαίας δειγματοληψίας. Επίσης ο μεγάλος αριθμός των ερωτώμενων εξασφαλίζει μεγάλη αντιπροσωπευτικότητα και περιορίζει σε σημαντικό βαθμό τυχόν δειγματοληπτικά σφάλματα, αποκλίσεις από τις πραγματικές τιμές και μεροληψίες.

Ως πηγή για το δειγματοληπτικό πλαίσιο χρησιμοποιήθηκαν οι καταστάσεις της Ένωσης Αγροτικού Συνεταιρισμού Αρχαίας Επιδαύρου. Η επιλογή αυτή βασίστηκε στο γεγονός ότι οι κατάλογοι της Ένωσης του τοπικού Αγροτικού Συνεταιρισμού είναι οι πιο πλήρεις και ενημερωμένοι για το γεωργικό πληθυσμό της περιοχής. Θα ήταν μεγάλη παράλειψη όμως να μην αναφέρουμε πιθανά μειονεκτήματα αυτής της επιλογής, που ήταν:

1. Οι καταστάσεις του συνεταιρισμού δεν είχαν αναλυτικά στοιχεία
2. Ορισμένοι ελαιοπαραγωγοί (λίγοι στον αριθμό) δεν είναι μέλη του συνεταιρισμού.

3. Το γεγονός ότι είναι μέλη του συνεταιρισμού περισσότερα του ενός άτομα από την ίδια οικογένεια, οδηγεί σε υπερεκτίμηση του αριθμού των γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Τελικά οι εκμεταλλεύσεις ομαδοποιήθηκαν κατά νοικοκυριά.

Η συλλογή των στοιχείων έγινε με τη μέθοδο των προσωπικών συνεντεύξεων, βασιζόμενες πάνω σε οργανωμένο ερωτηματολόγιο.

4.3. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το ερωτηματολόγιο που σχεδιάστηκε για τις ανάγκες της έρευνας αποτελείται από 15 σελίδες και από 14 κατηγορίες ερωτήσεων. Οι σημαντικότερες από αυτές περιλαμβάνουν:

- ✓ Μορφωτικό επίπεδο αρχηγού.
- ✓ Διάκριση εδαφών εκμετάλλευσης και έκταση αυτών.
- ✓ Ώρες καταβληθείσας ανθρώπινης εργασίας.
- ✓ Εξωγεωργική απασχόληση.
- ✓ Στοιχεία σχετικά με τη φυτική και ζωική παραγωγή.
- ✓ Αξία και χρήση πάγιου κεφαλαίου.
- ✓ Πολυλειτουργικότητα.
- ✓ Τρόπος διάθεσης των προϊόντων της εκμετάλλευσης.
- ✓ Ακαθάριστο Κέρδος και Υπολογισμός Εισοδήματος.

Για περισσότερες λεπτομέρειες το ερωτηματολόγιο παρουσιάζεται στο παράρτημα της εργασίας. Να σημειώσουμε πως ο πίνακας του ερωτήματος 9, του ερωτηματολογίου, ο οποίος αναφέρεται στην ενιαία αποδεσμευμένη ενίσχυση, δεν συμπληρώθηκε από κανέναν συνεντευξιζόμενο για το λόγο ότι κάτι τέτοιο δεν υφίσταται στην περιοχή μελέτης.

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι ανώνυμες, εμπιστευτικές και αποκλειστικά και μόνο για τη χρήση στα πλαίσια της μεταπτυχιακής αυτής μελέτης. Οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν στις κατοικίες των αρχηγών και η κάθε συνέντευξη διαρκούσε κατά μέσο 1 ώρα. Τις περισσότερες φορές απαντούσαν οι ίδιοι οι αρχηγοί των εκμεταλλεύσεων. Οι προσωπικές αυτές συνεντεύξεις στόχευαν:

- a. Στην ανάπτυξη οικειότητας μεταξύ ερωτώντα και ερωτώμενων ώστε να διεξαχθεί κατά το δυνατόν καλύτερα και πιο άνετα η συνέντευξη και να αποσπαστούν σοβαρές και ειλικρινείς απαντήσεις (στοιχεία).
- b. Στη δυνατότητα ύπαρξης διευκρινιστικών ερωτήσεων επί των απαντήσεων, όπου ο ερευνητής το θεωρούσε απαραίτητο.

Όπως προείπα 4 από τις αρχικά επιλεγμένες εκμεταλλεύσεις του δείγματος δεν πραγματοποιήθηκαν (απαντήθηκαν 66 ερωτηματολόγια). Το γεγονός αυτό οφείλεται: στην απουσία 2 αρχηγών και των μελών της οικογένειάς τους από την περιοχή μελέτης κατά τη διάρκεια της έρευνας, και στην άρνηση 2 αρχηγών να συμμετάσχουν στην έρευνα.

Η καταχώρηση και επεξεργασία των πρωτογενών δεδομένων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις, όπως έχει προαναφερθεί, έγινε με το Microsoft Excel.

4.4. ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΤΟΥΣ

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστεί μια μέση εικόνα για κάθε κατηγορία εκμεταλλεύσεων, έτσι όπως αυτές διαχωρίζονται με βάση τη βιωσιμότητά τους. Τα δεδομένα που αναφέρονται στη φυσιογνωμία κάθε κατηγορίας (ηλικίες, χρόνοι απασχόλησης, εκτάσεις κλπ) προέκυψαν από ανάλυση των απαντήσεων που έδωσαν τα μέλη του δείγματος στα ερωτηματολόγια.

Όσον αφορά την παραγωγή λαδιού, επειδή το φυτό της ελιάς παρουσιάζει το φαινόμενο της παρενιαυτοφορίας, τα δεδομένα αντιπροσωπεύουν το μέσο όρο της παραγωγής λαδιού για το έτος 2009 και το έτος 2010.

Εικόνα 11: Ηλικιωμένη παρακολουθεί την παραγωγή λαδιού σε ελαιοτριβείο.

Η βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων θα προσδιοριστεί με βάση δύο βασικούς δείκτες:

- το Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα ανά οικογενειακές Μ.Α.Ε.¹⁷ στη γεωργία, συγκρινόμενο με το Εισόδημα Αναφοράς¹⁸.
- Τις οικογενειακές Μ.Α.Ε. που αφιερώνονται στην εκμετάλλευση.

Με βάση τα ανωτέρω στοιχεία διακρίνουμε τέσσερις κατηγορίες εκμεταλλεύσεων όσον αφορά της βιωσιμότητά τους:

- ✓ «Οικονομικά Βιώσιμες Εκμεταλλεύσεις». Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι εκμεταλλεύσεις που απασχολούν τουλάχιστον μία οικογενειακή Μ.Α.Ε. (1750 ώρες εργασίας) στη γεωργία και που το οικογενειακό γεωργικό εισόδημα ανά Μ.Α.Ε. είναι μεγαλύτερο του εισοδήματος αναφοράς.
- ✓ «Εν δυνάμει Οικονομικά Βιώσιμες Εκμεταλλεύσεις». Εδώ ανήκουν οι εκμεταλλεύσεις που απασχολούν 0,50-0,99 οικογενειακές Μ.Α.Ε. στη γεωργία και που το οικογενειακό γεωργικό εισόδημα ανά Μ.Α.Ε. είναι μεγαλύτερο του εισοδήματος αναφοράς, καθώς και οι εκμεταλλεύσεις που απασχολούν

¹⁷ Μ.Α.Ε. είναι ένα ισοδύναμο ανθρωποέτος πλήρους απασχόλησης στη γεωργία (=1750 ώρες).

¹⁸ Εισόδημα Αναφοράς είναι η μέση αμοιβή των εργαζόμενων στους μη γεωργικούς τομείς της οικονομίας.

τουλάχιστον μία οικογενειακή Μ.Α.Ε. στη γεωργία και το οικογενειακό γεωργικό εισόδημα ανά Μ.Α.Ε. είναι μικρότερο από το εισόδημα αναφοράς αλλά μεγαλύτερο από το 50% αυτού.

- ✓ «Φθίνουσες εκμεταλλεύσεις με ενδείξεις οικονομικής ανάκαμψης». Εδώ ανήκουν αρκετές μορφές εκμεταλλεύσεων. Αρχικά ανήκουν οι εκμεταλλεύσεις που απασχολούν 0,50-0,99 οικογενειακές Μ.Α.Ε. στη γεωργία και το οικογενειακό γεωργικό εισόδημα ανά Μ.Α.Ε. είναι μικρότερο από το εισόδημα αναφοράς αλλά μεγαλύτερο από το 50% αυτού. Επίσης ανήκουν οι εκμεταλλεύσεις που απασχολούν λιγότερες από 0,50 οικογενειακές γεωργικές Μ.Α.Ε. και που το οικογενειακό γεωργικό εισόδημα ανά Μ.Α.Ε. είναι μεγαλύτερο του εισοδήματος αναφοράς. Τέλος ανήκουν οι εκμεταλλεύσεις που απασχολούν τουλάχιστον μία οικογενειακή γεωργική Μ.Α.Ε. αλλά που το οικογενειακό γεωργικό εισόδημα ανά Μ.Α.Ε. είναι μικρότερο από το 50% του εισοδήματος αναφοράς.
- ✓ «Λοιπές ή Οριακές Εκμεταλλεύσεις». Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν οι εκμεταλλεύσεις που δεν εμπίπτουν σε καμία από τις παραπάνω κατηγορίες.

4.4.1. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ Ι: «Οικονομικά Βιώσιμες Εκμεταλλεύσεις»

Οι εκμεταλλεύσεις αυτής της κατηγορίας το 2006 ήταν μόλις 6 στον αριθμό και είχαν κατά μέσο όρο στη διάθεσή τους 29 στρέμματα με ελαιόδεντρα και 20,2 στρέμματα με άλλες καλλιέργειες. Το 2011 παρέμειναν 6 στον αριθμό με διαφορά ότι είχαν αυξήσει τις καλλιέργειές τους, παρόλο την οικονομική κρίση. Δηλαδή το 2011 είχαν κατά μέσο όρο στη διάθεσή τους 33 στρέμματα με ελαιόδεντρα και 25 στρέμματα με άλλες καλλιέργειες.

Το 2006 οι οικογενειακές γεωργικές Μ.Α.Ε. ανέρχονται σε 1,53 ενώ οι οικογενειακές συνολικές Μ.Α.Ε. σε 2,62 και ο μέσος όρος ηλικίας των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων σε αυτή την κατηγορία ήταν 54,33 έτη, ενώ οι 4 στους 6 αρχηγούς έχουν τελειώσει μόνο το δημοτικό. Το 2011 οι οικογενειακές γεωργικές Μ.Α.Ε. ανέρχονται σε 1,65 ενώ οι οικογενειακές συνολικές Μ.Α.Ε. σε 2,78 (ήταν επόμενο της αύξησης των στρεμμάτων καλλιέργειας) και ο μέσος όρος ηλικίας των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων σε αυτή την κατηγορία είναι τα 60 έτη περίπου. Η μόρφωση παραμένει η ίδια.

Στην κατηγορία των οικονομικά βιώσιμων εκμεταλλεύσεων η μέση παραγωγή λαδιού το 2006 άγγιζε τους 4 τόνους και η μέση παραγωγή σε εσπεριδοειδή τους 22 τόνους. Επίσης το μέσο ακαθάριστο κέρδος από τον κλάδο της ελαιοκομίας φθάνει τα 43.877 € ενώ αντίστοιχα από τον κλάδο των εσπεριδοειδών τα 15.250 €. Το 2011 οι αντίστοιχες τιμές έχουν ως εξής: η μέση παραγωγή λαδιού το 2011 αγγίζει τους 5 τόνους (δεν έχει να κάνει μόνο με την αύξηση των στρεμμάτων καλλιέργειας αλλά και από τον τρόπο καλλιέργειας) και η μέση παραγωγή σε εσπεριδοειδή τους 32 τόνους. Επίσης το μέσο ακαθάριστο κέρδος από τον κλάδο της ελαιοκομίας φθάνει τα 45.486 € ενώ αντίστοιχα από τον κλάδο των εσπεριδοειδών τα 18.511€.

Τέλος, το 2006 οι 3 από τους 6 αρχηγούς των εκμεταλλεύσεων που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία ήταν βιοκαλλιεργητές. Μάλιστα ήταν οι μοναδικοί βιοκαλλιεργητές στην περιοχή της Αρχαίας Επιδαύρου για το έτος που μελετήθηκε. Το γεγονός ότι οι εκμεταλλεύσεις με βιοκαλλιέργεια ανήκουν στις οικονομικά βιώσιμες της περιοχής είναι πολύ σημαντικό και ιδιαίτερα ευοίωνο για το μέλλον της βιολογικής γεωργίας. Ταυτόχρονα θα πρέπει να αποτελέσει κίνητρο στις αποφάσεις και άλλων αγροτών να αντικαταστήσουν τη συμβατική καλλιέργεια με αυτή της βιολογικής. Το 2011 4 από τους 6 αρχηγούς των εκμεταλλεύσεων που ανήκουν σε αυτή την κατηγορία ήταν βιοκαλλιεργητές.

4.4.2. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II: «Εν δυνάμει Οικονομικά Βιώσιμες Εκμεταλλεύσεις»

Μια μέση εκμετάλλευση αυτής της κατηγορίας το 2006 είχε στην κατοχή της 12,46 στρέμματα έκταση με ελαιόδεντρα και 10 στρέμματα έκταση με άλλες καλλιέργειες. Η κατηγορία αυτή αποτελούνταν το 2006 από 14 εκμεταλλεύσεις ενώ το 2011 από 12. Το 2011 είχαμε και σε αυτή την κατηγορία αύξηση των καλλιεργειών. Η μέση εκμετάλλευση το 2011 έχει στην κατοχή της 14 περίπου στρέμματα έκταση με ελαιόδεντρα και 12 στρέμματα έκταση με άλλες καλλιέργειες.

Η απασχόληση του/της αρχηγού και των μελών της οικογένειας σε γεωργικές εργασίες μεταφράζεται σε 0,82 Μ.Α.Ε. το 2006 και 0,91 το 2011 αντίστοιχα, ενώ οι συνολικές οικογενειακές Μ.Α.Ε. είναι 2,62 το 2005 και 2,87 το 2011.

Η ηλικία του/της αρχηγού αυτής της κατηγορίας εκμεταλλεύσεων ανέρχεται στα 60,28 έτη το 2006 και το 2011 στα 54 έτη περίπου (4 αρχηγοί συνταξιοδοτήθηκαν και παρέδωσαν τα «ηνία» σε άλλο μέλος της οικογένειάς τους). Επιπλέον το 2006 από τους 14 αρχηγούς μόνο οι 4 είχαν τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενώ οι υπόλοιποι 10 το δημοτικό. Το 2011 λόγω της συνταξιοδότησης 4 αρχηγών και την δημιουργία άλλων νεωτέρων, από τους 14 αρχηγούς μόνο 1 τελείωσε τριτοβάθμια εκπαίδευση, 7 είχαν τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενώ οι υπόλοιποι 6 το δημοτικό.

Στην κατηγορία των εν δυνάμει οικονομικά βιώσιμων εκμεταλλεύσεων η μέση παραγωγή λαδιού το 2006 ήταν 600 kg και 1000 kg το 2011. Η μέση παραγωγή εσπεριδοειδών το 2006 ήταν 14 τόνοι και το 2011 17 τόνοι. Όσον αφορά το μέσο ακαθάριστο κέρδος, στον κλάδο της ελαιοκομίας το 2006 ανέρχεται στα 12.336 € και το 2011 στα 15.017 € ενώ το 2006 στον κλάδο των εσπεριδοειδών στα 11.757 € και το 2011 στα 13.988€.

4.4.3. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΙΙΙ: «Φθίνουσες εκμεταλλεύσεις με ενδείξεις οικονομικής ανάκαμψης»

Όπως προκύπτει από την έρευνα του 2006, η κατηγορία αυτή είναι η πολυπληθέστερη και περιλαμβάνει 26 εκμεταλλεύσεις. Οι εκμεταλλεύσεις αυτές κατέχουν κατά μέσο όρο 16,25 στρέμματα έκταση με ελαιόδεντρα και 9,38 στρέμματα με άλλες καλλιέργειες. Το 2011 η κατηγορία αυτή είναι ακόμη η πολυπληθέστερη και περιλαμβάνει 26 εκμεταλλεύσεις. Οι εκμεταλλεύσεις αυτές κατέχουν πλέον κατά μέσο όρο 18 στρέμματα έκταση με ελαιόδεντρα και 12 στρέμματα με άλλες καλλιέργειες, παρατηρούμε ότι ο όρος της «οικονομικής ανάκαμψης» παίρνει «σάρκα και οστά».

Η ανθρώπινη εργασία στην κατηγορία των φθινουσών εκμεταλλεύσεων αντιστοιχεί σε 0,25 γεωργικές οικογενειακές Μ.Α.Ε. και σε 2,88 συνολικές οικογενειακές Μ.Α.Ε το 2006 και το 2011 0,29 γεωργικές οικογενειακές Μ.Α.Ε. και σε 3,1 συνολικές οικογενειακές Μ.Α.Ε.

Η ηλικία του/της αρχηγού των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται στα 53,42 έτη το 2006 και επομένως το 2011 περίπου τα 59 έτη, ενώ οι 19 από τους 26 αρχηγούς έχουν τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Όσον αφορά την ελαιοκομία το 2006 η μέση παραγωγή λαδιού είναι 300 kg ενώ το μέσο ακαθάριστο κέρδος του συγκεκριμένου κλάδου είναι 5.944€, το 2011 η μέση παραγωγή λαδιού είναι 500 kg ενώ το μέσο ακαθάριστο κέρδος του συγκεκριμένου κλάδου είναι 7.048€. Αντίστοιχα η μέση παραγωγή εσπεριδοειδών γι' αυτήν την κατηγορία είναι το 2006, 11 τόνοι και το μέσο ακαθάριστο κέρδος του κλάδου είναι 9.520 €, το 2011 η μέση παραγωγή εσπεριδοειδών γι' αυτήν την κατηγορία είναι 13 τόνοι και το μέσο ακαθάριστο κέρδος του κλάδου είναι 11.124€.

4.4.4. ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV: «Λοιπές ή Οριακές Εκμεταλλεύσεις»

Η τελευταία κατηγορία περιλαμβάνει τις υπόλοιπες 24 εκμεταλλεύσεις του δείγματος για το 2006 και 22 εκμεταλλεύσεις για το 2011. Η «τυπική» εκμετάλλευση αυτής της κατηγορίας έχει στη διάθεσή της κατά μέσο όρο 13,27 στρέμματα με ελιές (όλες ξηρικές εκτάσεις) και 1,54 στρέμματα με άλλες καλλιέργειες το 2006 ενώ το 2011 κατά μέσο όρο 15 στρέμματα με ελιές (όχι όλες ξηρικές εκτάσεις) και 3 στρέμματα με άλλες καλλιέργειες.

Το 2006 η απασχόληση του/της αρχηγού και της οικογένειας της εκμετάλλευσης ανέρχεται σε 0 γεωργικές Μ.Α.Ε. και σε 3,14 εξωγεωργικές Μ.Α.Ε., που αποτελούν ταυτόχρονα και τις συνολικές οικογενειακές Μ.Α.Ε., το ίδιο περίπου συμβαίνει και το 2011.

Ο μέσος όρος ηλικίας του αρχηγού της εκμετάλλευσης το 2006 είναι τα 60,95 έτη ενώ στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι αρχηγοί με το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Συγκεκριμένα 7 αρχηγοί έχουν τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενώ 11 έχουν ολοκληρώσει και ανώτατες πανεπιστημιακές σπουδές (Α.Ε.Ι.). Το 2011 ο μέσος όρος ηλικίας του αρχηγού της εκμετάλλευσης είναι τα 66 έτη ενώ το μορφωτικό επίπεδο των αρχηγών παραμένει υψηλό. Συγκεκριμένα 7 αρχηγοί έχουν τελειώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ενώ 11 έχουν ολοκληρώσει και ανώτατες πανεπιστημιακές σπουδές (Α.Ε.Ι.).

Η μέση παραγωγή λαδιού των οριακών εκμεταλλεύσεων το 2006 ήταν στα 203 kg, ενώ η μέση παραγωγή εσπεριδοειδών σε 8,75 τόνους, ενώ το 2011 η μέση παραγωγή λαδιού των οριακών εκμεταλλεύσεων ήταν στα 250 kg, ενώ η μέση παραγωγή εσπεριδοειδών σε 8,75 τόνους . Τέλος το μέσο ακαθάριστο κέρδος του κλάδου της ελαιοκομίας φθάνει τα 3.000 € και του κλάδου των εσπεριδοειδών τα 4.000 €.

4.4.5. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΛΑΙΟΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ

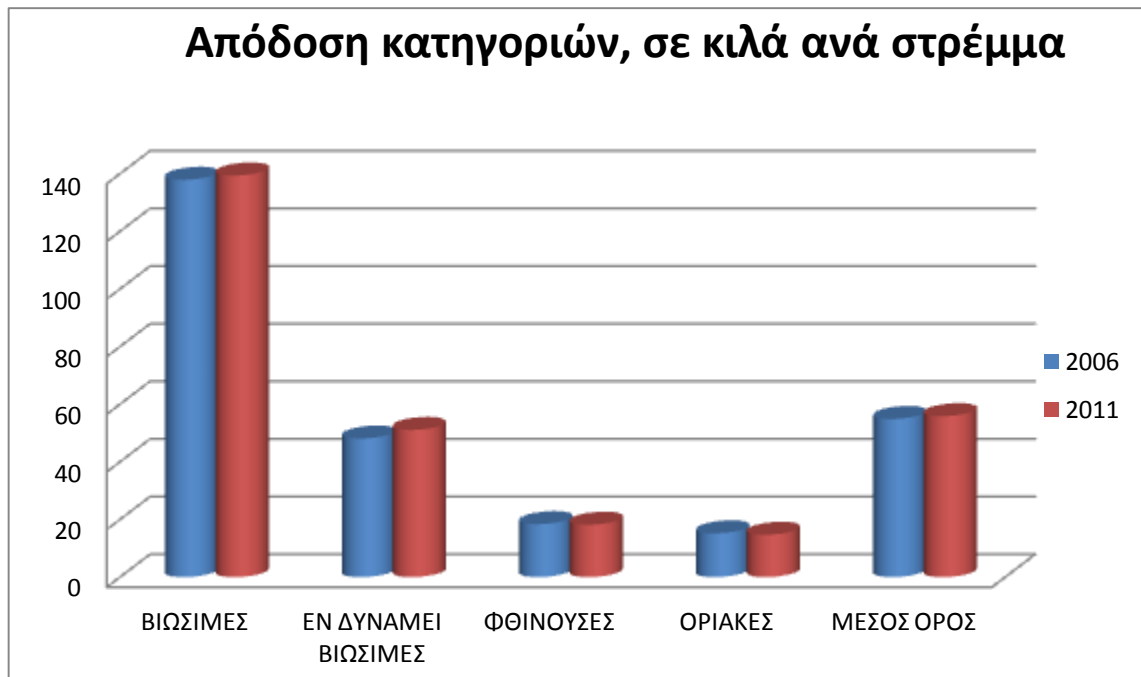
Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συγκεντρωτικά 3 από τους πιο σημαντικούς οικονομικούς δείκτες στην ελαιοκαλλιέργεια για την κάθε κατηγορία εκμεταλλεύσεων και των δυο χρόνων. Παρατηρούμε πως η απόδοση είναι ιδιαίτερα μεγάλη στις βιώσιμες εκμεταλλεύσεις, ενώ οι μεγαλύτερες δαπάνες ανά στρέμμα εμφανίζονται στην ίδια κατηγορία, σε αντίθεση με τα στοιχεία του 2006 όπου οι μεγαλύτερες δαπάνες εμφανίζονταν στις εν δυνάμει βιώσιμες εκμεταλλεύσεις. Η τιμή πώλησης του λαδιού παραμένει ίδια σε όλες τις κατηγορίες εκμεταλλεύσεων, με μοναδική εξαίρεση τις εκμεταλλεύσεις βιολογικής καλλιέργειας (που ανήκουν στις βιώσιμες εκμεταλλεύσεις). Το λάδι των συγκεκριμένων εκμεταλλεύσεων διατίθεται στην τιμή των 4 € το 2006 ενώ το 2011 στα 3 €.

Πίνακας 29: Οικονομικοί Δείκτες στην Ελαιοκαλλιέργεια.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥ- ΣΕΩΝ	ΑΠΟΔΟΣΗ (ΚΙΛΑ/ΣΤΡ.)		ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ ΛΑΔΙΟΥ(€/ΚΙΛΟ)		ΔΑΠΑΝΕΣ/ ΣΤΡΕΜΜΑ	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΒΙΩΣΙΜΕΣ	137,9	139,4	4	3	237,4	249,2
ΕΝ ΔΥΝΑΜΕΙ ΒΙΩΣΙΜΕΣ	48,1	51,1	4	3	270,2	242,4
ΦΘΙΝΟΥΣΕΣ	18,4	18,2	4	3	124,7	110
ΟΡΙΑΚΕΣ	15,2	14,7	4	3	49,3	42,6
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	54,9	55,85	4	3	170,4	161,05

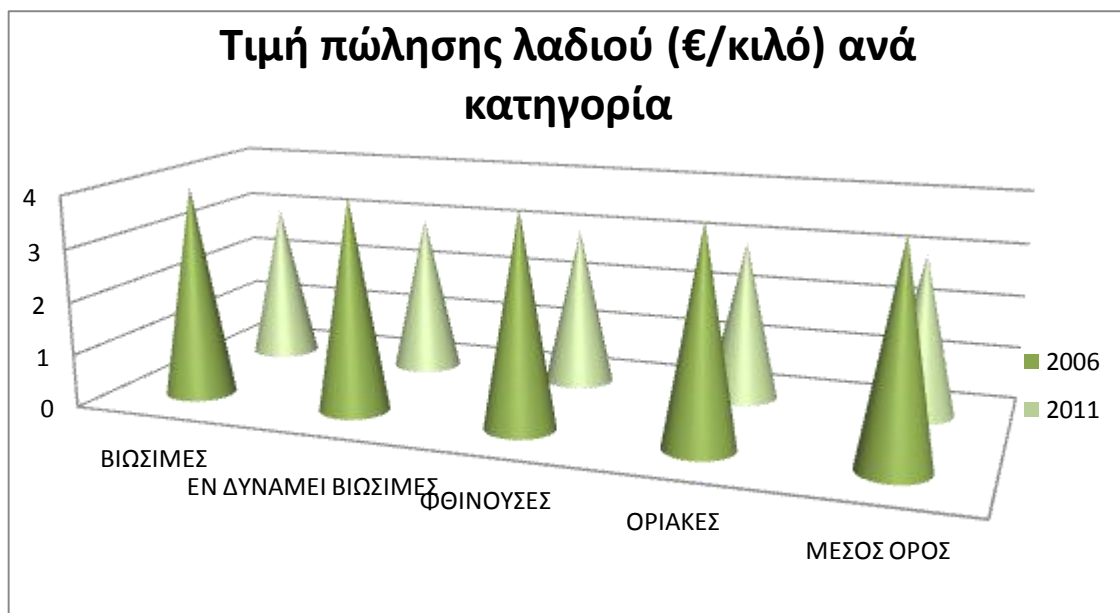
Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Διάγραμμα 13: Απόδοση κατηγοριών εκμεταλλεύσεων σε κιλά ανά στρέμμα.

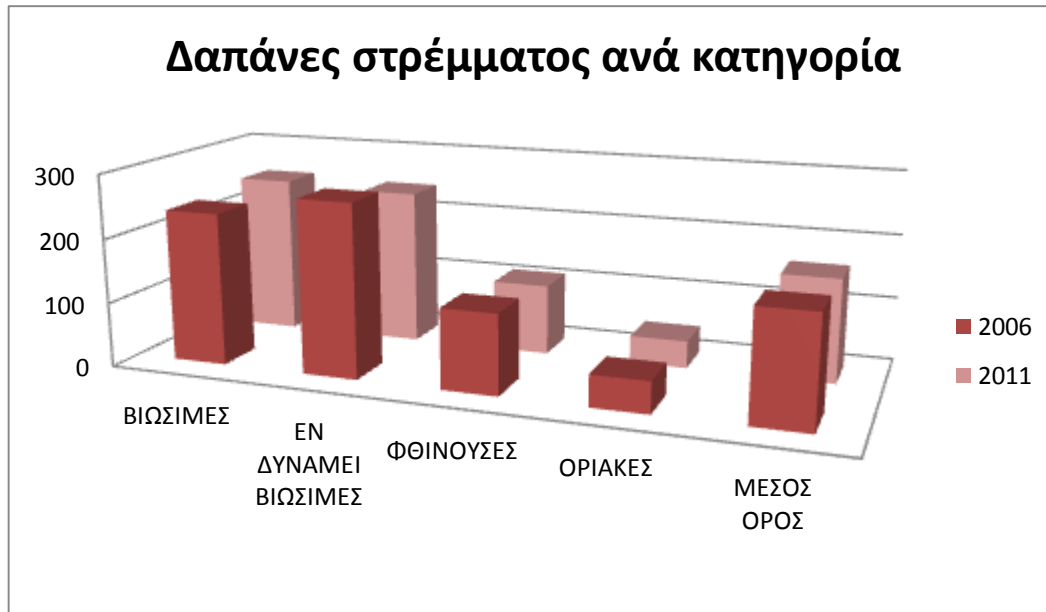
Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Διάγραμμα 14: Τιμή πώλησης λαδιού (€/κιλό) ανά κατηγορία.

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Διάγραμμα 15: Δαπάνες στρέμματος ανά κατηγορία.

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Παρατηρήσεις:

Μόλις 6 εκμεταλλεύσεις από τις 66 ικανοποιούν και τα δύο κριτήρια της οικονομικής βιωσιμότητας.

Οι «εν δυνάμει οικονομικά βιώσιμες» εκμεταλλεύσεις, όπως προαναφέρθηκε, είναι 12. Από αυτές οι 4 έχουν οικογενειακές γεωργικές Μ.Α.Ε. > 1, αλλά διαθέτουν οικογενειακό γεωργικό εισόδημα ανά Μ.Α.Ε. μικρότερο από το εισόδημα αναφοράς (αν και μεγαλύτερο από το 50% αυτού) οπότε και συγκαταλέγονται σ' αυτήν την κατηγορία.

Στις “φθίνουσες εκμεταλλεύσεις με ενδείξεις οικονομικής ανάκαμψης” ανήκουν 26 περιπτώσεις. Οι 25 έχουν οικογενειακές γεωργικές Μ.Α.Ε. < 0,50, αλλά το οικογενειακό γεωργικό τους εισόδημα ανά Μ.Α.Ε. είναι μεγαλύτερο του εισοδήματος αναφοράς. Η μία εκμετάλλευση που απομένει από αυτήν την κατηγορία έχει οικογενειακές γεωργικές Μ.Α.Ε. μεταξύ των 0,50-0,99 μονάδων και το οικογενειακό γεωργικό της εισόδημα ανά Μ.Α.Ε. είναι μικρότερο από το εισόδημα αναφοράς αλλά μεγαλύτερο από το 50% αυτού.

4.5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ

Στους πίνακες που ακολουθούν, παρουσιάζονται αναλυτικά οι κυριότερες μεταβλητές για κάθε κατηγορία εκμεταλλεύσεων ανά έτος. Σε αυτό το σημείο υπενθυμίζουμε ότι στην κατηγορία I (οικονομικά βιώσιμες εκμεταλλεύσεις) ανήκουν 6 εκμεταλλεύσεις, στην κατηγορία II (εν δυνάμει οικονομικά βιώσιμες) ανήκουν 12 εκμεταλλεύσεις, στην κατηγορία III (φθίνουσες με ενδείξεις οικονομικής ανάκαμψης) ανήκουν 26 εκμεταλλεύσεις και στην κατηγορία IV (οριακές) ανήκουν 22 εκμεταλλεύσεις.

4.5.1. Μέση έκταση των Εκμεταλλεύσεων

Πίνακας 30: Μέση έκταση (ΣΤΡ.) των Εκμεταλλεύσεων.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ	ΕΚΤΑΣΗ ΕΛΑΙΟΔΕΝΤΡΩΝ		ΕΚΤΑΣΗ ΜΕ ΑΛΛΕΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ		ΜΕΣΗ ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I	29	34	20,2	25	49,2	59
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II	12,46	13	10	12	22,46	25
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ III	16,25	17	9,38	11	25,63	18
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV	13,27	14	1,54	2	14,81	16
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	17,74	19,5	10,28	12,5	28,02	29,5

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα παρατηρούμε μια σταδιακή αύξηση των εκτάσεων των εκμεταλλεύσεων καθώς περνάμε από τη μία κατηγορία στην άλλη. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η μέση έκταση με ελαιόδεντρα της τρίτης κατηγορίας που είναι λίγο μεγαλύτερη από την αντίστοιχη της δεύτερης. Αυτό συμβαίνει γιατί στην κατηγορία των “φθίνουσών εκμεταλλεύσεων” συγκαταλέγεται μια εκμετάλλευση 46 στρεμμάτων (με ξηρικές ελιές) που ανεβάζει πολύ το μέσο όρο της κατηγορίας.

Η πρώτη κατηγορία κατέχει τη μεγαλύτερη μέση συνολική έκταση, 78,7% μεγαλύτερη από το μέσο όρο, γεγονός το οποίο αποτελεί και έναν από τους

σημαντικότερους λόγους για την οικονομική βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων της κατηγορίας αυτής.

Στην τέταρτη κατηγορία των οριακών εκμεταλλεύσεων, η μέση συνολική έκταση είναι 46,08% μικρότερη από το μέσο όρο. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε πως οι εκτάσεις με ελαιόδεντρα της τέταρτης (IV) κατηγορίας είναι όλες ξηρικές. Επίσης έκταση με βοσκές δεν έχει καταγραφεί σε καμία εκμετάλλευση του δείγματος.

4.5.2. Ανθρώπινη Εργασία σε Μ.Α.Ε.

Πίνακας 31: Ανθρώπινη Εργασία σε Μ.Α.Ε..

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ	ΑΡΧΗΓΟΥ ΚΑΙ ΜΕΛΩΝ				ΞΕΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ		ΣΥΝΟΛΟ	
	ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ		ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ		2006	2011	2006	2011
	2006	2011	2006	2011				
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I	1,53	1,54	2,62	2,65	0,26	0,27	4,41	4,46
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II	0,82	0,83	2,62	2,64	0,28	0,28	3,72	3,75
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ III	0,25	0,25	2,88	2,90	0,15	0,15	3,28	3,3
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV	0	0,05	3,09	3,10	0,25	0,26	3,34	3,41
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	0,65	0,67	2,80	2,82	0,235	0,24	3,68	3,73

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Ο παραπάνω πίνακας δικαιολογεί απόλυτα την οικονομική βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων της έρευνας. Στην πρώτη κατηγορία το 2006, οι οικονομικά βιώσιμες εκμεταλλεύσεις απασχολούν κατά μέσο όρο 1,53 οικογενειακές Μ.Α.Ε. στη γεωργία και το 2011 1,54 Μ.Α.Ε., γεγονός που αποδεικνύει ότι η οικογένεια αυτής της κατηγορίας εργάζεται στη γεωργική εκμετάλλευση περισσότερο από κάθε άλλη των αντίστοιχων κατηγοριών.

Η περιορισμένη γεωργική εργασία του αρχηγού και των μελών της οικογένειας στην τρίτη κατηγορία είναι ιδιαίτερα εμφανής και στις δύο έρευνες με μικρή η διαφορά για το 2011 (2,90) έναντι 2,88 Μ.Α.Ε το 2006 για τις συνολικές ενώ οι γεωργικές είναι ίδιες. Η οικογένεια της τέταρτης κατηγορίας δε δαπανά χρόνο (ώρες) σε γεωργικές δραστηριότητες κατά το έτος 2006 ενώ για το 2011 ξεκινά την

δραστηριοποίηση ίσως για επιπλέον βοηθητικά εισοδήματα λόγω της οικονομικής κρίσης. Τα στοιχεία αυτά φανερώνουν πως η γεωργία δεν αποτελεί τη βασική δραστηριότητα των εκμεταλλεύσεων στις κατηγορίες III και IV αλλά είναι συμπληρωματική εργασία και θα δούμε πως σιγά σιγά θα διαφοροποιείται .

Η συνολική ανθρώπινη εργασία σε Μ.Α.Ε. περιλαμβάνει τη γεωργική καθώς και την εξωγεωργική εργασία σε Μ.Α.Ε. του αρχηγού και των μελών της οικογένειας των εκμεταλλεύσεων. Στις οικονομικά βιώσιμες εκμεταλλεύσεις οι γεωργικές Μ.Α.Ε. της οικογένειας είναι μεγαλύτερες από τις εξωγεωργικές, ενώ στις υπόλοιπες τρεις κατηγορίες εκμεταλλεύσεων ισχύει ακριβώς το αντίθετο και στις δύο έρευνες. Συγκεκριμένα στην τέταρτη κατηγορία των οριακών εκμεταλλεύσεων ισχύει: συνολικές οικογενειακές Μ.Α.Ε. = εξωγεωργικές οικογενειακές Μ.Α.Ε., αφού οι οικογενειακές Μ.Α.Ε. στη γεωργία είναι μηδέν.

Αξιοσημείωτη είναι και η απασχόληση ξένων, εποχικών εργατών στις γεωργικές δραστηριότητες των εκμεταλλεύσεων. Η πρώτη κατηγορία λόγω των μεγάλων εκτάσεων που διαθέτει και των απαιτήσεων των καλλιεργειών απασχολεί αρκετούς εργάτες (0,26 ΜΑ.Ε. για το 2006 και 0,27 ΜΑ.Ε. για το 2011). Η δεύτερη κατηγορία απασχολεί περισσότερους εργάτες από την πρώτη (0,28 ΜΑ.Ε. για το 2006 και για το 2011) και το γεγονός αυτό ίσως να οφείλεται στο μεγάλο μέσο όρο ηλικίας των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων της συγκεκριμένης κατηγορίας. Στην τέταρτη κατηγορία η ανθρώπινη εργασία σε Μ.Α.Ε. ανέρχεται σε 3,09 οικογενειακές Μ.Α.Ε. και σε 0,25 ξένες γεωργικές Μ.Α.Ε για το 2006 και για το 2011: 3,10 και 0,26 αντίστοιχα. Τέλος για το 2011 οι γεωργικές δραστηριότητες των εκμεταλλεύσεων της τέταρτης κατηγορίας γίνονται σχεδόν αποκλειστικά (γεωργικές Μ.Α.Ε.: 0,05) μόνο από εποχικούς εργάτες (0,25 Μ.Α.Ε.).

4.5.3. *Ηλικιακή Κατανομή Αρχηγών Γ.Ε.*

Πίνακας 32: Ηλικιακή Κατανομή Αρχηγών Γ.Ε.

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ III		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV		ΣΥΝΟΛΟ	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
30-39	2	1	2	1	3	3	1	1	8	6
40-49	0	1	1	2	4	3	2	2	7	8

50-59	1	0	2	1	10	8	7	6	20	15
60-69	3	2	5	4	9	10	8	7	25	23
70-79	0	2	4	3	0	2	5	6	9	13
>80	0	0	0	1	0	0	1	0	1	1
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	54,33	59,8	60,28	64,7	53,42	57,8	60,95	65,1		

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Από τα δεδομένα του ανωτέρω πίνακα παρατηρούμε ότι η πολυπληθέστερη ηλικιακή κατηγορία των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων του δείγματος για το 2006 και το 2011 είναι εκείνη των 60-69 ετών το μόνο που διαφέρει είναι ο αριθμός στην κατηγορία που είναι 25 άτομα για το 2006 και 23 για το 2011. Επίσης ο μέσος όρος ηλικίας των αρχηγών στις κατηγορίες II και IV ξεπερνά τα 60 έτη και για τις δυο χρονολογίες.

Αντίθετα στην ηλικιακή κλίμακα 30-39 ετών βρίσκονται μόλις 8 από τους 70 αρχηγούς (ποσοστό 11,42%) για το 2006 και για το 2011 βρίσκονται 6 από τους 66 αρχηγούς (ποσοστό 11,2%). Παρόλο που στην κλίμακα αυτή εντάσσονται οι νέοι και πιο δυναμικοί αγρότες, το μικρό ποσοστό φανερώνει το περιορισμένο ενδιαφέρον που δείχνουν οι νέοι της περιοχής για τη γεωργία.

Ο μεγάλος μέσος όρος ηλικίας των αρχηγών, καθιστά δύσκολο των εκσυγχρονισμό τους, αφού εμφανίζονται δύσπιστοι προς τις νέες μεθόδους καλλιέργειας (π.χ. βιολογική γεωργία) και κατ' επέκταση διστακτικοί για να τις εφαρμόσουν. Επιπλέον, παρόλο που για το 2006: 10 και για το 2011: 14 αρχηγοί εκμεταλλεύσεων είναι άνω των 70 ετών και ανήμποροι να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις των γεωργικών δραστηριοτήτων, εντούτοις δε δέχονται να νοικιάσουν μέρος των εκτάσεών τους σε νεότερους αρχηγούς, με αποτέλεσμα να αφήνουν αρκετά στρέμματα γης συχνά ανεκμετάλλευτα.

Στην πρώτη κατηγορία, των οικονομικά βιώσιμων εκμεταλλεύσεων, ο μέσος όρος ηλικίας των αρχηγών είναι 54,33 έτη για το 2006 και 59,8 για το 2011 στοιχείο που συντείνει σημαντικά στην οικονομική βιωσιμότητα των εκμεταλλεύσεων αυτών.

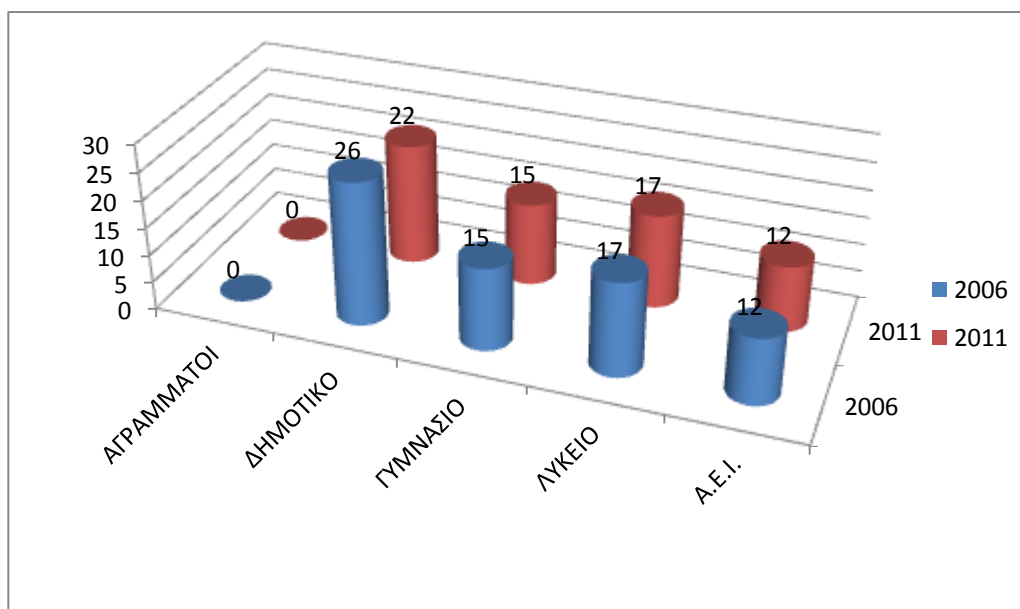
4.5.4. Μορφωτικό Επίπεδο Αρχηγών Γ.Ε.

Πίνακας 33: Μορφωτικό Επίπεδο Αρχηγών Γ.Ε.

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ III		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV		ΣΥΝΟΛΟ	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΑΓΡΑΜΜΑΤΟΙ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΔΗΜΟΤΙΚΟ	4	4	10	8	6	6	6	4	26	22
ΓΥΜΝΑΣΙΟ	1	1	0	0	10	10	4	4	15	15
ΛΥΚΕΙΟ	1	1	4	4	9	9	3	3	17	17
Α.Ε.Ι.	0	0	0	0	1	1	11	11	12	12

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Διάγραμμα 16: Μορφωτικό Επίπεδο Αρχηγών Γ.Ε.

Πηγή: Ερωτηματολόγιο

Από τα δεδομένα του πίνακα και του διαγράμματος παρατηρούμε ότι η πολυπληθέστερη κατηγορία μορφωτικού επιπέδου, δυστυχώς είναι εκείνη του δημοτικού. Το στοιχείο αυτό καθιστά τον εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων ακόμα πιο δύσκολο.

Στις κατηγορίες III και IV των εκμεταλλεύσεων το μορφωτικό επίπεδο ανεβαίνει και στις δύο ερευνητικές περιόδους. Συγκεκριμένα οι αρχηγοί που έχουν τελειώσει Α.Ε.Ι. προέρχονται αποκλειστικά από τις δύο αυτές κατηγορίες, ενώ από εδώ προέρχεται και το μεγαλύτερο ποσοστό των αρχηγών που έχουν τελειώσει το λύκειο. Είναι αντιφατικό το γεγονός ότι τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο ανήκουν στις φθίνουσες οικονομικά και οριακές εκμεταλλεύσεις. Βέβαια αυτό εξηγείται με το ότι η γεωργία δεν αποτελεί τη βασική δραστηριότητα αυτών των κατηγοριών εκμεταλλεύσεων. Οι αρχηγοί που είναι απόφοιτοι λυκείου και πολύ περισσότερο οι κάτοχοι πτυχίου απασχολούνται κυρίως σε κάποια εξωγεωργική δραστηριότητα. Στις περισσότερες από τις εκμεταλλεύσεις των δύο τελευταίων κατηγοριών η γεωργία ασκείται κυρίως με σκοπό τη συμπλήρωση του εισοδήματος ή την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών της οικογένειας μέσω της παραγωγής της εκμετάλλευσης (π.χ. το λάδι που χρειάζεται η οικογένεια για ένα ολόκληρο έτος).

4.6. ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ

Με τον όρο περιουσιακά στοιχεία εννοούμε το σύνολο των οικονομικών μέσων που αποτιμώνται σε χρήμα και τα οποία χρησιμοποιούν οι εκμεταλλεύσεις για να πετύχουν το σκοπό τους. Κάθε περιουσιακό στοιχείο έχει μια συγκεκριμένη διάρκεια παραγωγικής ζωής, στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι η διάρκεια χρήσης αρκετών περιουσιακών στοιχείων της έρευνας έχει ξεπεράσει τη διάρκεια της (θεωρητικής) παραγωγικής ζωής τους.

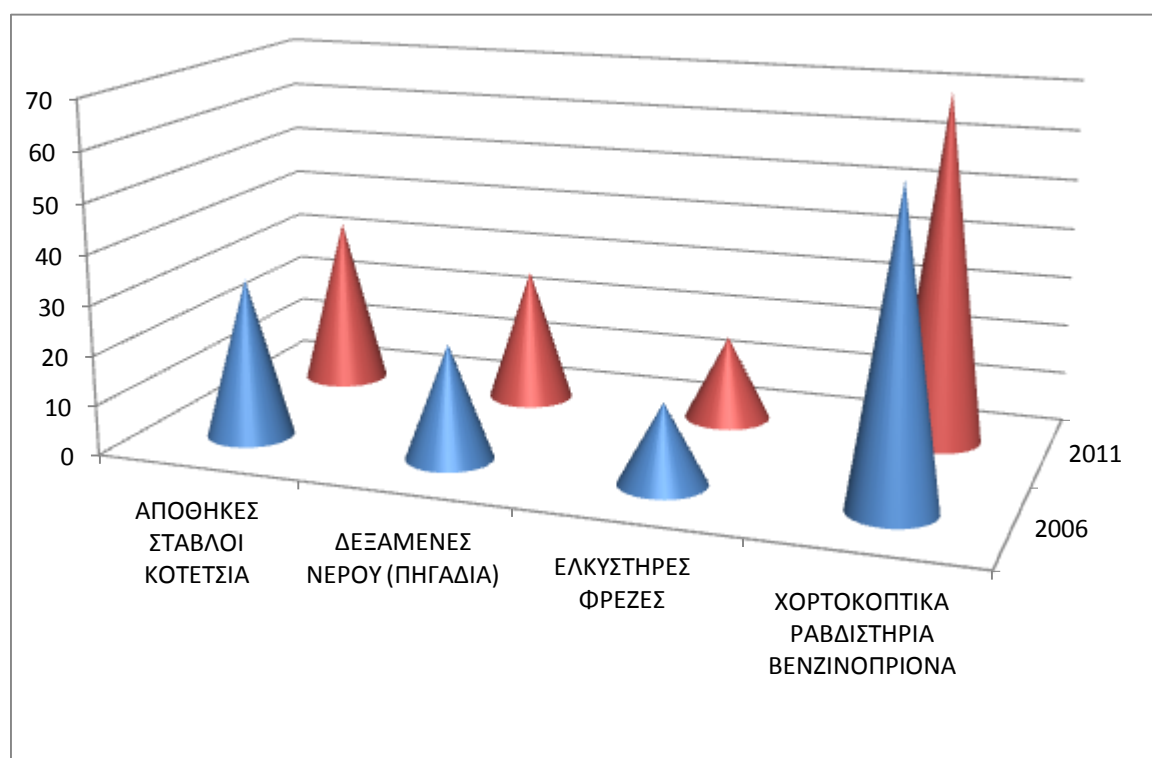
Πίνακας 34: Περιουσιακά Στοιχεία Εκμεταλλεύσεων.

ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ	I		II		III		IV		ΣΥΝΟΛΟ	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΑΠΟΘΗΚΕΣ ΣΤΑΒΛΟΙ ΚΟΤΕΤΣΙΑ	5 (83,3%)	5 (83,3%)	4 (28,5%)	5 (35,7%)	14 (53,8%)	14 (53,8%)	9 (37,5%)	10 (39,5%)	32	34

ΔΕΞΑΜΕΝΕΣ ΝΕΡΟΥ (ΠΗΓΑΔΙΑ)	4 (66,6%)	5 (83,3%)	5 (35,7%)	5 (35,7%)	10 (38,4%)	12 (73,6%)	4 (16,6%)	5 (20,8%)	23	27
ΕΛΚΥΣΤΗΡΕΣ ΦΡΕΖΕΣ	2 (33,3%)	2 (33,3%)	2 (14,2%)	3 (20,7%)	7 (26,9%)	7 (26,9%)	5 (20,8%)	5 (20,8%)	16	17
ΧΟΡΤΟΚΟΠΤΙΚΑ ΡΑΒΔΙΣΤΗΡΙΑ ΒΕΝΖΙΝΟΠΡΙΟΝΑ	15 (250%)	17 (290%)	11 (78,5%)	13 (86,5%)	20 (76,9%)	23 (86,4%)	15 (62,5%)	17 (72,5%)	61	70

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Διάγραμμα 17: Περιουσιακά Στοιχεία Εκμεταλλεύσεων 2006-2011.

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Όπως προκύπτει από τα ερωτηματολόγια και παρουσιάζει ο ανωτέρω πίνακας, τα περιουσιακά στοιχεία που διαθέτουν οι εκμεταλλεύσεις της Αρχαίας Επιδάουρου είναι κυρίως: πέτρινες αποθήκες, στάβλοι από τσιμεντόλιθους, συρμάτινα

κοτέτσια καλυμμένα από αλουμίνιο, δεξαμενές νερού (πηγάδια), ελκυστήρες, φρέζες, χορτοκοπτικά, βενζινοπρίονα και ραβδιστήρια.

Οι αποθήκες έχουν έκταση κατά μέσο όρο 18 τετραγωνικά μέτρα, ενώ οι δεξαμενές νερού έχουν βάθος κατά μέσο όρο 7,5 μέτρα. Οι φρέζες που εμφανίζονται στην περιοχή είναι το πλείστον 18 ίππων, τα χορτοκοπτικά 40 κυβικών και τα βενζινοπρίονα 50 κυβικών.

Τέλος κάθε εκμετάλλευση έχει στην κατοχή της εργαλεία όπως: πριόνι κλαδέματος, σκαλιστήρι, σκάλες, τσουγκράνες, μάτουκες, γκασμά, βαριοπούλα, απλάδες και δίχτυα για τις ελιές κλπ.

4.7. ΚΛΑΔΟΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Εκτός από την ελαιοκομία, που αποτελεί το βασικό παραγωγικό κλάδο των εκμεταλλεύσεων του δείγματος, σε 43 (για το 2006) και σε 41 (για το 2011) από τις 70 (για το 2006) και 66 (για το 2011) εκμεταλλεύσεις αντίστοιχα, (61% περίπου) του δείγματος υπάρχει και άλλος κλάδος παραγωγής. Συγκεκριμένα για το 2006 από τις 43 οι 23 εκμεταλλεύσεις έχουν και δεύτερο κλάδο φυτικής παραγωγής ενώ οι υπόλοιπες 20 έχουν και τρίτο κλάδο με φυτική παραγωγή, στην δεύτερη έρευνα, το 2011, από τις 40 οι 23 εκμεταλλεύσεις έχουν και δεύτερο κλάδο φυτικής παραγωγής ενώ οι υπόλοιπες 18 έχουν και τρίτο κλάδο με φυτική παραγωγή. Να παρατηρήσουμε πως εκμεταλλεύσεις με κλάδο την κτηνοτροφία δε σημειώθηκαν στην έρευνα.

Πίνακας 35: Εκμεταλλεύσεις με 2 και 3 κλάδους παραγωγής.

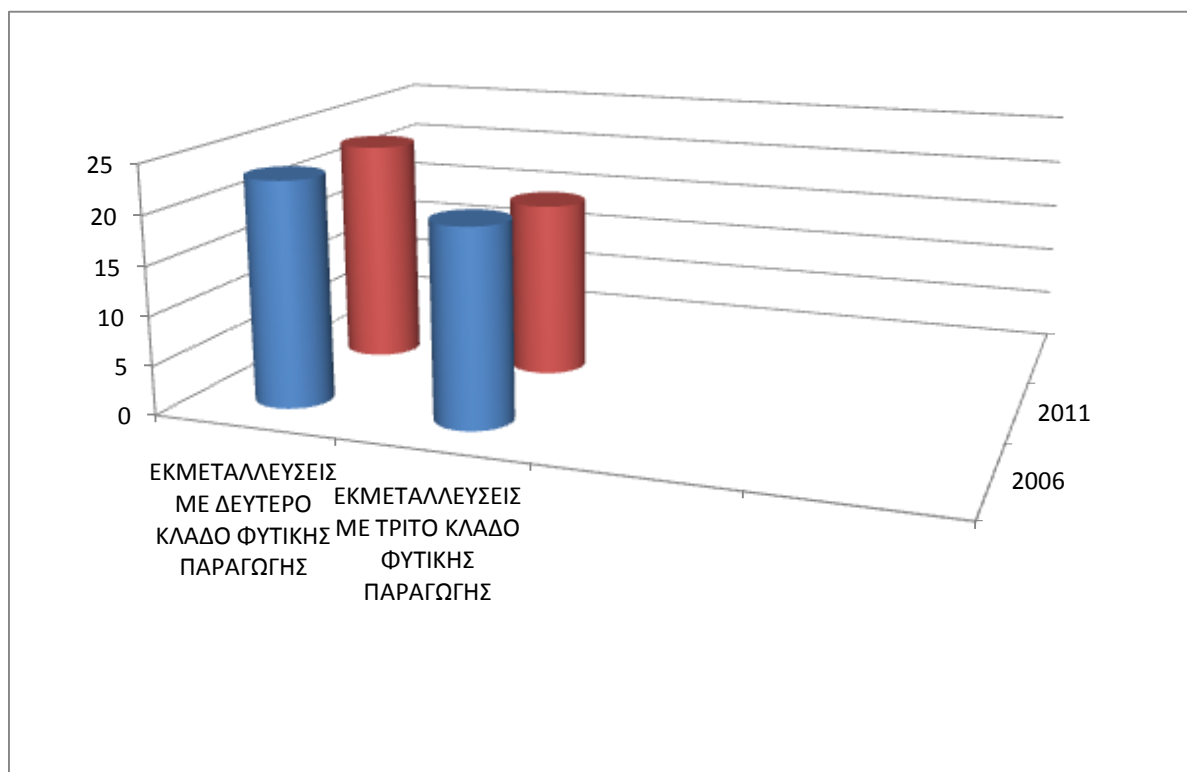
	I (%)		II (%)		III (%)		IV (%)	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ	6 (100%)	6 (100%)	14 (100%)	12 (100%) ¹⁹	17 (65,3%)	17 (65,3%)	6 (25%)	6 (25%)
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΛΑΔΟ ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	3 (50%)	3 (50%)	6 (42,85%)	6 (42,85%)	11 (64,7%)	11 (64,7%)	3 (50%)	3 (50%)

¹⁹ Υπενθυμίζεται ότι το δείγμα πλέον είναι 66 καλλιεργητές και όχι 70.

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ ΜΕ ΤΡΙΤΟ ΚΛΑΔΟ ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ	3 (50%)	3 (50%)	8 (57,14%)	6 (42,85%)	6 (35,3%)	6 (35,3%)	3 (50%)	3 (50%)
ΣΥΝΟΛΟ	6 (100%)	6 (100%)	14 (100%)	12 (100%)	17 (100%)	17 (100%)	6 (100%)	6 (100%)

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Διάγραμμα 18: Εκμεταλλεύσεις με 2 και 3 κλάδους παραγωγής για 2006-2011.

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Οι κλάδοι της φυτικής παραγωγής που σημειώθηκαν αποτελούνται από εσπεριδοειδή: πορτοκάλια και μανταρίνια. Στην κατηγορία των «εν δυνάμει

οικονομικά βιώσιμων εκμεταλλεύσεων» παρατηρήθηκαν και 2 εκμεταλλεύσεις με 4 κλάδους φυτικής παραγωγής το 2011. Οι κλάδοι αυτοί είναι η ελαιοκομία, η καλλιέργεια πορτοκαλιών, μανταρινιών καθώς επίσης και ροδιών. Αξίζει να σημειώσουμε πως συνολικά καταμετρήθηκαν 33 εκτάσεις με πορτοκάλια και 23 με μανταρίνια. Επίσης αρκετές εκμεταλλεύσεις που διαθέτουν εσπεριδοειδή, έχουν ανάμεσά τους διάσπαρτα και δέντρα από γκρέιπ-φρουτ και λεμόνια.

Στην πρώτη κατηγορία των «οικονομικά βιώσιμων εκμεταλλεύσεων», προκύπτει ότι οι 6 εκμεταλλεύσεις έχουν επιπλέον κλάδο παραγωγής. Έτσι το 50% των εκμεταλλεύσεων αυτής της κατηγορίας έχει και δεύτερο κλάδο φυτικής παραγωγής ενώ το υπόλοιπο 50% έχει και τρίτο κλάδο φυτικής παραγωγής. Τα στοιχεία αυτά στηρίζουν και ενισχύουν την οικονομική βιωσιμότητα των αντίστοιχων εκμεταλλεύσεων.

4.8. ΖΩΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ

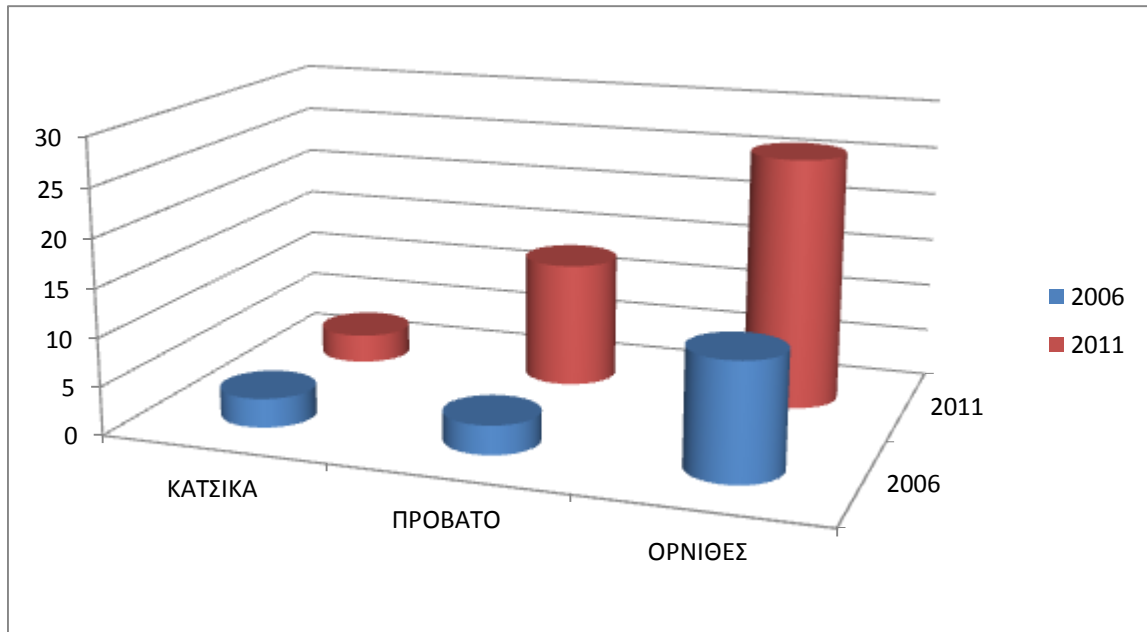
Το σύνολο των εκμεταλλεύσεων του δείγματος που διαθέτει ζωικό κεφάλαιο το 2006 ήταν 12 ενώ το 2011 ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων ανέρχεται στις 26. Ο αριθμός αυτός ταυτίζεται και στις δυο έρευνες με τον αριθμό των εκμεταλλεύσεων που έχει στην κατοχή του όρνιθες. Εκτός από τις όρνιθες το 2006, 6 στις 11 εκμεταλλεύσεις διαθέτουν και άλλα ζώα, όπως κατσίκες και πρόβατα (λίγα στον αριθμό), που καλύπτουν αποκλειστικά τις ανάγκες της οικογένειας ενώ το 2011 ο αριθμός γίνεται 16 στις 26 εκμεταλλεύσεις.

Πίνακας 36: Εκμεταλλεύσεις με ζωικό κεφάλαιο.

ΕΙΔΟΣ ΖΩΟΥ	I		II		III		IV		ΣΥΝΟΛΟ	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΚΑΤΣΙΚΑ	2	0	1	1	0	1	0	1	3	3
ΠΡΟΒΑΤΟ	1	4	2	4	0	2	0	2	3	13
ΟΡΝΙΘΕΣ	2	5	3	6	5	10	2	5	12	26

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Διάγραμμα 19: Εκμεταλλεύσεις με ζωικό κεφάλαιο.

Πηγή: Ερωτηματολόγιο

Από την πρώτη κατηγορία των οικονομικά βιώσιμων εκμεταλλεύσεων το 2006, 2 από τις 6 εκμεταλλεύσεις διαθέτουν ζωικό κεφάλαιο. Συγκεκριμένα οι δύο εκμεταλλεύσεις που διαθέτουν όρνιθες έχουν και κατσίκες και η μία εξ' αυτών και πρόβατα (2 στον αριθμό), ενώ το 2011 ο αριθμός ανεβαίνει στις 5 εκμεταλλεύσεις.

Ο μέσος όρος παραγωγής αυγών της κάθε εκμετάλλευσης ανέρχεται στα 1800 αυγά το χρόνο, ενώ κάθε εκμετάλλευση κατέχει κατά μέσο όρο 35 όρνιθες. Η κάθε κατσικά παράγει κατά μέσο όρο 120 kg γάλα το χρόνο και το πρόβατο δίνει 50 kg κρέας το χρόνο. Οι τιμές των προϊόντων ανέρχονται σε: 0,60 - 1 €/ζευγάρι αυγών, 1 - 1,5 €/lt γάλακτος, 3 - 5 €/kg κρέατος αντίστοιχα για το 2006 -2011.

Το 2006 το μέσο ακαθάριστο κέρδος από τον κλάδο των ορνίθων φθάνει τα 662,16 € το χρόνο και από τα άλλα ζώα τα 426,38 € το χρόνο, ενώ για το 2011 το μέσο ακαθάριστο κέρδος από τον κλάδο των ορνίθων φθάνει τα 750 € το χρόνο και από τα άλλα ζώα τα 500 € το χρόνο. Τέλος για το 2006 ο μέσος όρος δαπανών (π.χ. ζωοτροφές, φάρμακα κλπ) για τις όρνιθες είναι 400 € το χρόνο και για τα άλλα ζώα 160 € το χρόνο, ενώ για το 2011 ο μέσος όρος δαπανών για τις όρνιθες είναι 450 € το χρόνο και για τα άλλα ζώα 180 € το χρόνο.

4.9. ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ

Και για τις δύο χρονολογίες τα βασικότερα προϊόντα που παράγουν οι εκμεταλλεύσεις, που αποτελούν το δείγμα της έρευνας, είναι το λάδι, τα πορτοκάλια και τα μανταρίνια. Επιπλέον 2 εκμεταλλεύσεις παράγουν ρόδια, ενώ όσες εκμεταλλεύσεις παράγουν και ζωικά προϊόντα, αυτά προορίζονται κυρίως για αυτοκατανάλωση (με εξαίρεση κάποιες εκμεταλλεύσεις που πουλάνε αυγά). Αναλυτικότερα:

- Από τις εκμεταλλεύσεις του δείγματος για το 2006 οι 20 (28,57%) πουλάνε τα προϊόντα της παραγωγής τους μόνες τους, ενώ το 2011 ο αριθμός ανεβαίνει στο 25 (37,9%). Οι εκμεταλλεύσεις αυτές διαθέτουν τα προϊόντα τους στις λαϊκές των Αθηνών, χωρίς τη μεσολάβηση τρίτων (π.χ. εμπόρων), με σαφώς μεγαλύτερα κέρδη. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι τις 20/25 αυτές εκμεταλλεύσεις τις απαρτίζουν οι εκμεταλλεύσεις των δύο πρώτων κατηγοριών, των «οικονομικά βιώσιμων» και των «εν δυνάμει οικονομικά βιώσιμων».
- Το 2006 από τις 70 εκμεταλλεύσεις οι 8 δε διαθέτουν κανένα από τα προϊόντα τους προς πώληση (11,4%), ενώ το 2011 από τις 66 εκμεταλλεύσεις οι 4 δεν διαθέτουν κανένα προϊόν (6,1%). Αυτό συμβαίνει είτε γιατί η παραγωγή τους είναι πολύ μικρή και προορίζεται αποκλειστικά και μόνο για αυτοκατανάλωση, είτε λόγω εγκατάλειψης του πρωτογενή τομέα, αφού δεν αποτελεί τη βασική βιοποριστική δραστηριότητα των εκμεταλλεύσεων αυτών.
- Τέλος για το 2006 οι υπόλοιπες 42 εκμεταλλεύσεις διαθέτουν ένα μέρος της παραγωγής τους, κυρίως το λάδι, μέσω συγγενικών δικτύων και ένα άλλο (π.χ. πορτοκάλια, μανταρίνια) το πουλάνε σε εμπόρους, ενώ αυτός ο αριθμός γίνεται το 2011, 37 εκμεταλλεύσεις .

Εκτός των ανωτέρω, θα πρέπει να σημειωθούν και οι αιτίες που δυστυχώς εξακολουθούν να εμποδίζουν τον εκσυγχρονισμό του εμπορίου καθώς και τη γενικότερη προώθηση των προϊόντων της Αρχαίας Επιδαύρου στην ευρύτερη αγορά. Αυτές είναι:

1. Η έλλειψη οργανωμένου συνεταιρισμού, ο οποίος θα μπορούσε να συγκεντρώσει τις παραγόμενες ποσότητες και να εξασφαλίσει καλύτερες τιμές στα προϊόντα.

2. Το γεγονός ότι η γεωργία δεν αποτελεί τη βασική βιοποριστική δραστηριότητα των κατοίκων της περιοχής μελέτης.
3. Η δυσκολία αναβάθμισης της γεωργίας λόγω της εμμονής πολλών αρχηγών εκμεταλλεύσεων στις συμβατικές και απαρχαιωμένες μεθόδους καλλιέργειας.
4. Η έλλειψη κάποιας πιστοποίησης (π.χ. ονομασία προέλευσης) και η περιορισμένη διαφήμιση των προϊόντων.
5. Η έλλειψη οργανωμένης προσπάθειας των Επιδαύριων παραγωγών καθώς και του δήμου για συντονισμένη προώθηση και διαφήμιση όλων των τοπικών προϊόντων στο Πανηγύρι του Αγροτουρισμού.
6. Η απουσία συνεργασίας μεταξύ των παραγωγών με στόχο τη σύναψη επικερδών συμβολαίων με μεγάλες αλυσίδες super-market.

4.10 ΓΕΩΡΓΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΓΕΘΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ.

Στο τμήμα αυτό της μεταπτυχιακής εργασίας παρουσιάζονται ορισμένα βασικά γεωργοοικονομικά μεγέθη και γίνεται αναφορά στη βιωσιμότητα των νοικοκυριών των αντίστοιχων εκμεταλλεύσεων του δείγματος.

Βασικός σκοπός είναι ο υπολογισμός του οικογενειακού εισοδήματος (γεωργικού, εξωγεωργικού και συνολικού), καθώς και η παρουσίαση της σημερινής κατάστασης και των προοπτικών των εκμεταλλεύσεων.

Τα οικονομικά μεγέθη που αναφέρονται στους πίνακες που ακολουθούν έχουν υπολογιστεί με βάση τους παρακάτω τύπους:

Οικογενειακό γεωργικό εισόδημα = Ακαθάριστη πρόσοδος – εμφανείς δαπάνες

Όπου,

Εμφανείς δαπάνες = καταβαλλόμενες χρηματικές δαπάνες + αποσβέσεις

Ακαθάριστη πρόσοδος = παραγόμενη ποσότητα προϊόντος * τιμή πώλησης + επιδοτήσεις

Συνολικό οικογενειακό εισόδημα = Οικογενειακό γεωργικό εισόδημα + εξωγεωργικό εισόδημα

Γεωργικό εισόδημα εκμετάλλευσης = Ακαθάριστη πρόσδοδος – (δαπάνες παραγωγής + ενοίκιο + αμοιβή εργασίας + τόκοι κεφαλαίων + τόκοι εργασίας).

Η συντήρηση και τα ασφάλιστρα έχουν υπολογιστεί με βάση συντελεστές του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων ως εξής:

- **Για τις έγγειες βελτιώσεις:** Συντήρηση = 1% Μ.Ε.Κ.

Ασφάλιστρα = 0,15% Μ.Ε.Κ.

- **Για τα μηχανήματα:** Συντήρηση = 3% Μ.Ε.Κ.

Ασφάλιστρα = 0,15% Μ.Ε.Κ.

Υπολειμματική Αξία μηχανημάτων = 2,5% της Αρχικής Αξίας

- **Για τις φυτείες:** Συντήρηση = 1% Μ.Ε.Κ.

Δαπάνες Ε.Λ.Γ.Α. = 3% Τιμολογίου Πώλησης

Υπολειμματική Αξία κτισμάτων, έγγειων βελτιώσεων και κατασκευών = 0

Όπου:

Μ.Ε.Κ. = μέσο υπενδεδυμένο κεφάλαιο

Μ.Ε.Κ. = (Αξία κατά την απογραφή στην έναρξη + Αξία κατά την απογραφή στη λήξη)/2.

Απογραφή στην έναρξη = αρχική αξία – (έτη χρήσης * απόσβεση)

Απογραφή στη λήξη = απογραφή στην έναρξη – απόσβεση

Απόσβεση = (Αρχική Αξία – Υπολειμματική Αξία)/Δ.Π.Ζ.,

όπου Δ.Π.Ζ. = Διάρκεια Παραγωγικής Ζωής

Εισόδημα Αναφοράς = 15.000€

Πίνακας 37: Οικονομικά Μεγέθη ανά Κατηγορία Εκμεταλλεύσεων.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ^{20*}	I		II		III		IV		ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΣΟΔΟΣ	61.211	62.050	33.618	34.159	19.279	19.982	7.007	7.963	30.279	31.039
ΔΑΠΑΝΕΣ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ	8.886	9.201	5.366	5.541	3.726	4.157	1.275	1.871	4.813	5.193
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	52.325	52.849	28.251	28.618	15.804	15.825	5.731	6.092	25.528	25.846
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	66.452	67.254	38.373	38.759	42.132	42.851	31.256	31.859	44.553	45.181
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ/Μ.Α.Ε.	34.199	35.741	34.453	34.951	63.217	63.891	-	-	43.956 ²¹	44.861
ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ/Μ.Α.Ε	25.363	25.267	14.646	15.412	14.629	15.214	10.115	10.587	16.188	16.620
% ΓΕΩΡΓΙΚΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ	78,74%	78,95%	73,62%	74,12%	37,51%	37,95%	18,33%	18,78%	52,05%	51,70%
ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	43.439	43.856	22.885	23.214	12.078	12.578	4.456	4.852	20.714	21.125

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Παρατηρήσεις:

1. Η ακαθάριστη πρόσοδος των εκμεταλλεύσεων της κατηγορίας I εμφανίζεται ιδιαίτερα μεγάλη. Υπενθυμίζουμε πως στην κατηγορία αυτή ανήκουν οι «οικονομικά βιώσιμες» εκμεταλλεύσεις που κατέχουν μεγάλες εκτάσεις καλλιεργειών και που παράγουν μεγάλη ποσότητα προϊόντων. Απ' την άλλη

²⁰ * Όλα τα οικονομικά μεγέθη που αναφέρονται είναι υπολογισμένα σε EURO

²¹ ** Είναι ο μέσος όρος των τριών πρώτων κατηγοριών

πλευρά, η μικρή ακαθάριστη πρόσδοδος της IV κατηγορίας φανερώνει εκμεταλλεύσεις με μικρό ποσοστό καλλιεργούμενων εκτάσεων και με πενιχρή παραγωγή. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε ότι ένα ποσοστό της ακαθάριστης προσόδου των γεωργικών εκμεταλλεύσεων προέρχεται από τις επιδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την καλλιέργεια της ελιάς.

Πίνακας 38: Συμμετοχή Επιδότησης στην Ακαθάριστη Πρόσοδο και στο Γεωργικό Οικογενειακό Εισόδημα.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ	ΜΕΣΗ ΕΠΙΔΟΤΗΣΗ (€)		% ΕΠΙΔΟΤΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΗ ΠΡΟΣΟΔΟ		% ΕΠΙΔΟΤΗΣΗΣ ΣΤΟ ΓΕΩΡΓΙΚΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I	3.000	2.500	5%	4,8%	5,7%	5,5%
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II	1.500	1.300	4,5%	4,3%	5,3%	5,1%
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ III	680	600	3,5%	3,2%	4,3%	4%
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV	150	100	2,2%	2,1%	2,6%	2,2%
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	1.332	1.125	3,8%	3,6%	4,4%	4,2%

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 43, καταλαβαίνουμε πως το ποσοστό της επιδότησης της ελαιοκαλλιέργειας στην ακαθάριστη πρόσοδο δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικό. Το ίδιο ακριβώς ισχύει και με το ποσοστό της επιδότησης στο γεωργικό οικογενειακό εισόδημα. Από τον πίνακα παρατηρούμε ότι και σε αυτήν την περίπτωση τα ποσοστά είναι αρκετά χαμηλά. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί η επιφύλαξη και πολλές φορές η άρνηση των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων να απαντήσουν στη συγκεκριμένη ερώτηση. Έτσι η εγκυρότητα του ανωτέρω πίνακα κρίνεται αμφίβολη.

2. Οι δαπάνες στη γεωργία είναι αρκετά αυξημένες και αυτό οφείλεται κυρίως στην απασχόληση πολλών εποχικών εργατών. Οι δαπάνες παρατηρούμε πως μειώνονται σταδιακά καθώς περνάμε από την πρώτη κατηγορία στις επόμενες. Αξίζει να σημειώσουμε πως οι βασικότερες αιτίες για τις οποίες οι

εκμεταλλεύσεις της I κατηγορίας απασχολούν περισσότερο εποχικό προσωπικό είναι:

- a. η υψηλότερη ακαθάριστη πρόσοδος η οποία επιτρέπει την πρόσληψη εποχικών εργατών
- b. το μεγάλο μέγεθος των εκμεταλλεύσεων
- c. οι ιδιαίτερα αυξημένες απαιτήσεις των καλλιεργειών και
- d. η μεγάλη παραγωγή που απαιτεί πολλά εργατικά χέρια.

Από την ανάλυση του ερωτηματολογίου προκύπτει ότι οι βασικές δαπάνες των γεωργικών εκμεταλλεύσεων του δείγματος αφορούν κυρίως την καταβολή μισθών για εποχική εργασία, λιπάσματα, φυτοφάρμακα, καύσιμα για τα ιδιόκτητα μηχανήματα και καταβολή χρημάτων για ενοικίαση ξένων μηχανημάτων. Το ύψος του ημερομισθίου των εποχικών εργατών είναι 30-35 EURO ενώ το ύψος του κόστους ενοικίασης κάποιου μηχανήματος κυμαίνεται από 100 έως και 200 EURO (ανάλογα το είδος του μηχανήματος). Όσον αφορά τις δαπάνες για τη συντήρηση και τα ασφάλιστρα κτιρίων, μηχανημάτων και φυτειών προέκυψε ότι καταβάλλονται μόνο όταν προκληθούν κάποιες σοβαρές ζημιές και όχι ετησίως.

Πίνακας 39: Συμμετοχή Επιμέρους Δαπανών στις Συνολικές.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΔΑΠΑΝΩΝ		ΔΑΠΑΝΕΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑΚΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ		ΔΑΠΑΝΕΣ ΕΠΟΧΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I	8.886	9.201	7.211 (81,15%)	7.285 (79,18%)	1.675 (18,85%)	1.916 (20,82%)
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II	5.366	5.541	3.866 (72,05%)	3.938 (71,07%)	1.500 (27,95%)	1.603 (28,93%)
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ III	3.726	4.157	2.676 (71,82%)	2.757 (66,32%)	1.050 (28,18%)	1.400 (33,68%)
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV	1.275	1.871	600 (47,08%)	658 (35,17%)	675 (52,92%)	1.213 (64,83%)
ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ	4.813	5.193	3.588 (74,55%)	3.660 (70,48%)	1.225 (25,45%)	1.533 (29,52%)

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

3. Το οικογενειακό γεωργικό εισόδημα είναι ιδιαίτερα μεγάλο στην I κατηγορία εκμεταλλεύσεων, γεγονός που επιβεβαιώνει περίτρανα την οικονομική βιωσιμότητά τους. Οι κατηγορίες II και III εμφανίζουν ικανοποιητικά εισοδήματα από τη γεωργία, ενώ το μέσο οικογενειακό γεωργικό εισόδημα της IV κατηγορίας είναι αποκαρδιωτικό για το μέλλον των συγκεκριμένων εκμεταλλεύσεων. Στην περίπτωση αυτή ελλοχεύει ο κίνδυνος η ενασχόληση με τη γεωργία να μειωθεί ακόμα περισσότερο ή ακόμα και να εκλείψει (λόγω χαμηλού οικογενειακού γεωργικού εισοδήματος).
4. Σε παραπάνω πίνακα παρουσιάζεται επιπλέον και το γεωργικό εισόδημα των εκμεταλλεύσεων. Το μέγεθος αυτό αντιστοιχεί στο εισόδημα που “δημιουργούν” οι εκμεταλλεύσεις. Παρατηρούμε και πάλι το μεγαλύτερο γεωργικό εισόδημα εκμετάλλευσης να το κατέχει η I κατηγορία εκμεταλλεύσεων.
5. Το συνολικό οικογενειακό εισόδημα των εκμεταλλεύσεων της III κατηγορίας παρουσιάζεται μεγαλύτερο από το αντίστοιχο της II, για δύο βασικούς λόγους:
 - a. στην III κατηγορία εκμεταλλεύσεων υπάρχουν περισσότερα νοικοκυριά τα οποία ασχολούνται με τον τουρισμό (μέσω ξενοδοχείων, ενοικιαζόμενων δωματίων, εστιατορίων κλπ) κάτι που αυξάνει σημαντικά το εισόδημά τους και
 - b. γιατί στην III κατηγορία εκμεταλλεύσεων υπάρχουν περισσότερα οικονομικά ενεργά μέλη στα νοικοκυριά από ότι στη II κατηγορία.

Πίνακας 40: Ποσοστό Οικονομικά Ενεργών Μελών στο σύνολο κάθε κατηγορίας.

ΜΕΛΟΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ III		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV	
	2006	2011	2006	2011	2006	2011	2006	2011
ΑΡΧΗΓΟΣ	83,3%	83,3%	71,4%	71,4%	80,7%	80,7%	66,6%	66,6%
ΣΥΖΥΓΟΣ	83,3%	83,3%	28,5%	28,5%	42,3%	42,3%	45,8%	45,8%
ΠΡΩΤΟ ΜΕΛΟΣ	50%	50%	14,2%	14,2%	38,4%	38,4%	37,5%	37,5%
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΛΟΣ	33,3%	33,3%	14,2%	14,2%	27%	27%	16,6%	16,6%

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

6. Από τα στοιχεία του πίνακα 45 παρατηρούμε ότι το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα αποτελεί ένα μεγάλο ποσοστό του συνολικού εισοδήματος των εκμεταλλεύσεων των κατηγοριών I και II, ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό του συνολικού εισοδήματος των εκμεταλλεύσεων των κατηγοριών III και IV. Αν αναλογιστούμε ότι οι δύο πρώτες κατηγορίες περιλαμβάνουν 18 εκμεταλλεύσεις ενώ οι δύο τελευταίες περιλαμβάνουν 48 εκμεταλλεύσεις, τότε εύκολα καταλαβαίνουμε ότι η γεωργία δεν αποτελεί την κύρια βιοποριστική δραστηριότητα των κατοίκων της περιοχής μελέτης. Έτσι ο φόβος πολλών ανθρώπων της περιοχής για σταδιακή απαξίωση του αγροτικού τομέα στην Αρχαία Επίδαυρο είναι ιδιαίτερα έντονος.
7. Δεδομένου ότι η γεωργία δεν αποτελεί την κύρια βιοποριστική δραστηριότητα των νοικοκυριών κρίνεται σκόπιμο να παρουσιαστεί και η οικονομική βιωσιμότητα των νοικοκυριών συνολικά, για να μπορέσει ο αναγνώστης να σχηματίσει μία σφαιρικότερη εικόνα σχετικά με την οικονομική κατάσταση του είδους των νοικοκυριών που αφορούν την παρούσα έρευνα. Πριν παρουσιαστούν τα δεδομένα πρέπει να τονίσουμε ότι αυτά αφορούν αποκλειστικά νοικοκυριά, τα οποία έχουν παρόμοια οικονομική οργάνωση με τα νοικοκυριά της έρευνας.

Στο επίπεδο του αγροτικού νοικοκυριού, το συνολικό εισόδημα όλων των μελών του νοικοκυριού συγκρίνεται με το μέσο εισόδημα των νοικοκυριών της αντίστοιχης διοικητικής περιφέρειας, το οποίο προέρχεται από τις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών. Εννοείται ότι και τα δύο μεγέθη, για να είναι συγκρίσιμα, εκφράζονται σε ισοδύναμο εισόδημα, δηλαδή εισόδημα ανά ισοδύναμες μονάδες ενηλίκων. Βιώσιμο θεωρείται ένα νοικοκυριό με τιμή του δείκτη μεγαλύτερη του 100%, που σημαίνει ότι αυτό το νοικοκυριό καταφέρνει να καλύψει τις μέσες δαπάνες διαβίωσης των μελών του, όπως αυτές προσδιορίζονται στην αντίστοιχη περιφέρεια για το ίδιο έτος, επομένως εξασφαλίζει την αναπαραγωγή του.

Στην περιοχή της Αρχαίας Επιδαύρου “βιώσιμο” θεωρείται ένα νοικοκυριό που το συνολικό οικογενειακό του εισόδημα ανά ισοδύναμο ενήλικο μέλος είναι μεγαλύτερο από 12.090 €. “Μεσαίου εισοδήματος” χαρακτηρίζονται τα νοικοκυριά των οποίων το συνολικό οικογενειακό τους εισόδημα ανά ισοδύναμο ενήλικο μέλος κυμαίνεται μεταξύ 5.650 και 12.090 €, ενώ τέλος “φτωχά” είναι τα νοικοκυριά που έχουν ετήσιο συνολικό οικογενειακό εισόδημα ανά ισοδύναμο ενήλικο μέλος μικρότερο από 5.650€. Στους παρακάτω πίνακες και το διάγραμμα

παρουσιάζονται στοιχεία σχετικά με τη βιωσιμότητα των νοικοκυριών όπως αυτά προέκυψαν από την ανάλυση του ερωτηματολογίου.

Πίνακας 41: Οικονομική Βιωσιμότητα νοικοκυριών.

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ	ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΑ						ΣΥΝΟΛΟ	
	Φτωχά		Μεσαίου εισοδήματος		Βιώσιμα ή υψηλού εισοδήματος		2006	2011
	2006	2011	2006	2011	2006	2011		
Οικονομικά Βιώσιμες (I)	0	0	0	0	6 (100%)	6 (100%)	6	6
Εν Δυνάμει Οικονομικά Βιώσιμες (II)	0	0	7(50%)	6(50%)	7(50%)	6(50%)	14	12
Οικονομικά Φθίνουσες (III)	5 (19,2%)	5 (19,2%)	7 (27%)	7 (27%)	14 (53,8%)	14 (53,8%)	26	26
Οριακές ή Λοιπές (IV)	6 (25%)	4 (23%)	2 (8,4%)	2 (15%)	16 (66,6%)	16 (62%)	24	22
ΣΥΝΟΛΟ	11 (15,7%)	9 (15%)	16 (22,8%)	15 (20%)	43 (61,4%)	42 (65%)	70	66

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Από την ανάλυση των ερωτηματολογίων σχετικά με τη βιωσιμότητα των νοικοκυριών προέκυψαν και τα παρακάτω συμπεράσματα:

- A.** Το 100% (6 στα 6) των “οικονομικά βιώσιμων εκμεταλλεύσεων” εντάσσεται στα υψηλού εισοδήματος νοικοκυριά, γεγονός αναμενόμενο, αφού οι εκμεταλλεύσεις αυτές έχουν το μεγαλύτερο συνολικό οικογενειακό εισόδημα όλων των κατηγοριών (εισόδημα που φθάνει τα 67.254 EURO). Δύο από τις 6 εκμεταλλεύσεις της I κατηγορίας διαθέτουν τουριστικές επιχειρήσεις, ενώ και οι 6 εκμεταλλεύσεις εισπράττουν κάποιο εξωγεωργικό εισόδημα.
- B.** Από τις “Εν δυνάμει οικονομικά βιώσιμες εκμεταλλεύσεις” οι 6 ανήκουν στα μεσαίου εισοδήματος νοικοκυριά, ενώ οι υπόλοιπες 6 στα υψηλού εισοδήματος νοικοκυριά. Αυτό συμβαίνει γιατί οι 6 εκμεταλλεύσεις που ανήκουν στα οικονομικά βιώσιμα νοικοκυριά διαθέτουν και εξωγεωργικό εισόδημα. Συγκεκριμένα οι 4 στις 6 εκμεταλλεύσεις διαθέτουν τουριστικές επιχειρήσεις, ενώ εργάζονται και κατά συνέπεια συνεισφέρουν οικονομικά στο νοικοκυριό και οι σύζυγοι των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων.

- C.** Στην III κατηγορία αν και οι εκμεταλλεύσεις χαρακτηρίζονται ως “οικονομικά φθίνουσες”, η πλειονότητα αυτών εντάσσεται στα υψηλού εισοδήματος νοικοκυριά (53,8%). Αιτίες αυτού του αντιφατικού φαινομένου είναι οι εξής:
- α. εξωγεωργική απασχόληση των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων (22 στους 26)
 - β. εξωγεωργική απασχόληση των συζύγων των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων (10 στις 26)
 - γ. ύπαρξη περισσότερων οικονομικά ενεργών μελών στα νοικοκυριά αυτής της κατηγορίας και
 - δ. η κατηγορία αυτή διαθέτει τις περισσότερες τουριστικές επιχειρήσεις της περιοχής, γεγονός που ενισχύει σημαντικά το μέσο συνολικό οικογενειακό εισόδημα της κατηγορίας.
- D.** Στις “οριακές ή λοιπές” εκμεταλλεύσεις παρατηρείται το ίδιο φαινόμενο της προηγούμενης κατηγορίας. Έτσι ενώ οι εκμεταλλεύσεις αυτές είναι οικονομικά μη βιώσιμες εντούτοις το 62% αυτών ανήκει στα υψηλού εισοδήματος νοικοκυριά. Αυτά τα νοικοκυριά είναι κυρίως νοικοκυριά όπου υπάρχει μόνο η εξωγεωργική πηγή εισοδήματος, αφού το μέσο γεωργικό οικογενειακό εισόδημα είναι πολύ χαμηλό. Ενδεικτικά να αναφέρουμε πως σ’ αυτή την κατηγορία εκμεταλλεύσεων ανήκουν 7 τουριστικές επιχειρήσεις ενώ υπάρχουν και αρκετοί δημόσιοι υπάλληλοι.
- E.** Τέλος, τα φτωχά νοικοκυριά περιλαμβάνουν εκμεταλλεύσεις μόνο από τις κατηγορίες III και IV και αποτελούν το 15% του συνόλου των νοικοκυριών. Στην πλειοψηφία τους τα νοικοκυριά αυτά αποτελούνται από άτομα των οποίων η ηλικία είναι άνω των 65 ετών και έχουν σαν εξωγεωργική πηγή εισοδήματος μόνο κάποια σύνταξη, συνήθως του Ο.Γ.Α.

Αναλυτικότερα η εξωγεωργική απασχόληση των αρχηγών και συζύγων των εκμεταλλεύσεων ανά κατηγορία παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα (δεν έχουν γίνει αλλαγές στην απασχόληση κατά την χρονική διάρκεια μεταξύ πρώτης και δεύτερης έρευνας):

Πίνακας 42: Εξωγεωργική Απασχόληση Αρχηγών και Συζύγων Εκμεταλλεύσεων.

	ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΩΝ							
	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ III		ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ IV	
	ΑΡΧ.	ΣΥΖ.	ΑΡΧ.	ΣΥΖ.	ΑΡΧ.	ΣΥΖ.	ΑΡΧ.	ΣΥΖ.
ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ								
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ	1	1	2	2	5	1	8	
ΟΙΚΟΔΟΜΟΣ	1				5		1	
ΨΑΡΑΣ					1		1	
ΕΜΠΟΡΟΣ	2				3			
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	2	2	4	2	7	8	5	2
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ							4	2
ΟΔΗΓΟΣ					2			
ΗΛΕΚΤΡΟΛΟΓΟΣ					2			
ΞΥΛΟΥΡΓΟΣ					2		1	
ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ			1			2	6	7

Πηγή: Ερωτηματολόγιο.

Όσα από τα μέλη του δείγματος δεν περιλαμβάνονται στον ανωτέρω πίνακα είτε δεν έχουν μόνιμη εργασία, είτε η βασική τους δραστηριότητα είναι η γεωργία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

5.1. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

Κατά τη διάρκεια της έρευνας εμφανίστηκαν ορισμένα προβλήματα και δυσκολίες όσον αφορά τόσο τη συλλογή όσο και την επεξεργασία των πληροφοριών και των δεδομένων. Οι κυριότερες από αυτές ήταν:

Η περιορισμένη μηχανογράφηση του Δήμου Αρχαίας Επιδαύρου σε συνδυασμό με την έλλειψη οργανωμένου συνεταιρισμού. Αποτέλεσμα αυτών υπήρξε η δυσκολία εύρεσης ορισμένων στοιχείων σημαντικών για την εξέλιξη της έρευνας, όπως για παράδειγμα ο κατάλογος με τους ελαιοκαλλιεργητές. Το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε με τη βοήθεια της γραμματέως του Αγροτικού Συνεταιρισμού Επιδαύρου με την παροχή καταλόγων και πληροφοριών από προηγούμενα έτη, όπως και της παροχής αντίστοιχων πληροφοριών από την εκπονήτρια της προγενέστερης έρευνας, η οποία χρησιμοποιήθηκε και ως μέτρο σύγκρισης.

Τα Ετήσια Γεωργικά Στατιστικά Δελτία των τελευταίων ετών περιείχαν τις ίδιες πληροφορίες, γεγονός που οφείλεται στην απουσία οργάνωσης για τη συγκέντρωση των ετήσιων στοιχείων παραγωγής των εκμεταλλεύσεων της περιοχής από τους υπόλοιπους υπαλλήλους του δήμου και κρίνει ίσως απαραίτητη την παρουσία στο Δήμο Αρχαίας Επιδαύρου γεωπόνου αρμόδιου για τη γεωργική στατιστική έρευνα. Ένα μέρος της δυσκολίας αυτής αντιμετωπίστηκε με τη βοήθεια του γραμματέα του Δήμου Αρχαίας Επιδαύρου.

Κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων παρουσιάστηκαν ορισμένες δυσκολίες προσέγγισης των ατόμων-μελών του δείγματος. Αυτές είχαν ως κύριο άξονά τους τη δυσπιστία των ερωτώμενων απέναντι στους σκοπούς του ερευνητή, το ακανόνιστο ωράριο εργασίας πολλών εξ αυτών, μιας και ο χώρος και τόπος εργασίας τους διέφερε από αυτόν της κατοικίας τους, ενώ σε πολλές από τις περιπτώσεις ήταν και αρκετά απομακρυσμένος έως δυσπρόσιτος. Επιπλέον, σε κάποιους ερωτηθέντες

του δείγματος, φανερό ήταν κάποιες φορές η δυσκολία ή ακόμα και η απροθυμία προσδιορισμού ως προς τις απαντήσεις τους, γεγονός που ίσως οφειλόταν στο χαμηλό μορφωτικό επίπεδο κάποιων εκ των ερωτηθέντων, στη μεγάλη ηλικία τους ή ακόμα και στην προαναφερθείσα έλλειψη εμπιστοσύνης. Όπως έχει αναφερθεί και προηγουμένως, κάποιες απαντήσεις φάνηκαν αναξιόπιστες και αντιφατικές. Σε αρκετές από τις περιπτώσεις πάντως, τα εμπόδια αυτά ξεπεράστηκαν με συζήτηση και διαβεβαίωση ότι τα στοιχεία της έρευνας ήταν και είναι εμπιστευτικά και ανώνυμα, ενώ χρήσιμο αποδείχτηκε και το γεγονός ότι ο ερευνητής αποτελεί κάτοικο της περιοχής. Το πρόβλημα των ελλιπών απαντήσεων βέβαια και η άρνηση της συνεργασίας σε κάποιες περιπτώσεις δυστυχώς δεν κατάφερε να ξεπεραστεί.

Η μη τήρηση λογιστικών βιβλίων από τους αρχηγούς των εκμεταλλεύσεων του δείγματος. Αυτό είχε αποτέλεσμα οι πληροφορίες σχετικά με τις δαπάνες και τα έσοδα από τις πωλήσεις γεωργικών προϊόντων, να δίνονται από τους ερωτώμενους κατά προσέγγιση και με τη βοήθεια της «καλής μνήμης» τους.

Πολλές από τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις έχουν στην κατοχή τους περιουσιακά στοιχεία μόνιμου και ημιμόνιμου κεφαλαίου, όπως φυτείες, κτίσματα κλπ, η διάρκεια χρήσης των οποίων έχει ξεπεράσει τη διάρκεια παραγωγικής τους ζωής, όπως αυτή αναφέρεται στους πίνακες του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Για τον υπολογισμό οικονομικών μεγεθών, σχετικών με αυτά τα περιουσιακά στοιχεία, θεωρήθηκε ότι θα αποσβεστούν για τελευταία φορά το 2011 και ότι η αξία τους κατά το τέλος αυτού του έτους θα είναι μηδενική. Αποτέλεσμα αυτού είναι ορισμένες κατηγορίες δαπανών να εμφανίζονται αυξημένες.

Δυσκολίες προέκυψαν και με τον υπολογισμό της αξίας των μόνιμων και ημιμόνιμων περιουσιακών στοιχείων. Ο υπολογισμός αυτός έγινε τελικά με βάση την αξία αντικατάστασης, δηλαδή με βάση την τιμή που θα είχαν αν αγοράζονταν ή κατασκευάζονταν σήμερα ως καινούργια. Ο προσδιορισμός της αξίας αντικατάστασης έγινε με επιτόπια έρευνα στην περιοχή μελέτης.

Τέλος, σχετικά με τον υπολογισμό του εξωγεωργικού εισοδήματος, πρέπει να επισημανθεί η επιφύλαξη και πολλές φορές άρνηση των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων να απαντήσουν σε σχετικές ερωτήσεις. Η εκτίμησή του έγινε με βάση στοιχεία που διασταυρώθηκαν από ερωτήσεις και έρευνα στην περιοχή μελέτης.

5.2. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Ολοκληρώνοντας την εργασία αυτή γίνεται φανερή η ανάγκη εστίασης στις διαφοροποιήσεις που υπήρξαν τα τελευταία πέντε χρόνια στην αγροτική περιοχή μελέτης και ο σχολιασμός τους σε σχέση με το αν και κατά πόσο αυτές είναι ή αφορούν σε επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης που πλήττει τη χώρα μας. Οι διαφοροποιήσεις αυτές εμφανίζονται και παρατηρούνται μετά τη συμπλήρωση και μελέτη των χρησιμοποιηθέντων ερωτηματολογίων, τη σύγκριση των αποτελεσμάτων με αυτά της προγενέστερης μελέτης που πραγματοποιήθηκε το 2006 στην ίδια περιοχή, καθώς και μετά από εκτενέστερη συζήτηση με τους ερωτηθέντες. Οι διαφοροποιήσεις αυτές εστιάζονται κυρίως σε ορισμένες βασικές κατηγορίες οι οποίες και αναλύονται στη συνέχεια:

Στρεμματικές αποδόσεις:

Η στρεμματική ιδιοκτησία των ερωτηθέντων παρουσιάζει μια αύξηση σε σχέση με αυτές του 2006, γεγονός που οδηγεί και σε μεγαλύτερες στρεμματικές αποδόσεις. Το γεγονός αυτό εμφανίζεται ως ανεξάρτητο της οικονομικής κρίσης καθώς η αγορά αγροτεμαχίων προηγείται αυτής και δεν επηρεάζεται από την οικονομική ύφεση στην οποία οδήγησε. Οι αιτίες της αύξησης αυτής είναι δυνατόν να εντοπιστούν αρχικά στο γεγονός ότι κάποιοι από τους ερωτηθέντες του δείγματος εκμεταλλεύτηκαν το γεγονός ότι άλλοι Επιδαύριοι κάτοχοι αγροτεμαχίων πούλησαν τις εκτάσεις τους. Αυτό έγινε επειδή πολλοί κάτοχοι εκμεταλλεύσεων που δε χρησιμοποιούσαν πλέον στις εκτάσεις τους είτε λόγω ηλικίας, είτε λόγω αλλαγής τόπου κατοικίας (μετακίνηση σε αστικά κέντρα), ή λόγω αλλαγής της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας, προχώρησαν στην πώλησή τους. Την ευκαιρία αυτή αξιοποίησαν κάποιοι παραγωγοί, προκειμένου να αυξήσουν τις εκτάσεις τους. Επιπλέον, η αύξηση είναι άμεσα συνδεδεμένη με την έξαρση της εκχέρσωσης δασικών εκτάσεων στην περιοχή.

Το παραπάνω γεγονός, σε συνδυασμό με την αλλαγή στον τρόπο καλλιέργειας από ορισμένους παραγωγούς, οδήγησε στην αύξηση της παραγωγής.

Τιμές προϊόντων:

Οι τιμές των αγροτικών προϊόντων της περιοχής εμφανίζονται μετά την πάροδο των τελευταίων χρόνων μειωμένες. Το φαινόμενο αυτό δεν οφείλεται ξεκάθαρα στην ύπαρξη της οικονομικής κρίσης, καθώς και δύσκολος παρουσιάζεται ο καθορισμός του ακριβούς ποσοστού της μείωσης αυτής. Μια περαιτέρω μείωση των τιμών τα επόμενα χρόνια ίσως ξεκαθαρίσει την αιτία του φαινομένου αυτού.

Τιμές εισροών:

Οι τιμές σε λιπάσματα, φυτοφάρμακα, νερό άρδευσης, ανθρώπινη εργασία κλπ, παρουσίασαν αύξηση τα τελευταία χρόνια. Το φαινόμενο αυτό, μπορεί να έχει ως ρίζα του την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, αλλά και τη γενικότερη αυξητική τάση των τιμών που παρατηρήθηκε στο ίδιο διάστημα.

Εξωγεωργική αυτόαπασχόληση και μισθωτή απασχόληση των μελών του νοικοκυριού:

Στην περιοχή μελέτης μας γενικότερα η αλλαγή επαγγέλματος και η διαφοροποίηση της απασχόλησης των μικρότερων μελών της οικογένειας σε σχέση με αυτή των γηραιότερων δεν παρατηρείται συχνά, λόγω τρόπου σκέψης και παράδοσης. Το γεγονός αυτό οδηγεί σε μια πάγια κατάσταση στασιμότητας όσον αφορά την εξωγεωργική απασχόληση των μελών του νοικοκυριού. Σε νοικοκυριά πάντως που η εξωγεωργική απασχόληση προϋπήρχε το 2006, αυτή αφορούσε κυρίως σε τουριστικές επιχειρήσεις, εμπόριο, καθώς και στο δημόσιο τομέα. Τα μέλη των νοικοκυριών του δείγματος που το 2006 εμφάνιζαν εξωγεωργική απασχόληση, εξακολουθούν να την παρουσιάζουν αμετάβλητη και σήμερα. Όσον αφορά τις οικονομικές απολαβές των μελών που απασχολούνται στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, δεν έχει παρουσιαστεί κάποια σημαντική διαφοροποίηση, καθώς έως το 2011 δεν υπήρξαν αξιοσημείωτες αλλαγές στον τρόπο καταβολής των μισθών τους ή στο ποσό αυτών. Στις τουριστικές επιχειρήσεις έπειτα, παρατηρήθηκε μεν μια στασιμότητα, ως συνέπεια της γενικότερης ανησυχίας σχετικά με την οικονομική κρίση, μόνο κατά το τέλος του 2011, χωρίς όμως αυτή να έχει άμεσο αντίκτυπο στις οικονομικές απολαβές των επιχειρήσεων αυτών. Συνεπώς στην κατηγορία αυτή δεν παρατηρούνται διαφοροποιήσεις και άρα δεν μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τις επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης.

Δίκτυα πώλησης και τρόπος πληρωμής:

Ουσιαστική μεταβολή στα δίκτυα πώλησης των προϊόντων δεν παρατηρήθηκε, καθώς οι παραγωγοί της περιοχής εξακολουθούν να διανέμουν τα προϊόντα τους μόνοι τους μέσω λαϊκών αγορών και συγγενικών δικτύων, καθώς όπως αναφέρθηκε στην περιοχή δε λειτουργεί οργανωμένος αγροτικός συνεταιρισμός. Όσον αφορά τον τρόπο πληρωμής, και σε αυτήν την περίπτωση εξακολουθεί όπως και πριν να γίνεται με μετρητά, με μόνη διαφοροποίηση σε κάποιες περιπτώσεις τελευταία τη δυσκολία αποπληρωμής από τους αγοραστές, λόγω παρουσιαζόμενων οικονομικών προβλημάτων.

Διαρθρωτικά μεγέθη εκμετάλλευσης και στρατηγική του νοικοκυριού:

Όπως ήδη αναφέρθηκε, από το 2006 έως σήμερα, κάποιιοι εκ των ερωτηθέντων έχουν αυξήσει τα στρέμματα των εκτάσεων τους, γεγονός όμως που έλαβε χώρα πριν την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης. Από εκεί και έπειτα, όπως τονίζουν οι ίδιοι στις συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν, η στρατηγική τους για τα επόμενα χρόνια έχει διαφοροποιηθεί και δεν προβλέπει περαιτέρω επέκταση της εδαφικής τους περιουσίας ή κάποιο ανάλογο οικονομικό «άνοιγμα» που θα περιλαμβάνει σημαντική επένδυση, καθώς αυτή κρίνεται από αυτούς δύσκολη έως και επικίνδυνη, εν μέσω οικονομικής κρίσης.

Αγροτουρισμός:

Το πανηγύρι του αγροτουρισμού που λαμβάνει χώρα στην περιοχή από το 1998, εξακολουθεί να διεξάγεται μέχρι σήμερα, με μειούμενη όμως επισκεψιμότητα τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με τους παραγωγούς και εμπόρους της περιοχής όμως, ο αγροτουρισμός δε χρησιμοποιήθηκε ποτέ ιδιαίτερα ως μέσο διανομής των προϊόντων τους εκτός της εκδήλωσης και σε βάθος χρόνου μετά την ολοκλήρωσή της, αλλά διαφορετικά από τις προσδοκίες τους, αποτέλεσε κυρίως μέσο περιορισμένης και παροδικής προβολής και διαφήμισης. Συνεπώς η φθίνουσα συμβολή του στις διαδικασίες προώθησης των προϊόντων τους δεν έχει επηρεάσει τις πωλήσεις ή τα εισοδήματά τους. Σε συνάφεια με τα παραπάνω, ο σημαντικότερος πόλος έλξης για

τον τουρισμό της περιοχής, το Αρχαίο Θέατρο της Επιδαύρου και οι εκδηλώσεις γύρω από αυτό γίνονται αποδέκτες όλο και μικρότερου ενδιαφέροντος από το κοινό, με φυσική συνέπεια την περαιτέρω μείωση επισκεπτών και επίδοξων ίσως αγοραστών στην περιοχή. Αντίστοιχα όμως και εδώ, το παραπάνω δεν φαίνεται να επηρεάζει τους ερωτηθέντες, καθώς οι τουρίστες στην περιοχή δεν αποτέλεσαν ποτέ σημαντική αγοραστική δύναμη.

5.3. ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Όπως έχει μέχρι στιγμής καταστεί σαφές έως τώρα, στο χρονικό διάστημα 2006-2011, η οικονομική κρίση δεν έχει κάνει έντονη την εμφάνισή της στην περιοχή της Αρχαίας Επιδαύρου. Το γεγονός αυτό σίγουρα οφείλεται στο ότι η μελέτη μας αναφέρεται σε μια επαρχιακή περιοχή με σχετικά κλειστή αγορά όπου οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης αργούν να φτάσουν και να επηρεάσουν τις ζωές των κατοίκων. Παρ' όλα αυτά, οι κάτοικοι και συγκεκριμένα οι ερωτηθέντες δεν έχουν άγνοια κινδύνου και έχουν ήδη σε ορισμένες περιπτώσεις αντιληφθεί τις επερχόμενες αλλαγές και επιπτώσεις της παρούσας οικονομικής κατάστασης της χώρας.

Στα πλαίσια λοιπόν της γενικότερης οικονομικής δυσχέρειας που επικρατεί το μέλλον των αγροτικών επιχειρήσεων διαφαίνεται δυσκολότερο, με τους υποψήφιους καταναλωτές να στρέφονται σε μεγαλύτερες και άρα φθηνότερες αγορές όπως αυτές των μεγάλων αλυσίδων καταστημάτων (super market). Ταυτόχρονα οι ίδιοι οι παραγωγοί προγραμματίζουν με περισσότερη επιφύλαξη τις επιχειρηματικές τους κινήσεις στοχεύοντας στο μεγαλύτερο δυνατό περιορισμό των δαπανών τους. Σε αυτό το πλαίσιο αποκλείουν από τα μελλοντικά τους σχέδια επενδύσεις που αφορούν σε αγορές εκτάσεων, επέκταση της παραγωγής τους και αυξημένη χρήση ξένου εργατικού δυναμικού. Η προοπτική αντίθετα στροφής κάποιων ή και όλων των μελών της οικογένειάς τους σε εξωγεωργικές εργασίες μοιάζει ολοένα και πιο απτή, προκειμένου να εξασφαλιστεί επιπλέον οικογενειακό εισόδημα. Την ίδια στιγμή όμως δεν αποκλείουν και μια πιθανή αύξηση ανταγωνιστών, καθώς κάτοικοι

μεγαλύτερων αστικών κέντρων ενδεχομένως επιστρέψουν στην επαρχία προκειμένου να ασχοληθούν με τις αγροτικές εργασίες ως λύση στα οικονομικά τους προβλήματα. Τέλος, η αυξανόμενη οικονομική δυσχέρεια των καταναλωτών φαίνεται πως θα αρχίσει σύντομα να επηρεάζει τις πωλήσεις τους όσον αφορά κυρίως την αποπληρωμή, ενώ και οι προμηθευτές συντελεστών παραγωγής αλλάζουν σιγά σιγά την πολιτική τους στο θέμα αυτό, πιέζοντας για μικρότερους χρόνους αποπληρωμής ή ακόμα και αλλαγή στον τρόπο αποπληρωμής (επιταγής αντί μετρητών κλπ).

Δεν είναι όμως απολύτως ζοφερό το μέλλον της αγροτικής περιοχής της Αρχαίας Επιδαύρου, καθώς υπάρχουν λύσεις που μπορούν να σταθούν αρωγοί σε μια προσπάθεια βελτίωσης της παρούσας και φυσικά της μελλοντικής κατάστασης.

Όπως σε όλες τις δύσκολες περιόδους, έτσι και τώρα, η συνεργασία κρίνεται απαραίτητη και πολύτιμη για τη βελτίωση της κατάστασης. Η σύμπραξη λοιπόν ατόμων για νέες εξελίξεις θα είναι καθοριστική για το μέλλον των καλλιεργειών τους. Παλιοί και νέοι παραγωγοί οφείλουν να εκπαιδευτούν, να ενημερωθούν και να συνεργαστούν προκειμένου να παράξουν τα ανταγωνιστικότερα δυνατά προϊόντα και να τα προωθήσουν με τον αποτελεσματικότερο τρόπο. Προς αυτή την κατεύθυνση μπορεί να συντελέσει θετικά η δημιουργία ενός σωστά οργανωμένου και στελεχωμένου αγροτικού συνεταιρισμού. Μέσω του συνεταιρισμού, οι αγρότες θα μπορούν να προμηθεύονται σε καλύτερες τιμές ορισμένους συντελεστές παραγωγής (όπως λιπάσματα) μειώνοντας έτσι το κόστος παραγωγής και αυξάνοντας τα περιθώρια κέρδους. Παράλληλα, η ενασχόληση των μελών κάθε οικογένειας με τις γεωργικές εργασίες σε μεγαλύτερο βαθμό κρίνεται απαραίτητη, προκειμένου να μειωθούν και οι δαπάνες ξένης εργασίας στις εκμεταλλεύσεις. Στο ίδιο πλαίσιο, η ενημέρωση των παραγωγών σχετικά με την βιολογική γεωργία και τις εναλλακτικές καλλιέργειες, καθώς και η ενασχόλησή τους με αυτές, αν και μοιάζει στις μέρες μας ριψοκίνδυνη είναι δυνατόν να οδηγήσει σε ιδιαίτερα επωφελείς συνέπειες.

Τέλος η οργανωμένη προσπάθεια διαφήμισης – προώθησης των προϊόντων είναι περισσότερο ίσως από κάθε άλλη φορά αναγκαία και πρέπει πριν από όλα να ξεκινήσει από τις τοπικές αρχές. Το πανηγύρι Αγροτουρισμού της Επιδαύρου δε θα πρέπει να αποτελεί μια κοινή εμπορική έκθεση. Δε θα πρέπει να επιδιώκεται η περιστασιακή πώληση των προϊόντων για τις μέρες του πανηγυριού, αλλά η εμπορική

προβολή των συμμετεχόντων, ούτως ώστε να υπάρξει μια μετέπειτα εμπορική ώθηση και αύξηση των πωλήσεών τους.

Η Βελτίωση της ποιότητας ζωής του αγροτικού πληθυσμού πρέπει να είναι η βασική μέριμνα στην ατζέντα του προγράμματος αγροτικής πολιτικής και ανάπτυξης. Όπως παρατηρούμε από την έρευνα η αγροτική ανάπτυξη προϋποθέτει τόσο την οικονομική βελτίωση των ανθρώπων, καθώς και μεγαλύτερη κοινωνική μόρφωση. Και φυσικά, εν μέσω οικονομικής κρίσης, τώρα περισσότερο από ποτέ η βελτίωση αυτή πρέπει να συντελεστεί για το καλύτερο αύριο της περιοχής.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ελληνικά βιβλία

- Γκόνης Θ., «Τα πορτοκάλια της Παλαιάς Επιδαύρου», Εκδόσεις: Άγρα, Έτος έκδοσης: 2000
- Λύτρας Α. - Πρόντζας Δ., «Η Αγροτική Εκμετάλλευση στην Ελλάδα», Εκδόσεις: Παπαζήση ΑΕΒΕ, Έτος έκδοσης: 2006
- Πατατούκας Κ, - Μπατσινίλας Ε., «Σύγχρονη Ανάλυση και Διερεύνηση των Οικονομικών Καταστάσεων», Εκδόσεις: Σταμούλη, Έτος έκδοσης: 2012
- Προβατάς Δ., «Εγχειρίδιο Επιχειρηματικής Γεωργίας», Εκδόσεις: Σταμούλη, Έτος έκδοσης: 2007
- Γκίκα Κ., Γεώργια Ε. Ιστορική αναδρομή για την πόλη της Αρχαίας Επιδαύρου. Αρχαία Επίδαυρος , Έτος έκδοσης:2000
- Τσιμπούκας Κ. και Μιχαλόπουλος Γ. Εισαγωγή στη γεωργική οικονομική. Αθήνα Έτος έκδοσης:1996
- Τσουκαλάς Στ. Οργάνωση και Διαχείριση Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων Ι. Πανεπιστημιακές Παραδόσεις Αθήνα ,Έτος έκδοσης:2004
- Καρανικόλας Π. και Μαρτίνος Ν. Η ελληνική γεωργία μπροστά στην κρίση: προβλήματα και προοπτικές, Περιοδικό: Νέος Ερμής ο Λόγιος, Τεύχος 2^ο,σελ. 210-230, Έτος έκδοσης: 2011

2. Μελέτες

- Γεωργά Ο., «Οικονομική βιωσιμότητα γεωργικών εκμεταλλεύσεων και συνολικό εισόδημα των αγροτικών νοικοκυριών στην περιοχή της αρχαίας Επιδαύρου», Πτυχιακή Μελέτη, του Τμήματος Αγροτικής Οικονομίας και Ανάπτυξης, Αθηνά 2008

3. Διαδίκτυο

- <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2012/12/daily-chart-2?zid=307&ah=5e80419d1bc9821ebe173f4f0f060a07>
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/GDP_per_capita,_consumption_per_capita_and_price_level_indices/el
- <http://www.discover-peloponnisos.gr/Default.aspx?id=1035&nt=19&lang=1>
- <http://www.argolida.gr/index.php>
- http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/BUCKET/General/NWS_CENSUS_310712_GR.pdf
- <http://freemeteo.com/default.asp?pid=24&gid=256623&la=2>
- http://www.argolida.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=140&limit=1&limitstart=1
- http://www.argolida.gr/index.php?option=com_content&task=view&id=65&Itemid=130&limit=1&limitstart=9
- <http://www.peloponnisos.gr/images/espa/pep/AEP.Peloponnisos2000-2006.doc>
- <http://anom.pbs.gr/?q=demo>
- <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΠΕΞΗΓΗΣΕΙΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕΓΕΘΩΝ

- **Μέσο επενδεδυμένο κεφάλαιο (Μ.Ε.Κ.):** είναι η αξία σε EURO των διαφόρων κατηγοριών κεφαλαίων, ή επί μέρους περιουσιακών στοιχείων που αποτελούν αυτές τις κατηγορίες, η οποία προσδιορίζεται για κάθε οικονομικό έτος και η οποία έχει επενδυθεί στη γεωργική εκμετάλλευση για να επιτύχει αυτή τους σκοπούς της. Αριθμητικά δίνεται από τη σχέση: $M.E.K = (Αξία απογραφής στην έναρξη + Αξία απογραφής στη λήξη) / 2$.
- **Αξία απογραφής στην έναρξη:** είναι η αξία σε EURO η οποία προσδιορίζεται από τις λογιστικές καταστάσεις (ή άλλες πληροφορίες) της εκμετάλλευσης και η οποία αντιστοιχεί στην αξία κατά την απογραφή στην έναρξη του συγκεκριμένου οικονομικού έτους για το οποίο επιδιώκεται η εύρεση της αξίας του Μ.Ε.Κ.
- **Αξία απογραφής στη λήξη:** είναι η αξία του περιουσιακού στοιχείου κατά την απογραφή στη λήξη του ίδιου οικονομικού έτους και ισούται με την αξία απογραφής στην έναρξη μείον την ετήσια απόσβεση για το αντίστοιχο οικονομικό έτος.
- **Απόσβεση:** ορίζεται η εκτιμώμενη, σε ετήσια βάση, μείωση της αξίας ενός περιουσιακού στοιχείου. Η αξία αυτή αναφέρεται σε χρηματικούς όρους. Η μείωση της αξίας μπορεί να οφείλεται είτε στην πάροδο του χρόνου (χρονική φθορά) είτε στη φθορά λόγω συμμετοχής του στην παραγωγική διαδικασία (λειτουργική φθορά) είτε στην αλματώδη εξέλιξη της τεχνολογίας που απαξιώνει το συγκεκριμένο περιουσιακό στοιχείο (οικονομική ή τεχνολογική απαξίωση). Για τον υπολογισμό της απόσβεσης στην εργασία χρησιμοποιήθηκε η σταθερή μέθοδος απόσβεσης σύμφωνα με την οποία η απόσβεση ισούται με το πηλίκο:

Απόσβεση = (Αρχική αξία – Υπολειμματική αξία) / Διάρκεια παραγωγικής ζωής.
Σαν αρχική αξία χρησιμοποιήθηκε η αξία αντικατάστασης (δηλαδή η αξία που έχουν σήμερα αν αγοραστούν ή χτιστούν τα αντίστοιχα αγαθά).

- **Υπολειμματική αξία:** είναι η αξία την οποία εκτιμάται ότι θα έχει το περιουσιακό στοιχείο στο τέλος της διάρκειας παραγωγικής του ζωής. Η υπολειμματική αξία προσδιορίζεται είτε ως απόλυτο μέγεθος ή ως ποσοστό της αρχικής αξίας.
- **Διάρκεια Παραγωγικής Ζωής (Δ.Π.Ζ.):** είναι το συνολικό χρονικό διάστημα κατά το οποίο το περιουσιακό στοιχείο εκτιμάται ότι θα συμμετέχει στην παραγωγική διαδικασία. Μπορεί να διαφέρει από τη διάρκεια ζωής του κατά τα έτη που βρίσκεται στην εκμετάλλευση είτε χωρίς δυνατότητα συμμετοχής σε παραγωγική χρήση για διάφορους λόγους, είτε χωρίς δυνατότητα παραγωγικής απόδοσης.
- **Ημιμόνιμα αγαθά** ορίζονται τα αγαθά η μέση διάρκεια ζωής των οποίων είναι μεγαλύτερη από 1 έτος.
- **Μόνιμα αγαθά:** ορίζονται τα αγαθά η διάρκεια ζωής των οποίων είναι μεγαλύτερη από 10 έτη.
- **Ακαθάριστη πρόσοδο:** καλούμε την αξία ολόκληρου του παραχθέντος προϊόντος από μια γεωργική εκμετάλλευση σε μια συγκεκριμένη παραγωγική περίοδο συμπεριλαμβανομένων πιθανών επιδοτήσεων και αποζημιώσεων. Αριθμητικά δίνεται από τη σχέση:

Ακαθάριστη πρόσοδος = (τιμή * ποσότητα προϊόντων) + επιδοτήσεις + αποζημιώσεις²².

- **Γεωργικό οικογενειακό εισόδημα:** είναι το οικονομικό μέγεθος που αντιπροσωπεύει την (συνολική καθαρή) αμοιβή όλων των συντελεστών της παραγωγής που έχουν χρησιμοποιηθεί στην παραγωγική διαδικασία και ανήκουν στον παραγωγό και την οικογένεια του όπως είναι η οικογενειακή εργασία, τα κεφάλαια κ.λπ. καθώς και τυχόν κέρδος της γεωργικής εκμετάλλευσης. Το

²² Στον υπολογισμό της ακαθάριστης προσόδου δεν συμπεριλαμβάνονται τα ενδιάμεσα προϊόντα, δηλαδή αυτά που παράγονται από την εκμετάλλευση και χρησιμοποιούνται σαν συντελεστές παραγωγής.

μέγεθος αυτό καθορίζει το ύψος της συμβολής της γεωργικής δραστηριότητας του παραγωγού και της οικογένειας του στο συνολικό εισόδημα. Στην εργασία έχει υπολογιστεί από τη σχέση:

Γεωργικό οικογενειακό Εισόδημα = Ακαθάριστη πρόσοδος - Εμφανείς δαπάνες.

- **Εμφανείς δαπάνες:** καλούμε τις καταβαλλόμενες δαπάνες προστιθεμένων και όλων των αποσβέσεων του μόνιμου και ημιμόνιμου κεφαλαίου της εκμετάλλευσης καθώς και των αυτασφαλίστων.
- **Συνολικό οικογενειακό εισόδημα:** είναι το εισόδημα που προκύπτει από όλες τις οικονομικές δραστηριότητες των νοικοκυριών (γεωργικές και εξωγεωργικές). Η αριθμητική του τιμή δίνεται από τη σχέση:

Συνολικό οικογενειακό εισόδημα = γεωργικό οικογενειακό εισόδημα + εισόδημα από εξωγεωργικές δραστηριότητες.

- **Ακαθάριστο κέρδος:** είναι ό, τι προσδιορίζεται αφαιρώντας από την ακαθάριστη πρόσοδο τις συνολικές μεταβλητές δαπάνες. Αποτελεί την πρόσοδο των σταθερών συντελεστών της εκμετάλλευσης.
- **Γεωργικό εισόδημα εκμετάλλευσης:** είναι η συνολική καθαρή αμοιβή όλων των συντελεστών παραγωγής που έχουν χρησιμοποιηθεί στην παραγωγική διαδικασία, ιδιόκτητων και ξένων στο πλαίσιο μιας γεωργικής εκμετάλλευσης. Αριθμητικά δίνεται από τη σχέση: Γεωργικό εισόδημα εκμετάλλευσης = Ακαθάριστη πρόσοδος - (δαπάνες παραγωγής - ενοίκιο - αμοιβή εργασίας - τόκοι κεφαλαίων - τόκοι εργασίας).

Το γεωργικό οικογενειακό εισόδημα: Δείχνει τη συνολική αμοιβή όλων των οικογενειακών συντελεστών παραγωγής που χρησιμοποιήθηκαν στη γεωργική εκμετάλλευση στη διάρκεια μιας παραγωγικής περιόδου.

ΓΕΩΠΟΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

**ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ
ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗΣ**

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Όλα τα στοιχεία αναφέρονται στο έτος 2011

Ημερομηνία συμπλήρωσης ερωτηματολογίου:

Συνεντευκτής:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1: ΒΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

Νομός	
Δήμος ή Κοινότητα	
Δημοτικό Διαμέρισμα	

Επώνυμο Αρχηγού	
Όνομα Αρχηγού	
Πατρώνυμο Αρχηγού	
Τηλέφωνο	

Μορφωτικό επίπεδο Αρχηγού (έχει ολοκληρώσει)	1	Αναλφάβητος
	2	Κάποιες τάξεις του δημοτικού
	3	Δημοτικό
	4	Γυμνάσιο ή ισότιμη Σχολή
	5	Λύκειο ή ισότιμη Σχολή
	6	ΤΕΙ
	7	Πανεπιστήμιο
	8	Μεταπτυχιακές σπουδές

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΛΑΦΩΝ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

Έκταση της Εκμετάλλευσης		Σύνολο	Ποτιστική				Ξηρική		
			Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος
Ιδιόκτητη	Στρέμματα								
	<i>Αξία²³ (€/στρ)</i>								
Ενοικιαζόμενη	Στρέμματα								
	Ενοίκιο (€/στρ)								
Μεσσιακή	Στρέμματα								
	Επίμορτο (€/στρ)								
Αριθμός Αγροτεμαχίων									

²³ Πόσο πωλείται στην ίδια περιοχή το στρέμμα του ξηρικού ή ασκεπούς γεωργικού εδάφους

Εκτάσεις που ενοικιάζονται σε τρίτους	Στρέμματα								
	Εισπραττόμενο Ενοίκιο (€/στρ)								
Βοσκές – Δάση – Άλλες εκτάσεις	Στρέμματα								
	<i>Αξία* (€/στρ)</i>								
ΣΥΝΟΛΟ Στρεμμάτων									

ΠΡΟΣΟΧΗ: Εάν ο κλάδος είναι Βιολογικός, στο όνομα του κλάδου προστίθεται η ένδειξη 'Βιολογικός', π.χ. Βιολογικά Πορτοκάλια, Βιολογική Μηδική, Βιολογική Αιγοτροφία, κ.λπ.

Για τους συμβατικούς κλάδους βάζουμε απλώς το όνομα του κλάδου.

Η ίδια παρατήρηση ισχύει και σε όλους τους άλλους πίνακες που έχουν εγγραφές σε επίπεδο κλάδου

Πίνακας 3α: Πραγματικά διατεθείσα ετήσια απασχόληση στους κλάδους παραγωγής της εκμετάλλευσης (Ώρες)

	Ηλικία	Διαθέσιμη Απασχόληση (Ώρες)	Κλάδος 1	Κλάδος 2	Κλάδος 3	Κλάδος 4	Κλάδος 5	Κλάδος 6	Κλάδος 7	Κλάδος 8	Κλάδος 9
1. Αρχηγός											
2. Σύζυγος											
3. Μέλος 1 ^ο ()*											
4. Μέλος 2 ^ο ()*											
5. Μέλος 3 ^ο ()*											
6. Μέλος 4 ^ο ()*											
7. Μέλος 5 ^ο ()*											
8. Μέλος 6 ^ο ()*											

)*											
9. Μέλος 7° ()*											
10. Μέλος 8° ()*											
11. Σύνολο Μελών Νοικοκυριού											
12. Ξένοι μόνιμοι εργάτες											
13. Ξένοι εποχικοί εργάτες											
ΣΥΝΟΛΟ											

(*) Γιός=1, Κόρη=2, Πατέρας=3, Μητέρα=4, Παππούς=5, Γιαγιά=6

Πίνακας 3β: Πραγματικά διατεθείσα ετήσια απασχόληση (Ώρες)

	Ηλικία	Διαθέσιμη Απασχόληση (Ώρες)	Κλάδοι Φυτικής Παραγωγής της εκμ/σης	Κλάδοι Ζωικής Παραγωγής της εκμ/σης	Άλλες εργασίες στην εκμ/ση (π.χ. διαχείριση, διαπραγμάτευση, πληροφόρηση, ενημέρωση)	Απ' ευθείας διάθεση των προϊόντων της εκμ/σης (π.χ. κιάσκι, ΛΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ)	Γεωργική Απασχόληση εκτός εκμ/σης	Αγροτουρισμός	Αγροβιοτεχνία [1]	Ιδιόκτητα Εστιατόρια [2]	Εξωγεωργική Αυτοαπασχόληση [3]	Εξωγεωργική Μισθωτή Απασχόληση [4]
1. Αρχηγός												
2. Σύζυγος												
3. Μέλος 1 ^ο ()*												
4. Μέλος 2 ^ο ()*												
5. Μέλος 3 ^ο ()*												

6. Μέλος 4 ^ο ()*													
7. Μέλος 5 ^ο ()*													
8. Μέλος 6 ^ο ()*													
9. Μέλος 7 ^ο ()*													
11. Σύνολο Μελών Νοικοκυριού													
12. Ξένοι μόνιμοι εργάτες													
13. Ξένοι εποχικοί εργάτες													
ΣΥΝΟΛΟ													

[1] 1: χειροτεχνία, 2: τρόφιμα, 3: γλυκίσματα, 4:άλλο άλλο

[2] 1: εστιατόριο, 2: ταβέρνα, 3: καφενείο, 4: μπάρ, 5:

[3] 1: οικοδόμος, 2: ηλεκτρολόγος, 3:υδραυλικός, 4: Ιδιόκτητο συνεργείο, παντοπωλείο,...

[4] 1:ιδιωτικός υπάλληλος, 2:δημόσιος υπάλληλος, 3:άλλο

Πίνακας 4: Καθαρό Οικογενειακό Εισόδημα (€) από:

	Αγροτουρισμό (ή εναλλακτικές μορφές τουρισμού)	Αγροβιοτεχνία	Ιδιόκτητα Εστιατόρια	Γεωργική Απασχόληση εκτός εκμ/σης (*)	Εξωγεωργική Αυτοαπασχόληση (*)	Εξωγεωργική Μισθωτή Απασχόληση (*)	Συντάξεις	Κοινωνικές παροχές, επιδόματα, ...
Αριθμός Ενοικιαζόμενων Δωματίων								
Αριθμός Διανυκτερεύσεων								
Χρέωση ανά διανυκτέρευση								
Ακαθάριστα Έσοδα								
- Αμοιβή ξένων εργατών (αμοιβή+ασφαλιστικές εισφορές)								
- Λειτουργικά έξοδα (ηλεκτρικό, νερό, κ.λπ.)								
Καθαρό Οικογεν. Εισόδημα								

(*) Σημειώνουμε και σε ποιο μέλος της οικογένειας αντιστοιχεί το εισόδημα, π.χ.: Γιός, Κόρη, κ.λπ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΟ (Αναφέρεται μόνο στα ιδιόκτητα περιουσιακά στοιχεία)

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1: ΖΩΑ

Κατηγορίες Ζώων	Κεφαλές Ζώων	Έτος Απόκτησης (*)	Ζωικές Μονάδες	Αξία (€/κεφαλή ζώου)
1. Ζώα Αναπαραγωγής				
2. Ζώα Πάχυνσης				
3. Ζώα Αντικατάστασης				

4. Ζώα Εργασίας				
5. Άλλες Κατηγορίες				
ΣΥΝΟΛΟ (1+ ... +5)				

(*) Μόνο για τα ζώα που αγόρασε

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2: ΑΞΙΑ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΠΑΓΙΟΥ (ΙΔΙΟΚΤΗΤΟΥ) ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Κατηγορία Παγίου Κεφαλαίου	Όγκος, Επιφάνεια, Τρ. Μέτρα, Ιπποδύναμη, Στρέμματ α	Έτος Αγοράς ή Κατασκευής	Σημερινό Κόστος αγοράς ή κατασκευής (€)	Χρήση από Κλάδους Παραγωγής της εκμ/σης (%)			
				Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος
	(1)	(2)	(3)				

ΚΤΙΣΜΑΤΑ							
1							
2							
3							
4							
5							
6							
ΕΓΓΕΙΕΣ ΒΕΛΤΙΩΣΕΙΣ							
1							
2							
3							
4							
5							
6							
ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΑ-ΕΡΓΑΛΕΙΑ-ΣΚΕΥΗ							
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8							

9							
10							
11							
12							
13							
14							
15							
16							
ΠΟΛΥΕΤΕΙΣ ΦΥΤΕΙΕΣ							
1							
2							
3							
4							
5							
6							
7							
8 Μηδική							
9 Τεχνητοί Λειμώνες (Μηδική)							

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΛΟΙΠΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ (Ποσά σε €)

1	Συντήρηση Κτισμάτων	(*)
2	Συντήρηση Εργείων Βελτιώσεων	(*)
3	Συντήρηση Μηχανικού Εξοπλισμού	(*)

4	Καύσιμα	(*)
5	Ηλεκτρικό Ρεύμα	(*)
6	Λιπαντικά	(*)
ΣΥΝΟΛΟ		

(*) Εάν υπάρχουν πραγματικές τιμές συμπληρώνονται (πχ.: 0 ή άλλος αριθμός σε €), εάν δεν γνωρίζουμε τα στοιχεία, βάζουμε: —

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1: ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

	HP	Ώρες Ετήσιας Λειτουργίας ανά Κλάδο Παραγωγής						
		Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Σε ξένες εκμ/σεις	Σύνολο
ΠΕΤΡΕΛΑΙΟΚΙΝΗΤΗΡΕΣ								
Ελκυστήρας (μάρκα, τύπος)								
BENZINOKΙΝΗΤΗΡΕΣ (εκτός αγροτικού αυτοκινήτου)								

ΗΛΕΚΤΡΟΚΙΝΗΤΗΡΕΣ								

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2: ΧΡΗΣΗ ΞΕΝΩΝ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ

Είδος Μηχανήματος (μάρκα, τύπος)	HP	Ώρες Ετήσιας Λειτουργίας ανά Κλάδο Παραγωγής							Σύνολο	ΑΜΟΙΒΗ (€)
		Κλάδος ..	Κλάδος ..	Κλάδος ..	Κλάδος ..	Κλάδος ..	Κλάδος ..	Κλάδος ..		

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.1: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΚΕΡΔΟΣ ΚΛΑΔΩΝ ΦΥΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	ΒΙΚΟΣ ΕΠΙΣΠ ΟΡΟΣ (*)	ΣΥΝΟΛΟ ΚΛΑΔΩΝ
Στρέμματα						
I. ΕΣΟΔΑ: Σύνολο A+B+Γ+Δ1+Δ2 (€)						
A. ΑΞΙΑ ΠΡΩΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ (01*02)						
01 Συνολική Παραγωγή (= 03+04+05): κιλά						
02 Τιμή: €/κιλό						
03 Πωληθείσα Ποσότητα: κιλά						
04 Αυτοκατανάλωση (Οικογένεια): κιλά						
05 Ιδιοκατανάλωση (Ζώα): κιλά						
B. ΑΞΙΑ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ (06*07)						
06 Συνολική Παραγωγή (=08+09+10) κιλά						
07 Τιμή: €/κιλό						
08 Πωληθείσα Ποσότητα: κιλά						
09 Αυτοκατανάλωση (Οικογένεια): κιλά						
10 Ιδιοκατανάλωση (Ζώα): κιλά						
Γ. ΑΞΙΑ ΥΠΟΠΡΟΪΟΝΤΩΝ (€)						
Δ1. ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ (€)						
Δ2. ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΙΣ & ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΦΠΑ (€)						
II. ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ: Σύνολο E+ΣΤ+Ζ						

Ε. ΔΑΠΑΝΗ ΞΕΝΗΣ ΕΠΟΧΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: (α+β+γ)						
α. Ανθρώπων						
β. Μηχανημάτων						
γ. Ζώων						
ΣΤ. ΔΑΠΑΝΕΣ ΥΛΙΚΩΝ: (α+ ... +στ)						
α. Σπόροι						
β. Λιπάσματα						
ι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
ιι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
ιιι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
ιiv (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
ιv (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
γ. Κοπριά): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
δ. Φυτοφάρμακα-Ζιζανιοκτόνα						
ι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
ιι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
ιιι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
ιiv (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
ιv (): κιλά τιμή (€/κιλό).....						
ε. Δαπάνη Ελαιοτριβείου						

στ. Διάφορα						
Z. Τόκος Κυκλοφορ. Κεφαλ.: $(E+\Sigma T)^{**} \dots$ %/2						
III. ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΚΕΡΔΟΣ: (I-II)						

(*) Στο πλαίσιο της 'Πολλαπλής Συμμόρφωσης' για τα σιτηρά, για το ¼ της Ενιαίας Αποδεσμευμένης Ενίσχυσης (ΕΑΕ)

(**) Με επιτόκιο του έτους

ΠΡΟΣΟΧΗ: Στις επιδοτήσεις, πωλήσεις των προϊόντων κ.λπ. συμπεριλαμβάνονται όλες οι κατηγορίες, ανεξάρτητα του χρόνου είσπραξής τους. Επίσης στην αξία των προϊόντων περιλαμβάνονται και αποθηκευμένα προϊόντα, σαν να είχαν πουληθεί.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8.2: ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΚΕΡΔΟΣ ΚΛΑΔΩΝ ΖΩΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	Κλάδος	ΣΥΝΟΛ Ο ΚΛΑΔΩ Ν
I. ΕΣΟΔΑ: Σύνολο A+B+Γ+Δ+E1+E2 (€)					
A. ΚΡΕΑΣ: Σύνολο $(\alpha+\beta+\gamma)-(\delta+\epsilon)$					
α. Απογραφή στη λήξη, (Αξία, €)					
β. Πώληση (€)					
γ. Αυτοκατανάλωση (€)					
δ. Αγορές: Αξία (€)					

ε. Απογραφή στην αρχή: Αξία (€.)					
B. (ΠΡΟΪΟΝ)(α*β)					
α. Παραγωγή: κιλά					
β: Τιμή: €/κιλό					
Γ. (ΠΡΟΪΟΝ).[Τυρί;].....(α*β)					
α. Παραγωγή: κιλά					
β: Τιμή: €/κιλό					
Δ. ΥΠΟΠΡΟΪΟΝΤΑ (€)					
E1. ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ (€)					
E2. ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΕΙΣ (€)					
II. ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ: Σύνολο ΣΤ+Ζ+Η+Θ					
ΣΤ. ΔΑΠΑΝΗ ΞΕΝΗΣ ΕΠΟΧΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: (α+β+γ)					
α. Ανθρώπων					
β. Μηχανημάτων					
γ. Ζώων					
Z. ΔΙΑΤΡΟΦΗ: (α+β+γ+δ+ε+στ)					
α. Καρποί					
ι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....					
ιι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....					
ιιι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....					
β. Προϊόν εργ. Ζωοτροφών					
ι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....					

υ (): κιλά τιμή (€/κιλό).....					
υι (): κιλά τιμή (€/κιλό).....					
γ. Σανοί					
δ. Άχυρα					
ε. Χλωρές τροφές					
στ. Άλατα - Βιταμίνες, κ.λπ					
Η. ΛΟΙΠΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ					
α. Τέλη Βοσκής					
β. Διάφορα					
Θ. Τόκος Κυκλοφορ. Κεφαλ.: (ΣΤ+Ζ+Η)* ... % /2					
ΙΙΙ. ΑΚΑΘΑΡΙΣΤΟ ΚΕΡΔΟΣ: (Ι-ΙΙ) (δρχ.)					

(*) Με επιτόκιο του έτους

ΠΡΟΣΟΧΗ: Όπως στον προηγούμενο πίνακα

Πίνακας 9

ΕΠΙΔΟΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΙΣΧΥΣΕΙΣ

A	Ενιαία Αποδεσμευμένη Ενίσχυση [ΕΑΕ] (€) [(1*2)+(3*4)]	
1	Αριθμός δικαιωμάτων	
2	Αξία κάθε δικαιώματος (€)	
3	Αριθμός ειδικών δικαιωμάτων	
4	Αξία κάθε ειδικού δικαιώματος (€)	
B	Δεσμευμένες Ενισχύσεις (€) [(1*2)+(3*4)]	
1	Βαμβάκι: στρ.	
2	Βαμβάκι: €/στρ.	
3	Χ2: στρ.	
4	Χ2: €/στρ.	
	
Γ	Επιδότηση για βιολογική γεωργία (€)	
Δ	Επιδότηση για βιολογική κτηνοτροφία (€)	
Ε	Επιδότηση για Ολοκληρωμένη Καταπολέμηση (€)	
ΣΤ	Επιδότηση για Αγροτοπεριβαλλοντικά Μέτρα (€)	
Z	Λοιπές (προσδιορίστε) (€)	
H	Εξισωτική Αποζημίωση (€)	

ΣΥΝΟΛΟ [B+ ... +Z] (€)	
------------------------	--

Αυτό το Σύνολο [B+... +Z] είναι οι 'Επιδότησεις', επιμεριζόμενες κατά κλάδο, στη γραμμή Δ1 του Πίνακα 8.1 και στη γραμμή Ε1 του Πίνακα 8.2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΟΛΥΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

	Έναρξη Δραστηριότητας (έτος/μήνας)	Ποσόν (€)
1. ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΓΕΩΡΓΙΑ (στρ.) – ΒΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ (Ζώα)		
2. ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ (ΠΟΠ, ΠΓΕ, ΙΔΙΟΤΥΠΙΑΣ, ...) (στρ.)		
3. ΝΕΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ		

Ταβέρνα		
Εστιατόριο		
4. ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΕΚΜ/ΣΗΣ		
Ποδηλατοδρομίες		
Ιππασία		
Επιδεικτικό Αγρόκτημα		
5. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ & ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ		
Αγροτοπεριβαλλοντικά		
Προστατευόμενα Είδη		
6. ΕΝΤΑΞΗ ΣΕ ΤΟΠΙΚΟ ΣΥΜΦΩΝΟ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ		
ΣΥΝΟΛΟ		

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: ΔΑΝΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ

Είδος Δανείου	Αρχικό Ποσό (€)	Ποσό που οφείλει ακόμα (€)	Λόγος Σύναψης Δανείου	Χρόνος Σύναψης Δανείου	Διάρκεια (έτη)	Τόκος

Καταβαλλόμενοι Τόκοι Βραχυπρόθεσμων Δανείων	
---	--

ΠΡΟΣΟΧΗ : Ζητάμε από τον παραγωγό ένα φωτοαντίγραφο της δήλωσης ΟΣΔΕ

(της συγκεντρωτικής του 2005, στην οποία φαίνεται πώς ακριβώς υπολογίσθηκαν τα δικαιώματα για την Ενιαία Αποδεδειγμένη Ενίσχυση)

**ΠΙΝΑΚΑΣ 11: ΤΡΟΠΟΣ ΔΙΑΘΕΣΗΣ ΤΩΝ ΠΩΛΟΥΜΕΝΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ
ΤΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ**

Προϊόν	σε Έμπορο		Μέσω Συνεταιρισμού		Μέσω Ομάδας Παραγωγών		Μέσω συγγενικών Δικτύων		Τα πουλάω μόνος μου		Μεταπωλώ μέρος της παραγωγής μου και το διαθέτω (Αγροβιοτεχνία)		Διαθέτω μέρος της παραγωγής μου στο Αγροτουριστικό μέρος της εκμ/σής μου		Συνολική Ποσότητα
	ποσότητα	τιμή (€/κιλό)	ποσότητα (τιμή ή (€/κιλό)	ποσότητα	τιμή ή (€/κιλό)	ποσότητα	τιμή (€/κιλό)	ποσότητα	τιμή (€/κιλό)	ποσότητα	τιμή (€/κιλό)	ποσότητα	τιμή (€/κιλό)	

ΕΡΩΤΗΣΗ: Άλλαξε κάτι τα τελευταία χρόνια;

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Διαδοχή και μελλοντικά σχέδια

12. Υπάρχει διάδοχος στην εκμετάλλευσή; (Ναι / Όχι).

OXI	
NAI	Ποιος είναι; (*)

(*) (π.χ. Γιός, με σημερινή ηλικία 32 χρόνων)

13. Ποια σχέδια έχεις για την εκμετάλλευσή σου τα επόμενα πέντε χρόνια;

Σημειώστε τους πέντε σημαντικότερους στόχους, κατάταξη από το 1 μέχρι το 5, όπου 1 είναι ο πιο σημαντικός στόχος

13.1		Θα προσπαθήσω να την αναπτύξω και θα κάνω πρόσθετες επενδύσεις
13.2		Θα μείνει ως έχει η εκμετάλλευσή
13.3		Θα την εγκαταλείψω (δεν θα καλλιεργώ συστηματικά)
13.4		Θα την ενοικιάσω ή θα την πουλήσω
13.5		Θα συνεχίσουν να την έχουν τα παιδιά μου
13.6		Δεν ξέρω τι θα γίνει
13.7		Δεν αποφασίζω εγώ μόνος/ η μου

13.8 Άλλο (Τι:)

14. Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης

14.1 Επηρεάστηκαν οι στρεμματικές σου αποδόσεις από την κρίση;

- 1 Όχι
2 Ναι
3 Εάν ναι, πόσο τοις εκατό;

Προϊόν	Ονομασία Προϊόντος	Μεταβολή λόγω Κρίσης (%)
1		
2		
3		
4		
5		

14.2 Επηρεάστηκαν οι τιμές των προϊόντων σου από την κρίση;

- 1 Όχι
2 Ναι
3 Εάν ναι, πόσο τοις εκατό;

Προϊόν	Ονομασία Προϊόντος	Μεταβολή λόγω Κρίσης (%)
1		
2		
3		
4		
5		

14.3 Μεταβλήθηκαν οι τιμές των εισροών λόγω της κρίσης; (λιπάσματα, φυτοφάρμακα, νερό άρδευσης, ανθρώπινη εργασία, κ.λπ.)

- 1 Όχι
2 Ναι
3 Εάν ναι, πόσο τοις εκατό;

Εισροή	Ονομασία Εισροής	Μεταβολή τιμής λόγω Κρίσης (%)
1		
2		
3		
4		
5		

14.4. Επηρεάστηκε η εξωγεωργική αυτοαπασχόληση των μελών του νοικοκυριού σου λόγω της κρίσης (δηλ. τα ελεύθερα επαγγέλματα που ασκείτε);

1 Όχι

2 Ναι

3 Εάν ναι, πώς ακριβώς;

[π.χ.

i. έκλεισε η ιδιωτική μας επιχείρηση (ξενοδοχείο, ενοικιαζόμενα δωμάτια, ταβέρνα,

ii. αυξήθηκαν τα καθαρά έσοδά της κατά%

iii. μειώθηκαν τα καθαρά έσοδά της κατά %

iv. αυξήθηκε η απασχόληση σ' αυτήν κατά %

v. μειώθηκε η απασχόληση σ' αυτήν κατά %

vi. Άλλο

.....

.....

14.5. Επηρεάστηκε η εξωγεωργική μισθωτή απασχόληση των μελών του νοικοκυριού σου λόγω της κρίσης;

1 Όχι

2 Ναι

3 Εάν ναι, πώς ακριβώς;

[π.χ.

i. έκλεισε ο φορέας στον οποίο εργαζόταν το μέλος του νοικοκυριού

ii. αυξήθηκαν οι μισθοί μας κατά%

iii. μειώθηκαν οι μισθοί μας κατά%

iv. αυξήθηκε η απασχόληση στον φορέα κατά %

v. μειώθηκε η απασχόληση στον φορέα κατά %

vi. Άλλο

.....

.....

14.6. Επηρεάστηκε ο αγροτουρισμός στην περιοχή λόγω της κρίσης;

1 Όχι

2 Ναι

3 Εάν ναι, πώς ακριβώς;

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

 4. Τι γίνεται με το αρχαίο θέατρο;

14.7. Μεταβλήθηκαν τα δίκτυα πώλησης των προϊόντων σου λόγω της κρίσης;

- 1 Όχι
 2 Ναι
 3 Εάν ναι, πώς ακριβώς;

ΠΡΟΪΟΝ		Τρόπος Πώλησης / Διάθεσης (% των ποσοτήτων)							Συνολικά Πωλούμενη Ποσότητα
		σε Έμπορο	Μέσω Συνεταιρισμού	Μέσω Ομάδας Παραγωγών	Μέσω συγγενικών Δικτύων	Τα πουλάω μόνος μου	Μεταπωλώ μέρος της παραγωγής μου και το διαθέτω (Αγροβιοτεχνία)	Διαθέτω μέρος της παραγωγής μου στο Αγροτουριστικό μέρος της εκμ/σής μου	
.....	Πρίν το 2009								100%
.....	Μετά το 2009								100%
.....	Πρίν το 2009								100%
.....	Μετά το 2009								100%
.....	Πρίν το 2009								100%
.....	Μετά το 2009								100%
.....	Πρίν το 2009								100%
.....	Μετά το 2009								100%

148. Μεταβλήθηκε ο τρόπος εξόφλησής (πληρωμής) σου από τους εμπόρους λόγω της κρίσης;

- 1 Όχι
 2 Ναι
 3 Εάν ναι, πώς ακριβώς;

[π.χ. α) από πληρωμή με μετρητά έγινε πληρωμή με επιταγή
β) από πληρωμή με επιταγή για είσπραξη μετά από 4 μήνες, έγινε πληρωμή με επιταγή για είσπραξη μετά από 6 μήνες

14.9. Τα διαρθρωτικά μεγέθη της εκμετάλλευσης (συνολική έκταση, αρδευόμενη, ...) και η στρατηγική του νοικοκυριού σου (περισσότερη ή λιγότερη ξένη εργασία εντός εκμετάλλευσης, οριστική εγκατάλειψη της γεωργίας από κάποια μέλη του νοικοκυριού, επιστροφή στη γεωργία για κάποια μέλη του νοικοκυριού, περισσότερη εξωγεωργική απασχόληση για κάποια μέλη του νοικοκυριού ...) άλλαξαν λόγω της κρίσης;

- 1 Όχι
2 Ναι
3 Εάν ναι, πώς ακριβώς;

.....
.....
.....
.....
.....
.....

**14.10. ΘΑ ΓΙΝΟΝΤΑΝ ΕΤΣΙ ΚΑΙ ΑΛΛΙΩΣ ΑΥΤΕΣ ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ (ΑΝ ΥΠΑΡΧΟΥΝ);
ΣΕ ΠΟΙΟ ΒΑΘΜΟ ΟΦΕΙΛΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΟΛΑ ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ;**
